T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

KOPENHAG OKULU ÇERÇEVESİNDE BÖLGESEL GÜVENLİK KOMPLEKSİ KAVRAMI VE KARADENİZ'DE AB-ABD GÜVENLİK ALGILAMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Dz. İsth. Yzb. Halit ÇAPAT

Tez Danışmanı
Doç.Dr. Mitat ÇELİKPALA

ANKARA - 2008

Yazarın Notu: Bu tezde belirtilen görüş ve yorumlar yazana aittir. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ya da diğer kamu kuruluşlarının görüşlerini yansıtmaz

Author's Note: The views and comments expressed in this thesis are the author's and do not necessarily reflect those of Turkish Armed Forces or other government agencies.

İmza(Signature)

TEZ TANITIM FORMU

TEZİN TARİHİ : 07.03.2008

TEZİN TİPİ : Yüksek Lisans Tezi

TEZİN BAŞLIĞI : Kopenhag Okulu Çerçevesinde Bölgesel Güvenlik Kompleksi Kavramı ve Karadeniz'de AB-ABD Güvenlik Algılamaları.

TEZİN YAPILDIĞI BİRİM : Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı

SPONSOR KURULUŞ : -

DAĞITIM LİSTESİ : Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Tez Hazırlama, Onay, Dağıtım ve Muhafaza Esasları Kılavuzunda Belirtilen Yerlere.

TEZİN ÖZETİ : Soğuk Savaş döneminde değişen güvenlik algılamaları perspektifinde, Karadeniz Bölgesi'ndeki devletlerin güvenlik algılamaları incelenmiş, Karadeniz Bölgesi'nin AB ve ABD güvenliğine etkileri ortaya konmaya çalışılmıştır. AB ve ABD'nin iddia ettiği şekilde Karadeniz Bölgesi'nin her iki aktör için bir güvenlik boşluğu olup olmadığı sorusuna yanıt aranmıştır.

ANAHTAR KELİMELER: Güvenlik, BGK, Güvenlik Sektörleri, Güvenlikleştirme, Karadeniz Bölgesi, AB, ABD, NATO.

SAYFA SAYISI : 109

GİZLİLİK DERECESİ : Tasnif Dışı

T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

KOPENHAG OKULU ÇERÇEVESİNDE BÖLGESEL GÜVENLİK KOMPLEKSİ KAVRAMI VE KARADENİZ'DE AB-ABD GÜVENLİK ALGILAMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Dz. İsth. Yzb. Halit ÇAPAT

Tez Danışmanı
Doç.Dr. Mitat ÇELİKPALA

ANKARA - 2008

KARA HARP OKULU

SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dz. İsth.Yzb. Halit ÇAPAT'ın, "Kopenhag Okulu Çerçevesinde Bölgesel Güvenlik Kompleksi Kavramı ve Karadeniz'de AB-ABD Güvenlik Algılamaları" konulu tez çalışması, jürimiz tarafından GÜVENLİK Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan ----------
Prof.Dr. Mustafa AYDIN

Üye ----------
Doç. Dr. Mitat ÇELİKPALA
(Danışman)

Üye ----------
Yrd. Doç. Dr. İkm. Bnb.
Haldun YALÇINKAYA

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

07/03/2008

(İmza ve Mühür)

Taner ALTUNOK
Prof.Dr.Y.Müh.Alb.
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Öncelikle bana yüksek lisans eğitimi olanağı tanıyan Kara Harp Okulu Komutanlığı'na, bu çalışmayı gerçekleştirmemde bana yol gösteren, yönlendiren ve çalışmanın her safhasında desteğini esirgemeyen Sayın Doç. Dr. Mitat ÇELİKPALA'ya ve hem idari hem de akademik konularda bize yol gösteren Anabilim Dalı Başkanım Öğ. Alb. Kadir GÜNDOĞAN' ve Anabilim Dalı'nda görevli J. Bnb. Metin GÜNAL ile J. Yzb. C. Korhan DEMİR'e teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Tez çalışması süresince her türlü fedakarlığı benden esirgemeyen eşim Hande ÇAPAT ve kızım Sude ÇAPAT'a, bana tüm eğitim hayatım boyunca destek veren annem Rukiye ÇAPAT'a ve hayatta olduğu sürece bana tüm yaşantımda örnek olmuş rahmetli babam Hüseyin ÇAPAT'a teşekkür borçluyum.

Son olarak, hem ders, hem de tez sürecinde destek aldığım sınıf arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
ANKARA 2008

KOPENHAG OKULU ÇERÇEVESİNDE BÖLGESEL GÜVENLİK KOMPLEKSİ KAVRAMI VE KARADENİZ'DE AB-ABD GÜVENLİK ALGILAMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Dz. İsth. Yzb. Halit ÇAPAT

ÖZET

Uluslararası aktörlerin belirli konuları bir güvenlik sorunu olarak ön plana çıkarması sıklıkla karşılaşılan bir durumken, bölgelerin de bir güvenlik sorunu olarak tanımlanması rastlanılan bir durum olmaya başlamıştır. Bir coğrafi alanın hangi kriterlerle bir bölge olarak tanımlanabileceği, tanımlanan bölgenin hangi gerekçelerle bir güvenlik tehdidi olarak belirlenebileceği ve bu tanımlamaları yapan aktörlerin bir bölgeyi güvenlik sorunu olarak ön plana çıkarmadaki amaçlarının ne olabileceği soruları bu çalışmanın hareket noktası olmuştur. Çalışmada tanımlanan bölge Karadeniz Bölgesi, bu bölgeyi tanımlayan ve tanımladıkları bu bölgenin kendileri için bir güvenlik sorunu olduğunu öne süren aktörler Avrupa Birliği (AB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'dir. Dolayısıyla bu çalışmanın ana sorusu, "Karadeniz Bölgesi'nde AB ve ABD'yi tehdit eden bir güvenlik boşluğunun var olup olmadığı", çalışmanın amacı ise bu ana sorunun cevaplanması olmuştur.

Birinci Bölümde güvenlik kavramı açıklanmaya ve bir teorik çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. AB ve ABD'nin güvenlik algılamalarını kapsayacak ve aynı zamanda Uluslararası İlişkiler disiplinindeki başlıca yaklaşımların temel güvenlik kriterlerini dışarıda bırakmayacak bir çerçeve çizilmesi için güvenliğe

geniş perspektiften yaklaşılması gerektiği görülmüştür. Ana soru, bir bölgeyi ve bu bölgenin güvenlik etkilerini kapsadığından, bölgesel güvenlik yaklaşımının gerekliliği sonucuna varılmıştır. Bu kapsamda Kopenhag Okulu'nun Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi (BGKT) analiz edilmiş ve güvenlikleştirme, güvenlik sektörleri gibi kavramlar açıklanmıştır.

Teorik çerçevenin çizilmesinin ardından İkinci Bölümde Karadeniz Bölgesi'nin sınırları belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın temel hedefi AB ve ABD'nin iddialarını yanıtlamak olduğu için, farklı Karadeniz Bölgesi tanımları içinden AB ve ABD'nin 10 devleti (Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Moldova, Ukrayna, Rusya, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan) kapsayan tanımı seçilmiştir. BGKT'ye göre farklı güvenlik komplekslerinde bulunan söz konusu 10 devletin BGKT çerçevesinde güvenlik algılamaları analiz edilmiş ve devletlerin güvenlik algılamalarının Karadeniz Bölgesi'nden ziyade, içerisinde bulundukları güvenlik kompleksi ile ilgili olduğu tespit edilmiştir.

Ana sorunun cevaplandığı Üçüncü Bölümde, öncelikle bölgeyi güvenlikleştirme gayretinde olan iki aktör AB ve ABD'nin Karadeniz Bölgesi'ne yaklaşımları ve stratejileri araştırılmıştır. AB ve ABD'nin resmi belgeleri ile her iki aktörlerle bağlantılı düşünce kuruluşlarının yayınlarında yer alan bölge ile ilgili iddialar, tarafsız kurumların verileri ile mukayese edilmiştir. Bu analizler neticesinde, Karadeniz Bölgesi'nin AB ve ABD için bir güvenlik boşluğu olmadığı, her iki aktörün bölgeyi kendi çıkarları doğrultusunda güvenlikleştirmeye çalıştığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Güvenlik, Bölgesel Güvenlik Kompleksi, Güvenlik Sektörleri, Güvenlikleştirme, Karadeniz Bölgesi, AB, ABD, NATO.

Tez Yöneticisi **:** Doç. Dr. Mitat ÇELİKPALA

Sayfa Sayısı **:** 109

T.C.
TURKISH MILITARY ACADEMY
DEFENSE SCIENCES INSTITUTE
DEPARTMENT OF SECURITY SCIENCES
ANKARA 2008

REGIONAL SECURITY COMPLEX THEORY IN THE CONTEXT OF COPENHAGEN SCHOOL AND THE SECURITY PERCEPTIONS OF EU-US IN THE BLACK SEA

MASTER THESIS

Dz. İsth. Yzb. Halit ÇAPAT

ABSTRACT

While it is a usual situation to see that the International actors bring the specific issues in the foreground as security problems, it became encountered situation that also the regions were identified as security problems. To find out how the actors identify a region and how they determine this region as a security problem and what is the purpose of the actors who do these definitions are the starting points of this study. In this study, the identified region is Black Sea Region, the actors who identify this region and put up the arguement that this region is a security problem for them are the EU and US. Accordingly, the main question of this study is “Is there any security vacuum for EU and US in the Black Sea Region” and in this context the aim of this study is to find an answer to this question.

In the First Section it has been tried to explain the concept of security and to determine the theoretical framework. For a theoretical framework which covers the security perceptions of EU-US and the basic security criteria of main International Relations theories, it has been seen that a wider security approachment had to be used. Because of the main question of the study covers a region and the security effects of this region, it has been arrived at a conclusion that regional security approach has been necessity. In

this context the Copenhagen School's Regional Security Complex Theory has been analysed and for the forthcoming analysis, concepts such as securitisation and security sectors has been explained.

After determining the theoretical framework, in the Second Section it has been tried to determine the borders of the Black Sea Region. Because of the main purpose of the study is to answer the EU and US claims, EU and US definitions of Black Sea Region which covers 10 countries (Türkiye, Greece, Bulgaria, Romania, Moldova, Ukraine, Russia, Georgia, Armenia and Azerbaijan) has choosen among diffrent Black Sea Region definitions. After that, security perceptions of ten countries of the region has been analysed in the framework of Regional Security Complex and has been detected that the security perceptions of countries of region which are in the diffrent Security Complexes acoording to the Regional Security Complex Theory is related with the Regional Complex which they are in not with the Black Sea Region.

In the Third Section in which it has been given the answer to main question, firstly it has been inspected the approach and the strategies of the EU and US, the actors who try to securitize the region. The claims of the actors about the region which places in the formal security papers of EU and US and the papers from which published by think-thanks of two actors has been inspected and than compared with the third sides institutions data. The consequences of the analysis has showed that the Black Sea Region is not a security vacuum for EU-US and these actors aim to securitize the region for their interests.

Key words **:** Security, Regional Security Complex, Security Sectors, Securitisation, Black Sea Region, EU, US, NATO.

Advisor **:** Assoc. Prof. Mitat ÇELİKPALA

Number of pages **:** 109

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER vi

TABLOLAR LİSTESİ viii

ŞEKİLLER LİSTESİ ix

KISALTMALAR LİSTESİ x

ÖN SÖZ xi

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜVENLİK KAVRAMI

1. ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDE GÜVENLİK KAVRAMI 6

a. Realizm ve Güvenlik 6

b. Realizmin Güvenlik Anlayışına Eleştiriler 8

2. KOPENHAG OKULU VE GÜVENLİK 10

a. Güvenlikleştirme 11

b. Güvenlik Sektörleri 13

c. Bölgesel Güvenlik 21

İKİNCİ BÖLÜM

BİR GÜVENLİK BÖLGESİ OLARAK KARADENİZ

1. KARADENİZ'E TARİHSEL PERSPEKTİFTEN BİR BAKIŞ 27

2. KARADENİZ BÖLGESİNİN KAPSADIĞI DEVLETLER 36

3. BÖLGESEL GÜVENLİK VE KARADENİZ BÖLGESİ 39

a. Eski SSCB ve Karadeniz 42

(1) Batı Grubu 44

(2) Kafkasya Grubu 47

(3) Rusya 50
b. Avrupa BGK'sı İçinde Balkan Alt Kompleksi 52
c. Türkiye 56
ç. Genel Değerlendirme 58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARADENİZ BÖLGESİ'NİN AB VE ABD GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ

1. AB VE KARADENİZ BÖLGESİ 60
a. Avrupa Güvenlik Stratejisi (AGS) Belgesi 63
b. Karadeniz Sinerjisi Belgesi 65
c. AB Güvenlik Perspektifinden Karadeniz Bölgesi 66
2. ABD VE KARADENİZ BÖLGESİ 67
a. ABD'nin 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi (UGS) Belgesi 71
b. ABD'nin 2006 Ulusal Güvenlik Stratejisi (UGS) Belgesi 72
3.AB VE ABD'YE GÖRE KARADENİZ BÖLGESİ'NDEKİ TEHDİTLER ... 72
a. Uluslararası Organize Suçlar ve Kaçakçılık 74
(1) İnsan Ticareti 74
(2) Uyuşturucu Ticareti 76
b. Terörizm ve KİS'nın Yayılması 79
c. Enerji Güvenliği 83
4. RİSKLERE KARŞI BÖLGESEL İŞBİRLİĞİ 89

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

KAYNAKÇA 98

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo-1: Karadeniz Bölgesindeki Devletlerin Bölgesel ve Uluslararası Organizasyonlara Katılım Durumu…….. 38

Tablo-2: Avrupa ve Kuzey Amerika'da Uyuşturucu Kullananların Sayısı 77

Tablo-3: 2006 Yılında AB'de Gerçekleşen Terörist Saldırılar……. 82

Tablo-4: Eski SSCB BGK'sında En Önemli Enerji Üreticileri ve Üretim Miktarları……..... 86

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil-1: Soğuk Savaş Öncesi ve Sonrası Çatışmaların Değişimi…….. 14

Şekil- 2: 1988-2006 Yılları Arasında Dünyadaki Askeri Harcamalar……. 14

Şekil-3: 1968-2005 Yılları Arasında Meydana Gelen Uluslararası Terörizm Olaylarının Sayısı…….. 15

Şekil-4: 2006 Yılı İtibarıyla Küresel Uyuşmazlık Konuları ve Sayıları…... 16

Şekil-5: Gerçekleşme İhtimali ve Yıkıcılık Derecesine Göre Güvenlik Sektörleri…….. 19

Şekil-6: Güvenlik Sektörlerinin Farklı Seviyelerdeki Etkileri…… 20

Şekil-7: İnsan Ticareti Suçu İşlediği Rapor Edilenlerin Milliyetleri……. 75

Şekil-8: 2005 Yılında Yakalanan Eroinin Yakalandığı Yer ve Yüzde Dağılımı…… 79

KISALTMALAR LİSTESİ

AGS	:	Avrupa Güvenlik stratejisi
AK	:	Avrupa Konseyi
BDT	:	Bağımsız Devletler Topluluğu
BGK	:	Bölgesel Güvenlik Kompleksi
BGKT	:	Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi
BLACKSEAFOR	:	Black Sea Naval Cooperation Task Force
CDC	:	Community of Democratic Choice
CICP	:	Center for International Crime Prevention
DABLAS	:	Danube and Black Sea Region
DTÖ	:	Dünya Ticaret Örgütü
GAİG	:	Güney Doğu Avrupa İstikrar Girişimi
GAİP	:	Güney Doğu Avrupa İstikrar Paktı
GUAM	:	Georgia, Ukraine, Azerbaijan, Moldova
INOGATE	:	IInterstate Oil and Gas Transport to Europe
IPAP	:	Individual Partnership Action Plan
KEİT	:	Karadeniz Ekonomi ve İşbirliği Teşkilatı
KİS	:	Kitle İmha Silahları
KUH	:	Karadeniz Uyum Harekatı
MAP	:	Membership Action Plan
OGAO	:	Ortak Güvenlik Antlaşması Organizasyonu
OME	:	Observatoire Mediterraneen de l'Energie
SBK	:	Savunma Bakanları Konseyi
TACIS	:	Technical Aid to Commonwealth Independent States
TRACECA	:	The Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia
UGS	:	Ulusal Güvenlik Stratejisi
UNODC	:	United Nations Office on Drugs and Crime

ÖN SÖZ

Karadeniz Bölgesi ve çevresiyle ilgili bir çalışma yapmaya ilk karar verildiğinde, bölgedeki temel sorunların neler olduğunun ve bu sorunların çözüm yöntemlerinin neler olabileceğinin yanıtlarını verecek bir tez çalışmasının hazırlanması düşünülmekteydi. Ancak bu düşünce Karadeniz ile ilgili ön çalışmalar gerçekleştirildikten sonra değişmiştir. Bunun en önemli nedeni bu coğrafya ile ilgili temel akademik çalışmalara göz gezdirildiğinde, söz konusu çalışmaların hemen tümünde Karadeniz Bölgesi'nde uluslararası güvenliği önemli ölçüde etkileyecek güvenlik sorunları olduğunun derin incelemeler yapılmadan kabul edildiği ve müteakip analizlerin bu kabul doğrultusunda yapıldığı görülmüştür. Bu eksikliğin fark edilip, aynı hataya düşülmemesi için tez çalışmasının odağı değiştirilmiştir.

Özellikle Batılı akademisyenler tarafından Karadeniz Bölgesi olarak tanımlanan bölgeyle ilgili bu derin analizden uzak kabullerin sorgulanması gerektiği fikri belirmiş ve böylece Karadeniz ile ilgili yapılacak bir çalışmanın; Karadeniz Bölgesi olarak tanımlanan bölgenin tam olarak neresi olduğu, bu bölgenin gerçekten uluslararası güvenliği olumsuz yönde etkileyecek bir güvenlik boşluğu olup olmadığı sorularına cevap vermesi gerektiği değerlendirilmiştir. İşte bu çalışmayı Karadeniz ile ilgili yapılan diğer çalışmalardan ayıran temel farklılık budur. Özellikle AB ve ABD'nin hem devletler seviyesinde hem de akademisyenleri vasıtasıyla Karadeniz ile ilgili iddialarının temelinin neler olduğu, niçin Karadeniz'in bir güvenlik sorunu olarak tanımlanmaya, kabul edilmeye ve kabul ettirilmeye çalışıldığı soruları bu çalışmaya başlıca yön veren unsurlar olmuştur.

GİRİŞ

Güvenlik ve bölge, tanımı tarif edene göre farklılık gösteren, kesin olarak sınırlarının çizilmesi oldukça zor olan iki kavramdır. İnsanların farklı güvenlik algılamaları olabileceği gibi devletlerin de güvenlik algılamaları birbirinden farklı olabilir. Benzer şekilde bir devlet, değişik aktörler tarafından yapılan tanımlamalarda değişik bölgeler içinde yer alabilir. Her iki kavram ilişkilendirilmeye çalışıldığında, bölgenin güvenlik algılamalarında belirleyici bir faktör olduğu ileri sürülebileceği gibi, güvenliğin de, genel olarak coğrafi yakınlığın esas alındığı bölgeleri tanımlamada bir takım etkileri olduğu iddia edilebilir. Uluslararası aktörlerin belirli konuları bir güvenlik sorunu olarak ön plana çıkarması sıklıkla karşılaşılan bir durumken, bölgelerin de bir güvenlik sorunu olarak tanımlanması rastlanılan bir durum olmaya başlamıştır.

Bir coğrafi alanın hangi kriterlerle bir bölge olarak tanımlanabileceği, tanımlanan bölgenin hangi gerekçelerle bir güvenlik tehdidi olarak görülebileceği ve bu tanımlamaları yapan aktörlerin bir bölgeyi güvenlik sorunu olarak ön plana çıkarmadaki amaçlarının ne olabileceği soruları bu çalışmanın hareket noktasıdır. Çalışmada tanımlanan bölge Karadeniz Bölgesi, bu bölgeyi tanımlayan ve tanımladıkları bu bölgenin kendileri için bir güvenlik sorunu olduğunu öne süren aktörler Avrupa Birliği (AB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'dir. Dolayısıyla bu çalışmanın ana sorusu, Karadeniz Bölgesi'nde AB ve ABD'yi tehdit eden bir güvenlik boşluğunun var olup olmadığıdır. Bu kapsamda test edilen hipotez "Karadeniz Bölgesi'nde AB ve ABD'yi tehdit eden bir güvenlik boşluğu mevcut değildir" olmuştur.

Ana soru içindeki üç önemli bileşen; güvenlik, Karadeniz Bölgesi ve AB ile ABD'dir. Bu kapsamda ana soruyu cevaplayabilmek için öncelikle güvenliğe hangi perspektiften bakılacağı tanımlanmalıdır. Kimin güvenliği sorusuna cevap verilmeli ve hangi meselelerin güvenlik sorunu olarak tanımlanabileceği belirlenip, bu konuda bir çerçeve çizilmelidir. Bu noktada devlet, birey, toplum ya da uluslararası sistem gibi nesnelerden hangisinin güvenliğin merkezinde olacağının yanıtı, çizilecek çerçevede belirleyici olacaktır. Ayrıca, sorunların ya da coğrafi alanların nasıl güvenlik sorunu olarak algılandığı sorusuna yanıt verilmelidir.

Güvenliğe bakış açısı belirlendikten sonra ana sorunun ikinci önemli bileşeni olan Karadeniz Bölgesi tanımlanmalıdır. Karadeniz bir bölge midir, bölgeyse, Karadeniz Bölgesi tam olarak neresidir, hangi devletleri kapsamaktadır, böyle bir bölgenin oluşmasını ya da oluşturulmasındaki dinamikler nelerdir, gibi Karadeniz Bölgesi'ni tanımlayacak soruların yanıtları aranmalıdır. Karadeniz Bölgesi dendiğinde akla gelen resim Orta Doğu ya da Balkanlar kadar net değildir. Coğrafya, ortak bir kimlik, tarihi süreç, ortak güvenlik ya da diğer hangi nedenlerin Karadeniz Bölgesi'nin bir bölge olarak anılmasındaki temel gerekçe olduğu belirlenmelidir. Karadeniz Bölgesi'ni güvenlik sorunu olarak gören aktörlerin Karadeniz Bölgesi tanımlarının ne olduğu ortaya konmalıdır. Çalışma güvenlik merkezli olduğuna göre, Karadeniz Bölgesi'nin kendi iç dinamiklerinin bir güvenlik bölgesi oluşturup oluşturmadığı sorusu yanıtlanmalıdır. Karadeniz Bölgesi içindeki devletlerin güvenlik etkileşimlerinin Karadeniz Bölgesi bağlamında mı yoksa kendilerinin içinde bulunduğu diğer bölgelerle mi daha kuvvetli olduğu, Karadeniz Bölgesi'nin bir güvenlik bölgesi olup olmadığında belirleyici faktör olacaktır.

Güvenliğe bakış açısı belirlenip, Karadeniz Bölgesi tanımlandıktan sonra, ana sorunun üçüncü ve son bileşeni AB ve ABD'nin bölgeye bakışı araştırılmalı ve bölgeyi niçin bir tehdit olarak algıladığı sorusuna yanıt verilmelidir. Bu maksatla, AB ve ABD'nin Karadeniz'i tehdit olarak algıladığı güvenlik konularının neler olduğu belirlenmelidir. Her iki aktörün resmi veya gayri resmi olarak bölgedeki güvenlik sorunlarını nasıl tanımladığı, sorunları tanımlamada aralarında fark olup olmadığı incelenmelidir. Belirtilen bu sorunların AB ve ABD'yi tehdit edip etmediği sorgulanmalı ve Karadeniz Bölgesi'nin AB ve ABD için bir güvenlik tehdidi olup olmadığı sorusu yanıtlanmalıdır. AB ve ABD'nin bölgeyle gerçekten önemli bir tehdit unsuru olduğu için mi, yoksa başka nedenlerle mi ilgilendiği, bu sorulara verilecek yanıtların ardından ortaya çıkarılabilecektir.

Yukarıdaki soruları yanıtlayabilmek için veriler açık kaynaklardan toplanmıştır. Bu kapsamda, süreli akademik yayınlar, veri tabanları ve bilimsel kitapların yanında internet vasıtasıyla elde edilen resmi rapor ve belgelerden faydalanılmıştır. Mümkün olduğunca birincil kaynaklardan faydalanılmaya çalışılmıştır. Ana soru içindeki üç bileşen; güvenlik,

Karadeniz Bölgesi ve AB ile ABD, tez çalışmasının bölümlerini oluşturmada belirleyici olmuştur.

Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde güvenlik kavramı açıklanmaya çalışılmış, uluslararası ilişkiler disiplininde özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenliğin değişimi incelenmiş ve farklı yaklaşımların güvenlik anlayışları karşılaştırılmıştır. İlerleyen bölümlerdeki güvenlik analizlerinin hangi bakış açısıyla yapılacağı nedenleriyle açıklanmış ve güvenlikle ilgili çalışmalarda belirleyici olan "kimin güvenliği, neye karşı güvenliği" sorularına yanıt verilmeye çalışılmıştır. "Referans nesne", "güvenlik sektörleri", "güvenlikleştirme" gibi güvenlikle ilgili önemli kavramlar tanımlanmıştır. Bu noktada yeni bir güvenlik konsepti ortaya çıkarmak amaçlanmamış, uluslararası ilişkiler kavramı olarak ele alınan güvenliğin, anlamını yok etmeden, tüm uluslararası ilişkiler yaklaşımlarının temel aldığı kriterleri kapsayacak şekilde geniş bir güvenlik çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın konusu "bölge" olarak tanımlanan bir coğrafyadan kaynaklandığı iddia edilen güvenlik sorunları olduğu için birinci bölümün son kısmında hem güvenlik hem de bölge kavramlarını bünyesinde barındıran "bölgesel güvenlik" kavramı üzerinde durulmuştur. Dünya coğrafyasını güvenlik kompleksleri olarak bölgelere ayıran Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi (BGKT) ayrıntılı olarak tartışılmıştır. BGKT'den faydalanılmasındaki bir diğer önemli etken, uluslararası ilişkiler disiplinin klasik üç analiz seviyesi olan insan, devlet ve sistem seviyesinin yanında, bölge ve bölgeler arası seviye gibi ara kademelerde analiz yapmaya imkan tanıması ve tanımlanmış bir bölgenin diğer bölge ve aktörlere etkilerinin, bu ara seviyelerde daha amaca yönelik olarak incelenebilmesidir.

Ana soruyu destekleyecek olan Karadeniz'in bir "bölge" olup olmadığı, hangi devletleri kapsadığı ve bu devletlerin sorunları ile güvenliğe bakış açılarının neler olduğu gibi yardımcı sorulara yanıtların verilmeye çalışıldığı ikici bölümde, öncelikle Karadeniz'e tarihsel bir perspektiften bakılmıştır. Karadeniz Bölgesi'nin farklı tanımları incelenmiş, bu tanımlar çerçevesinde Karadeniz Bölgesi'nin sınırlarını ve kapsadığı devletleri belirleyen hangi tanımın esas alındığı nedenleriyle birlikte açıklanmıştır. Bu bölümün son kısmında Karadeniz Bölgesi olarak tanımlanan coğrafyadaki

bölgesel aktörlerin güvenlik algılamaları ve etkileşimleri BGKT çerçevesinde değerlendirilmiş, bu işlem gerçekleştirilirken Karadeniz Bölgesi'nin özellikle güvenlik kompleksi anlamında bir bölge olup olmadığı devamlı surette test edilmiştir. Çalışmanın ana sorusuna odaklanmaya engel olacağı endişesiyle, Karadeniz Bölgesi'nde yer aldığı kabul edilen devletler içinde ya da devletler arasındaki sorunları ayrıntılı olarak incelemek ve bu sorunlara çözüm önerileri getirmekten özellikle kaçınılmıştır.

Ana sorunun cevaplandığı bölüm olan üçüncü bölümde öncelikle bölgesel güç AB ile küresel güç ABD'nin Karadeniz Bölgesi'ne yönelik politikaları incelenmiş, bölgeye bakış açıları analiz edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra AB ve ABD'nin Karadeniz Bölgesi'nin kendileri için bir güvenlik tehdidi olduğu yönündeki iddiaları her iki aktörün resmi güvenlik belgelerinden ve düşünce kuruluşlarına ait yayınlardan faydalanılarak ortaya koyulmuş ve her ikisinin hangi güvenlik konularında Karadeniz Bölgesi'ni tehdit olarak algıladığı tespit edilmiştir. Bu tespitin ardından; birinci bölümde belirlenen güvenlik bakış açısıyla, ikinci bölümde tanımlanan Karadeniz Bölgesi'nin üçüncü bölümün başında tespit edilen Karadeniz Bölgesi'ne yönelik AB ve ABD'nin güvenlik algılamalarına etkisi, tarafsız olarak BM ve EUROPOL gibi resmi kuruluşların verileri kullanılarak incelenmiştir. Söz konusu inceleme yapılırken, AB ve ABD'nin düşünce kuruluşları vasıtasıyla ve resmi yayınlarında belirlediği temel güvenlik tehditleri, resmi raporlardaki sayısal veriler ile karşılaştırılarak çalışmanın ana sorusu olan "Karadeniz Bölgesi'nde Avrupa Birliği ve ABD'yi tehdit eden bir güvenlik boşluğunun var olup olmadığı" sorusuna yanıt verilmiştir. Ana soru yanıtlanırken, Karadeniz Bölgesi haricindeki diğer bölge ve coğrafyaların AB ve ABD güvenliğine etkileri, yeri geldikçe Karadeniz Bölgesi'nin etkileriyle kıyaslanmış, sonuca varırken Karadeniz Bölgesi'ndeki devletlerin güvenlik merkezli işbirliği gayretleri göz önünde bulundurulmuştur.

Karadeniz Bölgesi olarak belirlenen alanda, başta dondurulmuş çatışmalar olmak üzere birçok sorunun var olduğunun tespit edilebilmesi için çok derin analizler yapmaya gerek yoktur. Ancak bu çalışmada amaç, bu bölgenin AB ve ABD güvenliğini tehdit edip etmediğini tespit etmektir. Bu nedenle başlangıçta belirlenen hipotez bu doğrultuda test edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜVENLİK KAVRAMI

Güvenlik kelimesinin sözlük anlamına bakıldığında birbirinden farklı tariflerle karşılaşılmaktadır. Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre güvenlik, "toplum yaşamında yasal düzenin aksatılmadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilme durumu, emniyet" olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2005: 187). Bu tanımdan anlaşılacağı üzere güvenlik somut temellerden ziyade, korkusuzca yaşamak (hissetmek) gibi son derece değişken ve tanımlaması zor, soyut bir kavrama dayanmaktadır. Uluslararası İlişkiler sözlüklerinin tanımları incelendiğinde yine çok somut tariflere rastlanılmamaktadır. Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü güvenliği "bir devletin ulusal sınırları ve çıkarlarının, başka devletlerin saldırısı ve tehdidinden uzak olması durumu" (Dağ, 2004: 391) olarak ifade etmektedir ki, bu tanım uluslararası ilişkiler disiplininde güvenlik dendiğinde akla ilk gelenin devlet olduğuna işaret etmektedir. Bir başka uluslararası ilişkiler sözlüğüne göre güvenlik (Evans ve Newnham, 2007: 250-251):

> "Tecrübi açıdan göreceli kavramdır ve bu kavramı Uluslararası İlişkiler alanında tam veya hiç olmaması çerçevesinden ziyade genellikle daha çok veya daha az olması çerçevesinde incelemek mutat olmuştur"

Güvenliğin bu şekilde göreceli olarak tanımlanmasının nedeni, güvenliğin hislerin doğruluğundan ziyade, nasıl hissedildiğini tarif etmesidir. Bu nedenle güvenlik, algılamalar ile doğrudan ilişkilidir ve bir kişi ya da devleti güvenli yapacak faktörler, diğerlerine göre farklılık arz edebilir. Kişi ya da devletin mutlak güvenliğe erişimi mümkün değildir, çünkü birinin mutlak güvende olması onun bu durumu güvenlik olarak nitelendirmeyeceği anlamına gelir (Waever, 1995: 56). Güvenlik mutlak biçimde eldekini koruma anlamı taşımaz, aynı zamanda eldekini artırma anlamı da taşır. Bu özelliğiyle güvenlik, önlemler ve istekler birlikteliğidir (Dedeoğlu, 2003).

Göreceli bir kavram olan güvenliğin yukarıda verilen tanımlamaları, güvenliğin bir isim olarak ne anlama geldiğini açıklamada yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle genel kullanımda güvenlik isminin anlamının

açıklanmasındansa, bu isme bir sıfat eklenip (sosyal, çevresel vb.) ifade edilmek istenen konu daha anlaşılır bir şekle sokulmaktadır (Huysmans, 1998: 227).

1. ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDE GÜVENLİK KAVRAMI

Uluslararası İlişkiler disiplinin, ortaya çıktığı ilk dönemlerdeki temel amacı dünyadaki güvenlik sorunlarına bilimsel bir çözüm getirmek olmuş ve bu nedenle disiplinin kurucuları güvenlik kavramına büyük önem vermiştir. Güvenlik kavramının Uluslararası İlişkiler disiplininde incelendiği ilk önemli çalışma Arnold Wolfers tarafından 1952 yılında kaleme alınmış, söz konusu çalışmada güvenlik devletlerin politik amaçlarına göre tanımlanmıştır (Tanrısever, 2005: 108). Takiben disiplindeki farklı yaklaşımlar konuya kendi perspektiflerinden çeşitli açılımlar getirmişlerdir. Uluslararası İlişkiler disiplininde güvenlik, genellikle Realizm ve onu eleştirenlerin tartışmalarına konu olmuştur.

a. Realizm ve Güvenlik

Olayların nasıl ortaya çıktığından ziyade neden ortaya çıktığını açıklamaya çalışan Realizm, Soğuk Savaş dönemi ve öncesinde disiplinin hakim akımıdır (Aydın, 2004a: 50). Klasik Realist bakış açısına göre insan, doğası itibarıyla diğerlerine hakim olma çabası içindedir (Morgenthau ve Thompson, 1985: 32). Güvenliğini sağlama gayretinde olan insanlar devletleri oluşturur, devletler arasında da insanlara benzer bir doğa oluşması güvenlik ikilemini yaratır. Bu bakış açısıyla devletler insan doğasına benzer biçimde davranırlar ve bu davranış tarzı devletleri kaçınılmaz bir şekilde savaşa sürükler (Walt, 1998: 31). Kenneth Waltz öncülüğündeki Neorealizm ise, insan doğasını dikkate almamış, anarşik yapıdaki uluslararası sistemin devletin davranışlarına yön verdiğini, bu nedenle devletlerin yaşamak için askeri açıdan güçlü olmaları gerektiği üzerinde durmuştur (Walt, 1998: 31). Neorealizm, Klasik Realizmin olayları insan doğasına dayandırmasına karşı çıkmış, devletlerin bir sistem içinde olduğunu ve devletlerin hem kendileri ile hem de bu sistemle karşılıklı olarak etkileşim halinde olduklarını öne sürmüştür (Waltz, 1979: 58). Bu yaklaşımın öncesi Waltz'a göre devletleri

karşı karşıya getiren uluslararası sistemin anarşik yapısıdır. Devletlerin her biri egemendir ve kendilerinden daha büyük bir otoriteyi tanımamaktadırlar (Waltz, 1979: 114). Waltz'a göre bu durum güvenlik söz konusu olduğunda, devletin tek aktör olması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır (Waltz, 2000). Klasik Realistlerle Neorealistler arasındaki bu temel farklılığa rağmen, her ikisi de güvenliğin referans nesnesini devlet olarak kabul etmektedir. Bu kapsamda referans nesne durumundaki devlet için en büyük güvenlik tehdidi de varoluşla ilgilidir. Diğer bir deyişle askeri güvenlik, yani savaş ile ilgili tehditler temel güvenlik konularıdır. Güvenliği tehdit altında olan egemen devlettir ve bu tehditleri yok edecek olan da devletin kendisidir. Devlete yönelik tehdit ise askeri tehdittir ve diğer devletlerden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, realist perspektifin güvenlik anlayışı ile ilgili çalışmalar, silahlı kuvvetlerin kontrolü ve kullanımı ile tehdit üzerine yapılan çalışmalardır (Walt, 1991: 212). Realist yaklaşıma göre güvenlik demek güç demektir. Diğerlerinden daha fazla güce sahip bir devlet ilişkilerinde hükmedici olacak, böylece daha güvenli hale gelecektir. Askeri güç ise güvenlik probleminin çözümü olacaktır. Realistlere göre bir konu askeri gücü ilgilendirmiyorsa siyasi bir sorun olarak, askeri gücü ilgilendiriyorsa bir güvenlik sorunu olarak nitelendirilmektedir (Tanrısever, 2005: 110). Michael Walzer'ın "Savaşla ilgilenmeyebilirsiniz, ancak o sizle ilgilenir" sözü Realist güvenlik anlayışının bir özetidir (Walzer, 1980'den aktaran Booth, 1991: 530).

Sosyo ekonomik ya da çevre sorunlarını geri planda bırakıp, dünyaya ulusal güvenlik perspektifinden bakan Realistlerin güvenlik kavramına bakışı Soğuk Savaş döneminde hem akademisyenler hem de politikacılar arasında çok sayıda taraftar bulmuştur (Aydın, 2004a: 51). Bunun birinci nedeni, askeri olmayan güvenlik tehditlerinin hayati öneme sahip olarak görülmemesi, analizinin çok zor olması ve bu analizleri somut verilere dayandırmanın da bir o kadar zor olduğudur. Halbuki askeri tehditleri ortaya koymak ve bu tehditleri ortadan kaldırabilmek için somut adımlar atmak çok daha kolaydır. Diğer neden ise iki kutuplu dünya düzeninin ortaya çıkardığı güvenlik anlayışıdır. Soğuk Savaş dönemindeki ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki nükleer denge, güvenlik anlayışını; egemenlik, ittifak, stratejik caydırıcılık ve nükleer konular üzerine yoğunlaştırmıştır (Zielonka, 1991: 128). Soğuk Savaş

döneminde güvenlik, statükonun korunması ile eş anlam taşımıştır. İki kutuplu rekabet ortamı askeri güvenliği ön plana çıkarmış, devletlerin askeri güçlerini artırarak güvenli olabileceği görüşü hakim olmuştur. Realist teorinin geleneksel güvenlik anlayışı bu dönemin özellikleri ile tam olarak örtüşmüştür. Askeri güç ve savunmayı içeren geleneksel güvenlik anlayışına öncelik verilmiş, güvenlikle ilgili olabilecek diğer sorunlar geri planda kalmıştır.

b. Realizmin Güvenlik Anlayışına Eleştiriler

Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte her iki kutup için de düşman olarak tanımlanan ortadan kalkmış, neyin, hangi tehditlere karşı güvenlik altına alınması gerektiğini belirlemek daha zor bir hale gelmiştir (Lipschutz, 1995: 4). Realistlerin geleneksel güvenlik anlayışına karşı çıkışlar her ne kadar Soğuk Savaş sonrası dönemde artsa da, Soğuk Savaş döneminde de Realist güvenlik anlayışına karşı çıkışlar söz konusu olmuştur. Richard Ullman devlet merkezli güvenlik anlayışının, belki de daha tehlikeli olabilecek diğer tehditleri ihmal ettiğini iddia etmiş ve daha ileri giderek, bu anlayışın uluslararası sistemi askerileştireceğini ve bunun sonucunda uzun vadede küresel bir güvensizlik ortamı oluşacağını belirtmiştir (Ullman, 1983: 129). Ullman ulusal güvenliği tehdit edebilecek olayları iki başlık altında toplamıştır. Bunlardan birincisi, nispi olarak kısa bir zaman aralığında, bir devletin vatandaşlarının yaşam kalitesindeki şiddetli düşüşe neden olacak olaylar, ikincisi bir devletin hükümetinin ya da devlet içindeki hükümet dışı bağımsız varlıkların siyasi seçeneklerini daraltacak gelişmelerdir (Ullman, 1983: 133). Ullman'ın bu tarifindeki tehditlerden ikincisi Realistlerin geleneksel güvenlik anlayışı ile örtüşürken, birincisi tehditlerin kapsamını biraz daha genişletmektedir. Ullman, bireylerin kısa zaman zarfında yaşam kalitesindeki şiddetli düşüşün, devletler arası veya iç savaşlarla olabileceği gibi, boykotlar, ablukalar, ham madde sıkıntısı, doğal afetler, hastalıklar, kıtlık gibi savaş dışı faktörlerle de gerçekleşebileceğini öne sürmüştür (Ullman, 1983: 133).

Devletler arası savaşın azalması ve savaş olmadan gerçekleşen önemli değişimleri (SSCB'nin dağılarak çift kutuplu düzenin sona ermesi gibi)

Realizmin tam olarak açıklayamaması, farklı uluslararası ilişkiler akımları tarafından eleştirilmiştir (Eralp, 2005: 87). İnşacılar (Kostrüktivistler) anarşinin varlığını kabul etmekle beraber, anarşinin sabit olmadığını, devletlerin kimliğindeki değişimin anarşiyi yapılandırdığına dikkat çekmiştir (Wendt, 1992). Liberal teori ise ancak kalıcı barış sağlanırsa güvenliğin sağlanabileceğini ve bunun için uluslararası işbirliğinin şart olduğu üzerinde durmuştur (Kolodziej, 2005: 153).

Güvenliği incelerken, karşılaşılacak iki önemli husus, referans nesne ve bu referans nesnenin hangi konularda güvenli hale getirilmesi gerektiğidir. Realist görüşe göre referans nesne devlettir. Devletin güvenli hale getirilmesi gereken alan askeri güvenlik, devleti güvenli hale getirecek aktör de yine devlettir. Liberaller ise güvenlik için temel referans nesne olarak bireyi kabul etmektedir (Kolodziej, 2005: 121). Liberaller devletin bir referans nesnesi değil, ancak güvenliği sağlayıcı bir aktör olabileceğini iddia etmektedir (Mc Sweeny, 1999: 87-88). Liberal güvenlik anlayışı realistlerin geleneksel güvenlik anlayışına hem referans nesne hem de güvenliğin sektörleri bakımından karşı çıkmıştır. Liberal güvenlik anlayışını geniş bir alana yaymasına ve özellikle referans nesne olarak birey seviyesine kadar inmesine de, Realist görüşten eleştiriler gelmiştir. Walt, güvenliği çok geniş bir alana yaymanın, her şeyin güvenlik olarak algılanmasına neden olacağı ve güvenlik konseptinin hiçliğe sürükleneceği nedeniyle Liberallere karşı çıkmıştır (Walt, 1991: 213).

Geleneksel güvenlik anlayışını eleştirenler, geleneksel güvenlik anlayışındaki devlet merkezli anlayışın sadece askeri güvenlik, yani “sert güvenlik” ile ilgili konuları ele aldığını, ancak günümüzde “yumuşak güvenlik” olarak adlandırılan ve önemi her geçen gün daha da artan, askeri olmayan güvenliği içeren konuların ihmal edildiğini belirtmişlerdir (Kolodziej, 2005: 156).

Yumuşak güvenlik (Fatic, 2002) kavramı, farklı akademisyenlerce; askeri olmayan (Ullman, 1983), konvansiyonel olmayan (Burgess, 2007) ya da geleneksel olmayan (Lindström, 2005) güvenlik olarak da adlandırılmıştır. Yumuşak güvenlik; kaçakçılık, yasadışı göç, doğanın dengesinin bozulması,

iç savaşlar, organize suçlar, uluslararası terörizm ve kaynakların tükenmesi gibi askeri olmayan güvenlik konularını kapsamaktadır.

Bu görüşleri yan yana getirip Karadeniz Bölgesi'nde güvenlik merkezli analizler yapmak için hangi görüşün esas alınması gerektiği sorusuna cevap aranırken, hepsinin eksi ve artılarını değerlendirmek gerekir. Realistlerin savunduğu geleneksel güvenlik anlayışı, sadece askeri güvenliği bir güvenlik sektörü olarak algılayarak, devletler arası savaşın olmadığı durumda güvenliğin sağlanabileceğini iddia etmiştir. Ancak bu bırakınız Soğuk Savaş sonrası dönemi, Soğuk Savaş döneminde dahi böyle olmamıştır. Devletler arası savaşın çıkmaması güvenlik açısından son derece önemlidir ancak, Soğuk Savaş döneminde devletlerin birbirleri ile savaşmadığı, buna karşın iç savaşların Soğuk Savaş döneminin sonuna kadar önemli bir artış gösterdiği göz önünde bulundurulduğunda, yeterli değildir. Genel olarak ifade etmek gerekirse, realistlerin geleneksel güvenlik anlayışıyla, realistleri eleştirenlerin güvenlik anlayışı; kimin, hangi tehdide karşı güvenliği sorularına farklı cevaplar vermektedir.

2. KOPENHAG OKULU VE GÜVENLİK

Geleneksel güvenlik anlayışı ile bu anlayışı eleştirenler arasında temel farklılıklar mevcuttur. Geleneksel güvenlik anlayışını eleştiren Buzan, Waever ve de Wilde gibi akademisyenlerin birlikte çalıştığı İngiliz Okulu'nun[1] devamı niteliğindeki "Kopenhag Okulu", güvenlik ile ilgili çalışmaları sistematik bir hale getirmiş, çalışmalarında temel teşkil eden fikirlerinde hem geleneksel güvenlik anlayışından hem de bu anlayışı eleştirenlerden etkilenmişlerdir. Güvenlik konusunda birlikte çalışan Buzan, Waever ve onların öncülüğündeki Kopenhag Okulu, güvenliğin davranışı anlamaya yönelik analitik bir yaklaşım olduğunu, güç ve barışın davranışı açıklayıcı iki uç kutup olduğunu öne sürmektedir (Buzan, Waever ve Wilde 1998).

[1] İngiliz Okulu, başlıca analiz konusu uluslararası toplum olan İngiliz araştırmacıları veya onlardan esinlenenleri tarif etmek için,1970'lerde kullanılmaya başlayan bir terimdir.İngiliz Okulu'nun önemli temsilcileri; Hedley Bull, Martin Wight,John Vincent ve Adam Watson'dur. Görüşleri ağırlıklı olarak realizme yakın olsa da, idealizmden de esintiler görmek mümkündür. Okulun önde gelen isimlerinden Martin Wight Hugo Grotius geleneğinden geldiklerini belirtmiştir (Linklater, 2005). İngiliz Okulu'nun son dönemdeki önemli isimleri Barry Buzan ve Richard Little'dır. İngiliz Okulu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Linklater (2005).

Kopenhag Okulu'nun güvenlik çalışmalarına önemli katkıları üç başlık altında toplanabilir: Güvenlikleştirme, güvenlik sektörleri ve bölgesel güvenlik.

Barry Buzan, Richard Ullman'ın güvenliği tehdit edebilecek unsurlar tanımını, sistematik bir hale dönüştürmüş ve güvenliği; askeri, politik, sosyal, çevre ve ekonomik güvenlik olarak beş ayrı sektöre ayırmıştır (Buzan, 1991). Waever da güvenlik konularının ve sektörlerinin genişletilmesi gerektiğini, diğer aktörlerin de güvenlikle ilgili olduğunu, ancak referans nesnenin devlet olması gerektiğini savunmuştur (Waever, 1995: 48).

Buzan referans nesnenin ne olması gerektiği ile ilgili problemi ortadan kaldırmaya çalışmış, devletin; devlet fikri (ulusçuluk), devletin fiziksel temeli (nüfus, kaynaklar ve teknoloji) ve devletin kurumsal ifadesi (siyasi ve idari sistem), ve demokrasiyi uygulayabilme kapasitesi olarak dört unsurdan meydana geldiğini belirtmiştir. Tehditler, devletin bu dört bileşenine de yönelebilmektedir (Buzan, 1995: 190). Buzan bu formül ile referans nesne problemini çözmüş, bireyler ve sosyal grupların da güvenlik ile ilgili olduğunu inkar etmezken, bunların devlet referans alınarak yapılacak analizlerde incelenebileceğini, asıl referans nesnesinin devlet olacağını ortaya koymuştur. Buzan devletin dört bileşenini tehdit edebilecek güvenlik sektörlerini de askeri, politik, ekonomik, çevre ve toplumsal güvenlik olmak üzere beş başlık altında toplamıştır. Böylece referans nesne devlet olarak alınıp, beş güvenlik sektörü ile devletin bileşenleri arasındaki ilişki incelendiğinde; hem realistlerin savunduğu devlet merkezli güvenlik anlayışından vazgeçilmemiş olacak, hem de liberallerin savunduğu şekilde, birey ve sosyal gruplar dışlanmazken, güvenlik sektörleri askeri güvenlikle sınırlı kalmayıp genişletilmiş olacaktır.

a. Güvenlikleştirme

Kimin güvenliği sorusuna yanıt verildikten sonra, cevaplanması gereken bir diğer önemli soru neye karşı güvenliktir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası ön plana çıkan yeni güvenlik konularının güvenlik ajandasına girebilmesi için güvenlikleştirilmeleri gerekir. Güvenlikleştirme, daha önce güvenlikle ilgili olmadığı düşünülen konuların bir güvenlik meselesi haline

getirilmesidir. Güvenlik, siyaseti herkes tarafından kabul edilmiş kuralların ötesine taşımaktır (Buzan, Waever ve de Wilde, 1998: 23). Güvenlik doğrudan gösterimle ilgilidir. Bir konunun güvenlik meselesi olabilmesi için gerçekten önemli tehditlerin var olması gerekmez. Konunun bir güvenlik meselesi olarak gösterilmesi ve kabul ettirilmesi, gerçekten önemleri tehditleri barındırmasa da, o şekilde sunulması nedeniyle konuyu bir güvenlik meselesi haline getirir (Buzan, Waever ve de Wilde, 1998: 24). Başarılı bir güvenlikleştirme için üç bileşen gereklidir. Bunlar; tehditlerin varlığı, acil müdahale ve kuralların çiğnenmesiyle birimler arası etkileşimin etkileridir (Buzan, Waever ve de Wilde, 1998: 26).

Hükümetler bir meselenin güvenlik konusu olduğunu açıklar ve bu açıklama toplumca kabul edildiği anda, konu güvenlikleştirilmiş olur (Waever, 1995). Her bir problemin güvenlik sorunu olarak güvenlik ajandasına sokulmasının güvenliğin tartışılmasını imkansız hale getireceğini belirten Waever, güvenlikleştirmenin bir söylem olduğunu, politikacıların bir söylemde bulunmasıyla bu konunun bir güvenlik meselesi olarak ön plana çıktığını şu ifadelerle açıklamıştır (Waever, 1995: 55):

> "Bir politikacı, güvenlik söylemiyle belirli bir alanda özel bir gelişmeye doğru hareket eder ve bu güvenlik sorununu engellemek için gerekli her türlü vasıtayı kullanma hakkı olduğunu iddia eder."

Bu ifadeden anlaşılacağı üzere, bir konu güvenlik ajandasına girdiği anda, politikacı bu konuyla ilgilenme vasıtalarını istediği şekilde çeşitlendirmekte ve konu hayati öneme sahip bir güvenlik meselesi olduğundan, kamuoyundan çok tepki almamaktadır. Bu durumun politikacıların öncelik vermek istedikleri konuları güvenlikleştirmesine neden olacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Waever'a göre güvenlik sektörleri askeri sektörle sınırlı kalmamalıdır, ancak bu her şeyin güvenlik sorunu olması gerektiği anlamı taşımamalıdır (Waever, 1995: 56-57). Nitekim bu şekilde her şeyin bir güvenlik meselesi haline getirilmesi, gerçekten diğerlerinden daha öncelikli konuların geri planda kalmasına neden olacaktır.

Görüldüğü gibi, konuların güvenlik meselesi halini alması her zaman tehditlerin gerçekten çok önemli olmasına bağlı değildir. Ancak doğru

analizler yapabilmek için hangi sektörlerde tehditlerin var olduğu ve bu sektörlerdeki tehditlerin neler olduğu araştırılmalıdır. Bu nedenle Kopenhag Okulu'nun ortaya koyduğu güvenlik sektörlerinin incelenerek, bunlardan kaynaklanabilecek tehditlerin varlığının test edilmesi önemlidir.

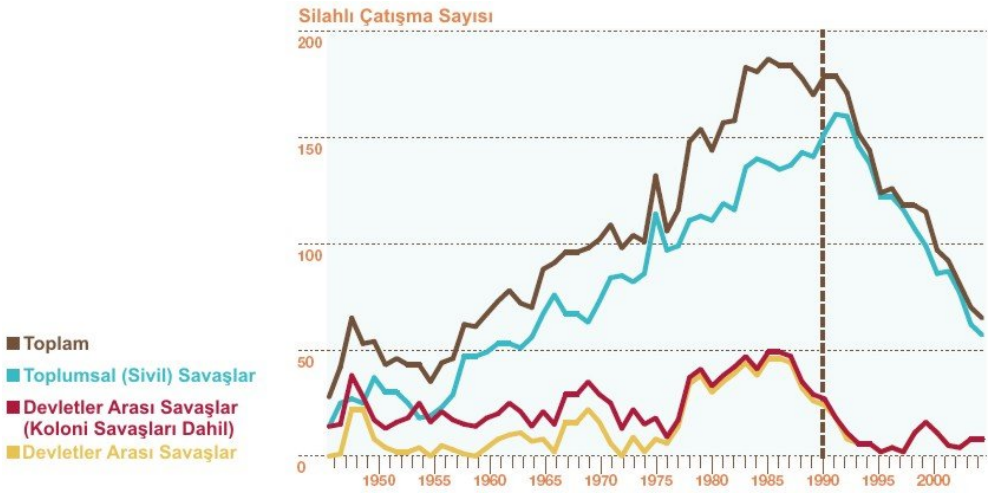
b. Güvenlik Sektörleri

Güvenlik sektörü, güvenlik referans nesnelerinin hangi tehditlere maruz kalabileceğini gösterir. Sektörler, tanımlayıcı özel etkileşim tipleri olarak değerlendirilebilir (Buzan, Waever ve de Wilde, 1998: 7). Tehditleri sektörlere ayırmadan yapılacak bütünü kapsayan analizler karmaşık bir hale gelebileceğinden, Buzan, Waever ve de Wilde güvenliğin; askeri, politik, ekonomik, çevre ve toplumsal güvenlik olarak beş sektörde incelenmesinin bu karmaşayı ortadan kaldıracağını belirtmiştir (Buzan, Waever ve de Wilde, 1998: 8).

Güvenlik sektörlerinden askeri güvenlik; devletlerin taarruz ve savunma kapasiteleri ile, diğer devletlerin askeri imkan ve kabiliyetlerinin nasıl algılandığı ile ilgilenir. Kuvvet kullanma söz konusu olduğu için, askeri güvenlik sektörü içindeki hareketler diğer tüm sektörler için tehdit olarak algılanır ve bu nedenle geleneksel olarak, güvenlik sorunları içerisinde en yüksek önceliğe sahip olduğu kabul edilir. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi askeri güvenliğin temel ilgi alanı devletler arası savaştır.

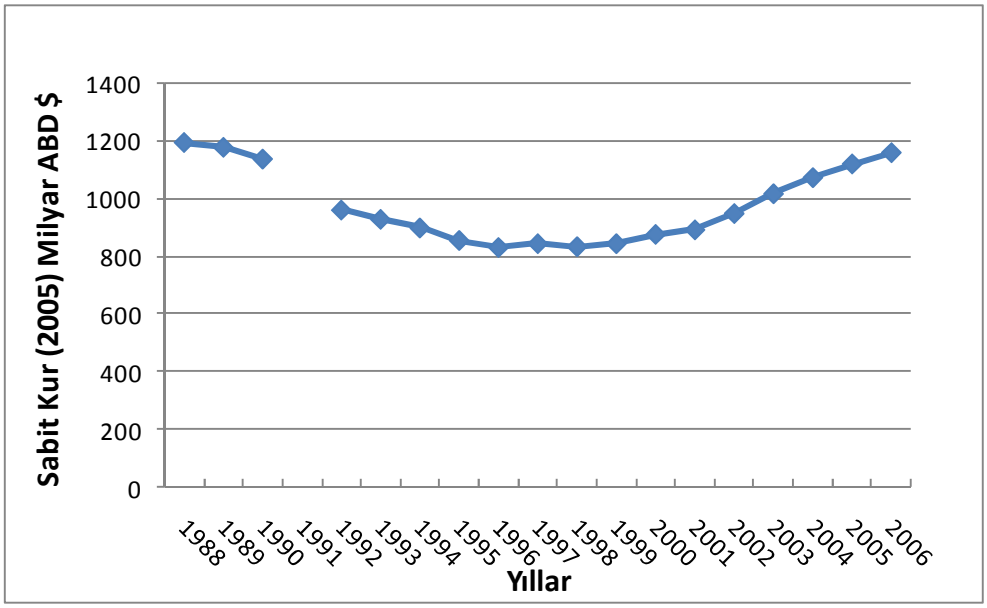
Devletler arası savaş diğer sektörlerdeki tehditlerden daha tehlikeli ve yıkıcı olmakla birlikte, gerçekleşme ihtimali en düşük olan tehdittir. Şekil-1'de görüldüğü gibi, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından sadece kolonilerin bağımsızlık savaşı verdiği dönemde devletler arası savaşta artış olmuş, özellikle Soğuk Savaş döneminin ardından devletler arası savaş yok denecek kadar az gerçekleşmiştir[2].

[2] Soğuk Savaş sonrası savaşta yaşanan değişim ile ilgili olarak bkz. Yalçınkaya (2008).

Şekil-1: Soğuk Savaş Öncesi ve Sonrası Çatışmaların Değişimi (Marshall ve Gurr, 2005)

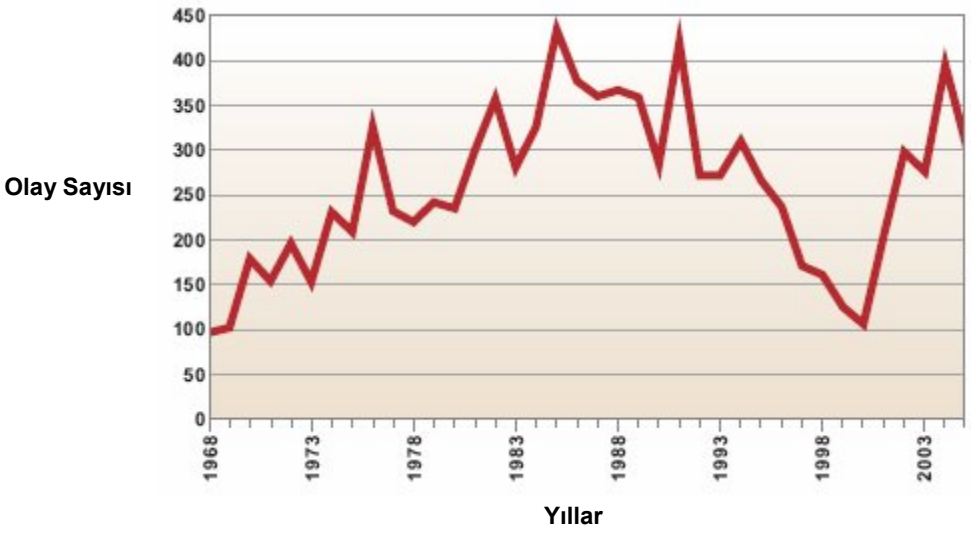
Devletler arası savaşın gerçekleşme sayısının düşmesi, artık böyle bir tehdit kalmadığı anlamına gelmemelidir. Gerçekleşme ihtimali azalsa da güvenlik sektörleri içerisinde en yıkıcı olan askeri güvenliktir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, diğer güvenlik sektörlerini gündeme getirse de devletlerin askeri güvenliğe verdiği önemde çok önemli bir azalma yaşanmamıştır. Şekil-2'de 1988 ile 2006 yılları arasında dünyada silahlanmaya ayrılan bütçeler görülmektedir.

Şekil-2: 1988-2006 Yılları Arasında Dünyadaki Askeri Harcamalar (SIPRI 2006 web, 2007)

1988 ile 2006 yılları sabit kurda karşılaştırıldığında askeri harcamalardaki düşüş sadece % 3'tür. Devletler diğer devletleri tehdit olarak algılamaya devam etmektedirler.

Politik güvenlik; devletin organizasyonel istikrarına yönelik tehditlerle ilgilidir. Tehditler hükümeti veya devleti ifade eden kurum ve ideolojileri yıkmak gibi yönetim sistemine veya devlete yöneltilmiş olabilir. Politik güvenlik sektörü, terörizm ve iç savaşlar gibi birbirlerinden tamamıyla farklı olan tehditleri kapsar. Şekil-1'de İkinci Dünya Savaşı'ndan Soğuk Savaş döneminin sonuna kadar iç çatışmalarda düzenli bir artış yaşandığı açıkça görülmektedir. Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile birlikte çatışma sayısı azalsa da 60'lı yıllardaki seviyenin üzerinde seyretmeye devam etmektedir. Diğer tehdit terörizm Soğuk Savaş döneminin ardından bir süre azalan bir eğilimde seyretmiş, özellikle 2000 yılından sonra artış göstermeye devam etmiştir (Şekil-3).[3]

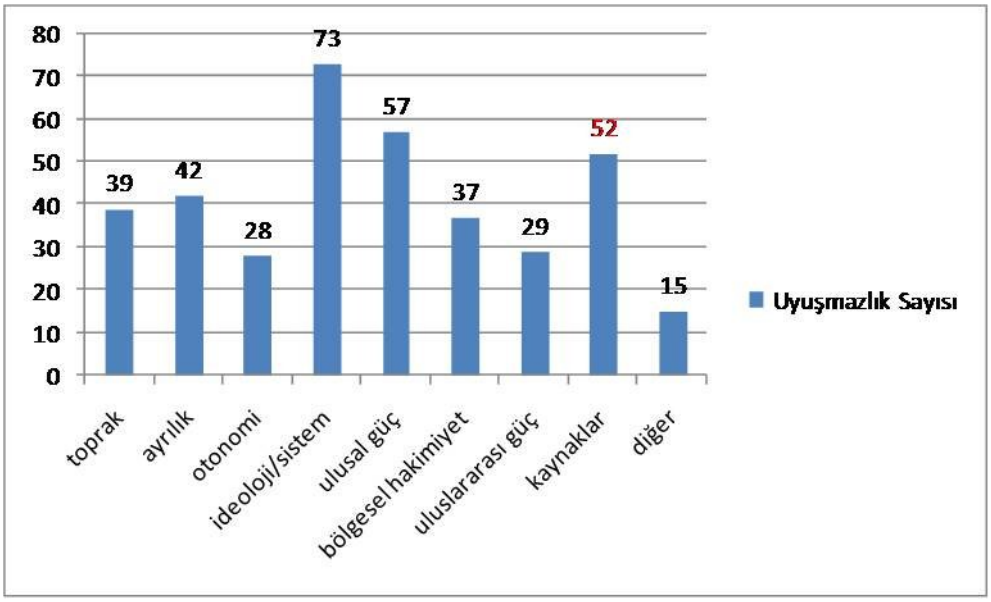

Şekil-3: 1968-2005 Yılları Arasında Meydana Gelen Uluslararası Terörizm Olaylarının Sayısı (Marshall ve Gurr, 2005)

Ekonomik güvenlik; refaha ulaşabilmek veya refah seviyesini artırabilmek için, finansal veya doğal kaynaklara erişim ile ilgilidir. Ekonomik güvenlik ilk bakışta çok ciddi bir problem gibi görünmese de rakamlar bunun

[3] Terörizmle ilgili sağlıklı verilere ulaşmak, çatışma sayılarında olduğu kadar kolay değildir. Devletler terörizmin ortak bir tanımı konusunda hemfikir değildir, bu nedenle konu ile ilgili çalışma yapan veri tabanlarından, tüm terörizm faaliyetlerinden ziyade, uluslararası nitelik taşıyan terörist faaliyetler hakkında bir takım veriler almak mümkün olmaktadır.

aksini söylemektedir. Heidelberg Üniversitesi tarafından yıllık olarak yayınlanan "Conflict Barometer" raporuna göre 2006 yılı itibarıyla dünyada devam eden toplam 372 uyuşmazlığın 52 adedi kaynaklara erişim ile ilgilidir (Şekil-4). Kaynaklara erişim, tüm uyuşmazlık konuları içinde baştan üçüncü sırada yer almaktadır.[4]

Şekil-4: 2006 Yılı İtibarıyla Küresel Uyuşmazlık Konuları ve Sayıları (Heidelberg Institute-Conflict Barometer 2006 [web], 2007)

Çevre güvenliği; insan yaşamının devam edebilmesi için gerekli olan biyosferin korunması ve muhafaza edilmesi ile ilgilidir. Tehditler iklim değişikliği veya ozon tabakasının delinmesi olabileceği gibi, insandan kaynaklanan kirlenme şeklinde de olabilir. Çevrenin güvenliğe etkilerini bir çerçeve içerisine almak oldukça güçtür. Çevrenin bozulmasının, topluluklar arasında şiddetli çatışmalara neden olacağını iddia eden Nils Petter Gleditsch, iddialarını, yaşamsal kaynakların yok olması nedeniyle büyük göçlerin gerçekleşeceği ve bu nedenle topluluklar arasında çatışmalar yaşanacağına dayandırmıştır (Gleditsch, 1998). Homer-Dixon, çevrenin bozulmasıyla birlikte yaşamsal kaynaklarda kıtlık yaşanacağını, bu kıtlığın; kirlenme nedeniyle yenilenebilir kaynakların azalması, artan nüfus nedeniyle kişi başına düşen kaynak miktarının azalması ve kaynakların eşit olarak

[4] Burada kaynak kelimesi ile kast edilen yer altı zenginlikleri ve enerjidir.

dağılmaması olarak üç nedeninin olduğunu belirtmiştir (Homer-Dixon, 1999: 8-9). Homer-Dixon'a göre bu kıtlık neticesinde, göçler yaşanacak ve göçler nedeniyle de çatışmalar meydana gelebilecektir.

Marc Levy, Homer-Dixon'un yaptığı araştırmalarda çevre-güvenlik ilişkisinin yanında nüfus artışı gibi başka değişkenler kullandığını, bu araştırmalarda göçün mü yoksa çevresel etkilerin mi çatışmaya neden olduğunun anlaşılamayacağını vurgulamıştır (Levy, 1995).[5] Levy, çevrenin güvenliğe etkilerini doğrudan tehditler ve dolaylı tehditler olarak ikiye ayırmıştır. İklim değişikliği ve ozon tabakasının delinmesi tüm dünyayı ilgilendiren stratejik bir tehdittir ve etkileri doğrudan insan hayatını tehdit etmektedir. Bölgesel kirlenme nedeniyle, özellikle yenilenebilir kaynakların kullanılmaz hale gelmesinin etkileri ise dolaylıdır (Levy 1995: 48). Kaynakların kullanılmaz hale gelmesi nedeniyle devletler arasında ya da devletlerin içindeki topluluklar arasında uyuşmazlıklar meydana gelebilir. Levy, ABD'nin güvenliğini çevre merkezli olarak incelediği makalesinde, asit yağmurları, su kaynaklarının kirlenmesi veya çölleşme gibi bölgesel problemleri dolaylı politik tehdit olarak incelemeyi yeğlemiştir. Devletler arasında veya devletlerin kendi içlerinde uyuşmazlığa veya güvenlik sorunlarına neden olabilecek birçok dinamik vardır ve henüz bölgesel kirlenme ve kaynakların yok olması ile doğrudan bir çatışma meydana gelmesi arasındaki ilişki net değildir. Bu noktada çevre güvenliği söz konusu olduğunda Levy'nin doğrudan ve dolaylı tehditler sınıflandırmasını esas almanın daha somut bir çerçeve çizeceği değerlendirilmektedir.

Toplumsal güvenlik; toplumun kimliğine, toplumu oluşturan ortak bilince yönelen tehditlerle ilgilidir. Göç, devletler arası organize suçlar ve kaçakçılık (insan, uyuşturucu veya silah) toplumsal güvenliğe yönelik önemli tehditlerdir. Tehditler ülke sınırları içindeki toplumu etkilese de tehdidin kaynağı genellikle dış ülkelerdir.

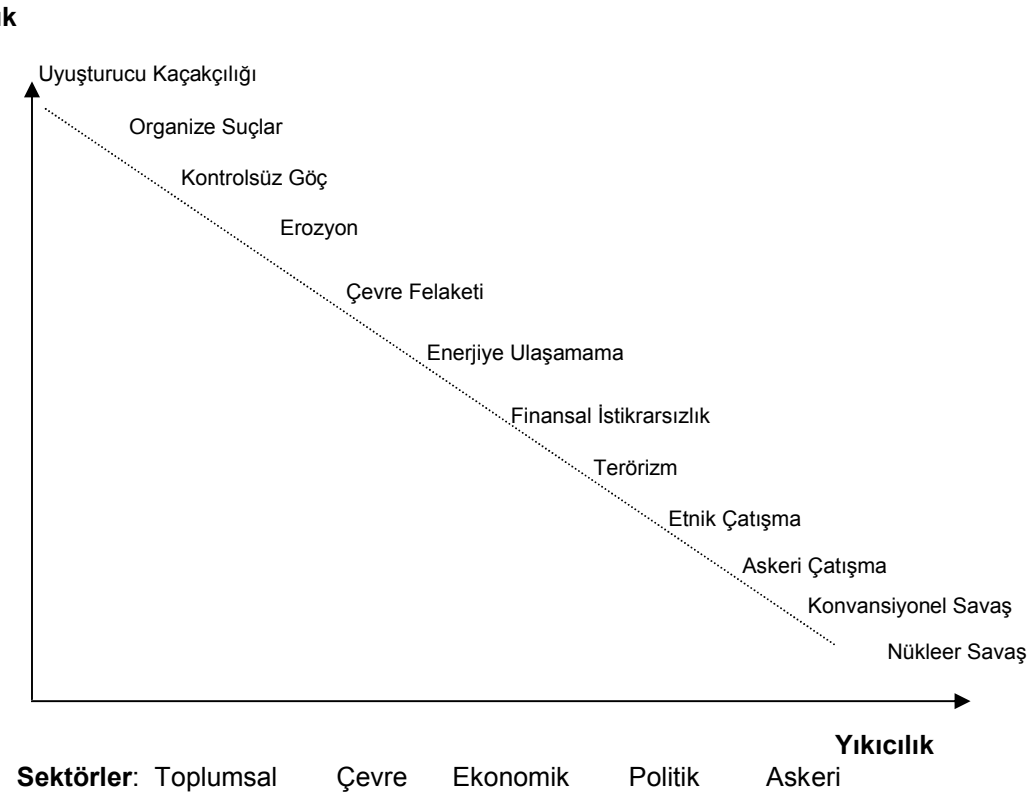
1960 yılında 75 milyon civarında olan uluslararası göçmen sayısı, 2005 yılında 121 milyona yükselmiştir. BM'nin verilerine göre uluslararası

5 Marc Levy ve Thomas F Homer-Dixon'un çevre ve güvenlikle ilgili olarak yaptıkları tartışma için bkz. Homer-Dixon ve Levy (1995/96).

göçmenler dünya nüfusunun % 3'ünü oluşturmaktadır. Toplam nüfusla orantılandığında göçmenlerin nüfusu; Okyanusya nüfusunun % 15'ini, Kuzey Amerika'nın % 13'ünü ve Avrupa'nın % 9'unu teşkil etmektedir. Bu oranlar Asya, Afrika ve Latin Amerika'da % 2'nin altındadır. 2005 yılı itibarıyla en fazla göç alan ülkeler, ABD (38 milyon), Rusya (12 milyon), Almanya (10 milyon), Ukrayna, Fransa ve Suudi Arabistan (her biri 6 milyon) dır. 1960 yılında 500.000'den fazla göçmene ev sahipliği yapan ülke sayısı 30 iken, 2005 yılında bu sayı % 75 artarak 64'e yükselmiştir (UN [web], 2005). Tüm verilerin işaret ettiği gibi dünya üzerindeki göçmen sayısı her geçen gün artmaktadır.

Toplumsal güvenliği tehdit eden suçların önemli bir bölümünün kaynağının birden fazla ülkede faaliyet gösteren organize suç çeteleri olduğu iddia edilmektedir. Organize suçlar ve işledikleri suçlarla ilgili rakamlar, göç ile ilgili verilenler kadar net değildir. BM Uluslararası Suç Önleme Merkezi tarafından gerçekleştirilen ve 40 organize suç örgütü üzerinde yapılan araştırmada, organize suç örgütlerinin en temel faaliyetinin uyuşturucu kaçakçılığı olduğu tespit edilmiştir (CICP, 2000). Söz konusu 40 örgütten 21 adedinin temel faaliyeti uyuşturucu kaçakçılığıdır. Yine rapora göre 40 örgütten 28 adedi üç veya daha fazla ülkede faaliyet göstermektedir. (CICP, 2000). Organize suç örgütlerinin terörizm ile bağlantılı olduğu da iddia edilmektedir.

Güvenlik sektörlerinin hangisinin diğerlerinden daha öncelikli ya da hangisinin diğerlerinden daha tehlikeli olabileceğini Jacek Czaputowitz bir grafik üzerinde değerlendirmiştir (Şekil-5).

Şekil-5: Gerçekleşme İhtimali ve Yıkıcılık Derecesine Göre Güvenlik Sektörleri (Chaputowicz [web], 2007: 3)

Uluslararası sistemin dengesinin ve BM'nin etkinliğinin önemli olmasına rağmen, askeri ve politik tehditlerle doğrudan ilgili seviye devlet seviyesidir. Ekonomik güvenlik devletin politikalarına ve uluslararası pazarın durumuyla ilgilidir. Çevre güvenliği küresel bir sorundur ve bu tehditle ilgili olarak uluslararası düzeyde çalışmalar yapmak gerekmektedir. Devlete doğrudan etkisi olmayan tek sektör çevre güvenliğidir. Toplumsal güvenlik devlet içindeki topluluklar ve bireylerle ilgilidir, insan hakları gibi uluslararası düzenlemelerin bir takım etkileri olsa da, hem birey hem de devlet seviyesindeki etkiler daha fazladır.

Birey, devlet ve uluslararası sistem ayrı ayrı referans nesne olarak alındığında, sektörlerden en fazla etkilenenin devlet olduğu açıkça görülmektedir (Şekil-6).

Sektör	**Tehdit**	**Seviye**		
		Uluslararası Sistem	**Devlet**	**Birey, Sosyal Grup**
Askeri	Hayatta kalma (Dış güvenlik)	+	++	+
Politik	İç güvenlik	+	++	+
Ekonomik	Refah	++	++	+
Çevre	Sürdürülebilir yaşam	++	+	++
Toplumsal	Kimlik	+	++	++

+ Kısmi Etki

++ Önemli Etki

Şekil-6: Güvenlik Sektörlerinin Farklı Seviyelerdeki Etkileri (Chaputowicz [web], 2007: 4)

Güvenlik sektörleri ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken bir diğer husus, hangi sektörün ya da sektörlerin öncelikli olduğudur. Bu sorunun cevabı her bir devlet için farklılık arz etmektedir. İç savaşta yaklaşık bir milyon insanın hayatını kaybettiği Ruanda ile İsveç'in öncelikleri aynı olmayacaktır. Askeri ve politik güvenliğin içerisindeki tehditlerin etkileri devletler için yaşamsaldır. Bu tehditlerin varlığı söz konusu olduğunda, ekonomik, çevre ve toplumsal güvenlik geri planda kalmaktadır. Askeri ve politik güvenlik konularında kendini güvenli olarak algılayan devletler ise diğer güvenlik sektörlerine öncelik vermektedir. Devletlerin farklı sektörlere

öncelik vermesinin en önemli nedeni devlet içerisindeki ve dışarısındaki tehditlerin varlığıdır. Devletin bulunduğu coğrafya, çevresindeki ülkeler güvenlik algılarını doğrudan etkileyecektir. Ruanda ve İsveç örneğinde olduğu gibi, bir Afrika devleti ile Avrupa devletinin güvenlik algıları farklı yöndedir. Devletlerin güvenliği, bulundukları coğrafyanın güvenlik dinamikleri ile doğrudan bağlantılıdır. Bu durumda devleti referans almak güvenlik analizleri için yeterli olmayacak, devletleri, içerisinde bulundukları bölgeler ile birlikte değerlendirmek gerekecektir.

c. Bölgesel Güvenlik

Buzan ve Waever'ın güvenliğe bölgesel yaklaşımının nedeni; günümüz dünyasındaki teknolojik gelişmelere rağmen, tehditlerin büyük bir çoğunluğunun kısa mesafelere daha kolay ulaşmaya devam ettiğidir (Buzan ve Waever, 2003: 461). Uluslararası terörizm gibi coğrafyaya bağlı olmadığı değerlendirilen tehditlerin dahi coğrafya ile bir başka deyişle bölge ile ilgileri vardır. Teröristlerin barındığı ve üs olarak kullandığı bölgeler mevcuttur, terörizm tehdidin kaynaklandığı coğrafya analiz edilmeden doğru değerlendirmeler yapmak mümkün olmayacaktır. (Buzan ve Waever, 2003: 466-467).

Daha önce belirtildiği üzere geleneksel olarak güvenlik; birey veya sosyal grup, devlet ve uluslararası sistem olarak üç seviyede analiz edilmektedir. Bölgesel yaklaşımla güvenliği incelerken bu üç seviye yeterli olmayacaktır. Bu durumda bir güvenlik problemini ele alırken, yerel, bölgesel, bölgeler arası ve uluslararası sistem olarak dört ayrı seviyede incelemek, problemlerin tespitini kolaylaştıracak, problemlerin dört seviyeden hangisinde olduğunun belirlenmesi, incelenecek çerçevenin daraltılarak daha somut sonuçlar ortaya konmasını sağlayacaktır.

Belirli bir bölgede güvenlik analizleri yapabilmek için öncelikle güvenlik açıklanmaya çalışılmıştır. Fakat bölgesel güvenliğin diğer bileşeni "bölge"nin ne anlama geldiği tanımlanmalı ve daha sonra bölgesel güvenlik araştırılmalıdır.

Soğuk Savaş döneminde devletler ya iki süper güçten birinin yanında bulunmuş ya da denge politikalarıyla her ikisine eşit mesafede kalmaya çalışmıştır (Calleya, 2000: 235). İki kutuplu düzenin sona ermesi ile birlikte, tüm dünyayı kaplayan denge örtüsü yok olmuş, süper güçler tarafından baskı altına alınan aktörler, uluslararası arenada bölgesel anlamda daha fazla hareket imkanına sahip olmaya başlamıştır.

Bölge, değişik disiplinlerde değişik anlamlara gelmektedir. Coğrafya'da bölge ülkelerin içindeki oluşumlar olarak tarif edilirken, uluslararası ilişkilerde bölge dendiğinde devlet sınırlarını aşan uluslararası sistem ile devletler arasında kalan bir alan anlaşılmaktadır. Bakış açımız uluslararası ilişkiler disiplini olduğuna göre, en dar anlamda bölge; belirli bir derecede birbirlerine müşterek bağ ve coğrafi ilişkiyle birbirine bağlanmış sınırlı sayıda devlet şeklinde tanımlanmaktadır (Hettne, 2006: 129). Daha geniş bir tanımla bir bölgenin ayırt edici özellikleri; sosyal bağlılık (etnisite, ırk, dil, din, kültür, tarih ve ortak mirasa sahip olunduğu bilinci), ekonomik bağlılık (ticaret yolları, ekonomik birliktelik), siyasi bağlılık (rejim tipi, ideoloji) ve organizasyonel bağlılık (resmi bölgesel kurumların varlığı) biçiminde tarif edilmiştir (Hurrell, 1995: 38). Hurrel, doğal olarak bölgelerin mevcut olmadığını, bölge tanımlarının incelemeye alınan belirli bir problem veya soruna göre değiştiğini belirtmiştir. Buzan, Hurrel'ın bu genişletilmiş bölge tanımını, güvenlik bağlarının bir coğrafyayı bölge haline getirebileceğini ekleyerek kapsamı daha da genişletmiştir. Buzan güvenlik etkileşimleri ile var olan bu bölgeleri güvenlik kompleksi olarak adlandırmış ve şu şekilde tanımlamıştır:

> "Bir güvenlik kompleksi; ulusal güvenlik problemleri birbirlerinden ayrı olarak makul bir şekilde değerlendirilemeyecek kadar başlıca tehdit algılamaları ve çıkarları birbirleriyle bağlantılı devletler grubudur. (Buzan, Waever ve de Wilde: 1998: 12)."

Patrick M. Morgan bölgesellik ile ilgili yaptığı çalışmalarında bir coğrafyanın bölge olarak adlandırılabilmesi için literatürde 21 ayrı niteliğin kullanıldığını tespit etmiştir (Morgan, 1997: 25). Bölgeler, bazılarını içeri alan, bazılarını dışarıda bırakan kafalardaki haritalarda hayal edilen topluluklardır

(Hurrell, 1995: 41). Genel olarak kabul edilen gerçek, bölge fikrinin politikacılar tarafından nasıl algılandığı ve yorumlandığına bağlı olduğudur (Hettne, 2006: 129).

Görüldüğü gibi bir coğrafyayı bölge olarak isimlendirmek görecelidir ve bakış açısına göre değişmektedir. Bu çalışmanın amacı belirli bir coğrafyada güvenlik merkezli analizler yapmak olduğundan, bölgeye bakış açısı doğal olarak güvenlik penceresinden olacaktır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden derinden etkilenen ve şekillenen iki kavram, bölge ve güvenliğin ilişkisi çalışmanın ilerleyen bölümlerdeki analizlere rehberlik edecektir.

Devleti referans alarak güvenlik sektörleri çerçevesinde yapılacak analizlerde bölgesel güvenlik dinamikleri mutlak surette göz önünde bulundurulmalıdır. Bu noktada hangi devletin hangi bölgeye ait olduğu, bölgelerin sınırlarının ne olduğu sorusuna yanıt vermek gerekecektir. Bu sorunun en somut yanıtını Buzan ve Waever'in "Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi (BGKT)" vermektedir. Buzan ve Waever devletleri tek tek ele almanın ya da uluslararası sistemi bir bütün olarak ele almanın sağlıklı sonuçlar vermeyeceğini iddia etmiştir. Örneğin Fransa'yı tek başına düşünüp bir güvenlik analizi yapmak pek mümkün olmayacaktır. Güvenlik dinamikleri ilişkiseldir ve Fransa'nın güvenlik dinamiklerini etkileyen diğer devletler göz ardı edilerek analiz yapmak mümkün değildir. Öte yandan küresel analizler yapmak da sağlıklı olmayacaktır, çünkü bu bir gerçek değil, istektir (Buzan ve Waever, 2003: 43). Küresel olarak dünya, süper güç ya da bölgesel güçler haricinde güvenlik anlamında bir entegrasyon halinde değildir. Ancak sayıca sınırlı aktörler küresel anlamda güvenliğe etki edebilir (Buzan ve Waever, 2003: 43). Bu nedenle doğru sonuçlara ulaşacak analizler yapabilmek için bölgesel yaklaşım bir gerekliliktir.

Buzan'ın ilk olarak 1991'de ortaya attığı Bölgesel Güvenlik Kompleksi (BGK) fikri, bölgeler ve güvenlik konusunda çalışmalar yapan araştırmacı ve akademisyenlerce kullanılmıştır (Morgan, 1997; Stadtmüller, 2005; Moller, 2000; Varynen, 2003). BGKT'de, bir bölgenin güvenlik kompleksi olabilmesi için, bölgeyi oluşturan devletler, güvenlikleri birbirlerinden ayrı olarak düşünülemeyecek kadar birbirlerine yakın bağlarla bağlı olmalıdır. (Buzan ve

Waever 2003: 43). Bu bağlar çoğunlukla negatif anlamdadır. Devletleri birbirine bağlayan güvenlik bağları negatif yönde olmalıdır. BGK'nın temel yapısını somutlaştıran dört değişken vardır (Buzan ve Waever, 2003: 53):

> "1. BGK'yı komşularından ayıran bir **sınır**,
>
> 2. BGK'nın iki veya daha fazla otonom birimden oluştuğunu gösteren **anarşik yapı,**
>
> 3. Birimler arasındaki güç dağılımını da kapsayan **kutupluluk,**
>
> 4. Birimler arasındaki dostluk-düşmanlık durumunu da kapsayan **sosyal yapı."**

Bölgelerde, bölge devletleri, bölgeyi ve komşu bölgeleri etkileyebilecek bölgesel güçler, hem kendi bölgesinde hem de tüm bölgelerde etkili olabilen küresel güçler ve son olarak herhangi bir bölgeye dahil olmayan ve BGK'ları birbirinden ayıran devletler mevcuttur (Buzan ve Waever, 2003). Buzan ve Waever'in geliştirdiği BGKT'ye göre küresel güçler, bölgesel güçler, BGK'lara dahil olmayan ve bölge devletleri olmak üzere dört farklı devlet tipi vardır.

BGKT'ye göre BGK'lar sabit değil, ancak uzun ömürlüdür (Buzan ve Waever 2003: 50). Modern dünya tarihinde BGK'ların 1500-1945, 1945-1989 ve Soğuk Savaş sonrası dönem olmak üzere üç temel safhadan geçtiği söylenebilir (Buzan ve Waever, 2003: 14).

Soğuk Savaş döneminde dünyada 7 BGK, 2 süper güç (ABD ve SSCB) ve 3 bölgesel güç (AB, Çin ve Japonya) mevcutken, Soğuk Savaş sonrası dönemde 9 BGK, 1 süper güç (ABD) ve 4 bölgesel güç (Rusya, AB, Çin ve Japonya) mevcuttur. BGKT'ye göre, Soğuk Savaş Döneminde 7 BGK ve 1 başlangıç (proto) ve 1 öncü (pre) kompleks vardır.[6] BGK'lar, Kuzey Amerika, Güney Amerika, Orta Doğu, Kuzeydoğu Asya, Güney Asya, Güneydoğu Asya ve Güney Afrika BGK'ları, başlangıç kompleks Batı Afrika ve öncü kompleks ise Afrika öncü kompleksidir (Buzan ve Waever, 2003: xv).

6 Buzan, proto kompleksleri, devletlerin bir bölge oluşturacak kadar güvenlik bağları olduğu, ancak bu bağların bir BGK oluşturacak kadar kuvvetli olmadığı coğrafyalar olarak tanımlamaktadır. Pre kompleksler ise proto komplekslerden daha zayıf yapılardır. Soğuk Savaş Döneminde tek pre kompleks Afrika Boynuzu'dur.

ABD, Kuzey Amerika'da olduğu kadar mesafe olarak kilometrelerce uzaklıktaki Orta Doğu'da da boy göstermektedir, dolayısıyla küresel güç olarak ABD tüm komplekslerin güvenliğine etki edebilir. Bölgesel güçler Rusya, AB, Çin ve Japonya'nın hem içinde bulundukları hem de komşu oldukları güvenlik kompleksleri üzerinde etkileri mevcuttur.

Soğuk Savaş sonrasında yapı değişmiş ve 9 BGK ile 2 birincil kompleksin varlığından söz edilebilir hale gelinmiştir. Soğuk Savaş sonrasındaki en önemli değişiklikler; Soğuk Savaş Döneminde var olan Kuzeydoğu Asya BGK'sının ortadan kalkarak, buradaki devletlerin Güney Asya BGK'sına dahil olması, Avrupa, Eski SSCB ve Orta Afrika BGK'larının ortaya çıkması ve daha önce öncü kompleks olan Afrika Boynuzu'nun başlangıç kompleksi olmasıdır (Buzan ve Waever, 2003: xvi). Avrupa'nın Soğuk Savaş Döneminde bir BGK olmamasının nedeni iki süper güç tarafından örtüldüğü (Batı Avrupa ABD tarafından, Doğu Avrupa SSCB tarafından) içindir.

Dokuz BGK'da yukarıda belirtilen dört seviyenin öncelikleri farklı olabilir. Seviyelerin biri veya birkaçı diğerlerinden daha öncelikli olabilir. Her biri farklı Örneğin Orta Doğu ve Doğu Asya'da bölgesel seviye daha önemliyken, Avrupa'da bölgesel ve bölgeler arası seviye daha güçlü olmaktadır. 9 BGK'nın öncelikleri değişiklik gösterse de, bölgesel seviye hepsi için önceliklidir. Burada altı çizilmesi gereken nokta, göç, devletler arası organize suçlar, kaçakçılık gibi konuların güvenlik ajandasına girmesiyle birlikte bölgeler arası güvenliğin öneminin artmış olmasıdır (Buzan ve Waever, 2003: 464).

BGK'larda seviyelerin önceliklerinin farklı oluşu gibi sektörel öncelikler de farklı olabilir. Orta Doğu BGK'sında askeri ve politik güvenlik sektörleri öne çıkarken, Avrupa'da politik ve toplumsal güvenlik daha önemli olabilmektedir. Buzan ve Waever'a göre çatışmaya meyilli bölgelerde sorunlar askeri, politik ve zaman zaman toplumsal sektörlerle ilgiliyken, daha güvenlikli bölgelerde ekonomik ve toplumsal sektörlerle ilgilidir (Buzan ve Waever, 2003: 477).

Kopenhag Okulu'nun güvenlik çalışmalarına getirdiği üç önemli yenilik vardır. Bunlar; güvenlikleştirme, beş güvenlik sektörü ve bölgesel güvenliktir. Edward Kolodziej doğruluğu tartışılan bir olgu olmasının güvenliği tarif etmenin, açıklamanın ve öngörülerde bulunmanın güç olduğunu belirtirken, tek bir teoriyle güvenliği açıklamanın pek mümkün olmadığını vurgulamaktadır (Kolodziej, 2005: 39). Kopenhag Okulu güvenlik yaklaşımında; Realizmin ön plana çıkardığı referans nesne devletin etkisi yok sayılmazken, Liberallerin bireye ve toplumu merkez alan görüşlerine de yer verilmiş, en az bunlar kadar önemlisi devletlerin birbirleriyle ilişkilerinde sadece güç dağılımının değil, daha ziyade Alexander Wendt öncülüğündeki İnşacılar tarafından ön plana çıkarılan dostluk-düşmanlık gibi, sosyal bir kriterin önemli olduğu da belirtilmiştir. Bu çalışmada, güvenliğe Kopenhag Okulu'nun güvenlik anlayışı perspektifinden yaklaşılacak olmasının en önemli iki nedeni; bu yaklaşımın, ayrıntıları çalışmanın 3'ncü Bölümü'nde incelenecek AB ve ABD'nin güvenlik algılamalarını kapsaması ve farklı Uluslararası İlişkiler akımları teorilerini bünyesinde barındırıyor olmasıdır.

Kopenhag Okulu'nun güvenliğe yaklaşımında olumlu taraflar olduğu gibi olumsuzluklar da mevcuttur. Nitekim bir yaklaşım ortaya koyup, tüm dünya devletleri üzerinde bunu test etmek, her bir devletle ilgili belirli bir uzmanlığı gerektirecektir. Birkaç araştırmacıdan oluşan bir ekibin dünyanın her köşesinde derin ve gerçekçi analizler yapabilmesi pek mümkün görünmemektedir. Kopenhag Okulu'nun dünya üzerindeki bölgelerle ilgili yaptığı analizlerde, güvenlik sorunlarına ait olumsuzlukların Batı harici dinamiklerden kaynaklandığı vurgulanmış, bu sonuca varılırken derin analizler yapılmamış ve tarafsız kalınmamıştır. Kopenhag Okulu bu çalışmanın merkezinde yer alan Karadeniz Bölgesi devletleri ve özellikle Türkiye ile ilgili de gerçekçi olmayan değerlendirmeler yapmıştır. Hem güvenliği bir sistematik içinde analiz edebilmek hem de tarafsız olmayan bu değerlendirmelerden uzak kalabilmek için, konuya Kopenhag Okulu'nun güvenlik anlayışı perspektifinden yaklaşılırken, devletlerin ve bölgelerin güvenlik algılamaları ve güvenliğe bakış açıları Kopenhag Okulu'nun kabulleri çerçevesinde değil, tarafsız kaynaklar ve resmi yayınlardan faydalanılarak ortaya konacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

BİR GÜVENLİK BÖLGESİ OLARAK KARADENİZ

"Karadeniz Bölgesi'nde çevresini ve uluslararası güvenliği tehdit eden bir güvenlik boşluğu mevcut mudur" sorusuna yanıt ararken ilk adımda yapılması gereken bölgenin tanımlanmasıdır. Ancak bu şekilde Karadeniz Bölgesi'nin neresi olduğu, tarif edilen bölgenin BGKT'ye göre bir BGK ya da bir alt kompleks olup olamayacağı, eğer bir BGK değilse bölgesel ve bölgeler arası analizlerin nasıl yapılacağı soruları cevaplanabilir. Bu çerçevede Karadeniz Bölgesi'nin hangi coğrafi, stratejik ya da jeopolitik alanı kapsadığı tanımlanmalı, "Karadeniz Bölgesi'nin çevresi ve uluslararası güvenlik için bir güvenlik boşluğu" olup olmadığı sorusunu yanıtlayacak analizlerden önce bu alandaki devletlerin öncelikle kendi BGK'ları içindeki güvenlik etkileşimleri araştırılmalıdır.

1. KARADENİZ'E TARİHSEL PERSPEKTİFTEN BİR BAKIŞ

Karadeniz'in isminin niçin "Kara" olduğuna dair birkaç efsane vardır. Ancak şu bir gerçektir ki, kıyıdaş altı ülkenin her birinin kendi dilinde bu deniz "Siyah/Kara" olarak adlandırılmıştır (King, 2004).[7] Karadeniz doğudan batıya 1800 km, kuzeyden güneye 600 km boyunca uzanan bir denizdir. Orta kısmında kuzey ile güney kıyıları birbirine yakınlaşır ve buralardaki genişlik yaklaşık 270 km'ye kadar düşer. Kendisinden çok daha büyük Akdeniz'e dökülen üç nehir varken, Karadeniz'e beş nehir dökülür (doğudan batıya doğru; Kuban, Don, Dinyeper, Dinyester ve Tuna). Karadeniz için hayat kaynağı sayılabilen bu nehirler ölüm anlamını da taşır. Nehirler vasıtasıyla denize akan bakteri miktarı çok fazladır. Bu bakteriler normalde su içindeki çözünmüş oksijeni kullanır, ancak sayıları fazla olduğu için, suyun içindeki oksijen yeterli olmaz ve bakteriler deniz suyunun bileşeni olan sülfürü oksijenden ayırır. Bu işlem sonucunda dünyadaki en zehirli gazlardan biri

[7] Bulgarca *Çerno More*, Romence *Marea Neagra*, Ukraynaca *Çorne More*, Rusça *Çernoe More* ve Gürcüce *Şavi Zigva* ve Türkçe Karadeniz. Denizin niçin Kara olarak isimlendirildiğine dair en kuvvetli olasılık bir Avrasya geleneği olarak pusula yönlerinin renklerle ifadesidir. Buna göre kuzey siyah, güney kırmızı, batı beyaz ve doğu mavidir. Türklerin bu geleneği Orta Asya'dan getirdiği ve Osmanlı Döneminde de bu ismin verildiği kuvvetli bir ihtimaldir (King, 2004). Osmanlı'nın güneyindeki denizi Kızıl Deniz, batısındakini Akdeniz olarak isimlendirmesi bu ihtimali kuvvetlendirmektedir.

olan Hidrojen Sülfür açığa çıkar. Karadeniz dünyanın en büyük Hidrojen Sülfür deposudur. Su seviyesinin 150-200 metre altından itibaren Karadeniz'de hayat yoktur. Bu derinliğe kadar olan bölüm ise hayat kaynamaktadır. Araştırmacı yazar Neal Ascherson'a göre Karadeniz'i tarihe sokan işte bu 150-200 metre derinlikte yaşayan ve İyonya kolonilerini buraya çeken balıktır (Ascherson, 2001: 19).

Karadeniz ve çevresinde varlıkları tespit edilen en eski uygarlık İskitlerdir. İskitler M.Ö. 7'nci ve 4'ncü yüzyıllar arasında Azak Denizi çevresinde, Kırım ve Karadeniz'in kuzeyinde Tuna nehrine kadar uzanan sahada yaşamışlardır. İskitlerin İran menşeli oldukları bilinmekle birlikte içlerinde Türk menşeli toplulukların da bulunduğu ihtimali oldukça güçlüdür (Kurat, 1992: 7). İyonya kolonileri Karadeniz kıyılarında şehir devletler kurmaya başladığında İskitlerle karşılaşmışlardır. Binlerce yıl boyunca farklı kültürlerin karşı karşıya geldiği Karadeniz'deki ilk buluşma yerleşik İyonya kolonileri ile göçebe İskitlerin buluşması olmuştur. Bu dönemde Karadeniz ve çevresinde iktidarın tek bir toplumun elinde yoğunlaşmış değil, birçok topluluk arasında dağıtılmış durumdaydı (Ascherson, 2001: 21).

Karadeniz kuzeyinde kuzeybatıdan gelen Gotlar hariç, Orta Asya'dan göçen topluluklar varlık göstermiştir. Önce Sarmatlar gelip İskitleri batıya doğru sürmüş, daha sonra Gotlar, Hunlar, Avar ve Alanlar bölgeye yerleşmiştir. M.S. 7'nci yüzyıldan 13'ncü yüzyıla kadar Karadeniz'in kuzeyine Hazarlar, Peçenekler ve Kumanlar gibi Türk kavimleri hâkim olmuş ve bu hâkimiyet Moğol-Tatar istilası ve Altınordu Devleti'nin kuruluşuna kadar devam etmiştir (Kurat, 1992). Bu arada yine bir Türk boyu olan ve Peçenekler tarafından ortadan kaldırılan Uzlar[8] ve Bulgarlar Balkanlarda varlık gösterirken 11'nci yüzyılda Güney Kafkasya'da Gürcüler devlet kurmuşlardır. Güneyde ise Yunan kolonilerine Roma İmparatorluğu hâkim olmuş ve Roma İmparatorluğu'nun bölünmesinin ardından Karadeniz'in güneyinde Bizans İmparatorluğu hüküm sürmeye başlamıştır. Dördüncü Haçlı Seferi (1200-1204) esnasında İstanbul işgal edilmiş ve burada 1261 yılına kadar sürecek bir Latin İmparatorluğu kurulmuştur. Bu dönemde Venedik ve Cenevizliler

[8] Uzlar'ın bir kısmının Balkanlar'a yerleştiği ve bugün Moldova sınırları içinde yaşayan Gagavuz Türkleri'nin ataları olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kurat (1992: 66-67).

Karadeniz kıyılarında koloniler kurmuşlardır (King, 2004: 80-81). 10 ve 11'nci yüzyıllarda Ruslar Karadeniz'e inmek ve Bizans İmparatorluğu'nu ortadan kaldırmak için seferler düzenlemişlerdir. Bu seferlerin başarılı olamamasının en önemli nedeni Peçenekler ve Kumanların Rusların bu hamlelerine karşı durması olmuştur (Kurat, 1992: 55). 15'nci yüzyıl ortalarına kadar doğudan gelen Türk akınları Bizans'ı çökertmeye başlamış ve nihayet 1453'de İstanbul'un Osmanlı topraklarına katılıp Bizans İmparatorluğu'nun tarih sahnesini terk etmesi Karadeniz tarihinin dönüm noktalarından birini teşkil etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu İstanbul'un fethinin ardından bir yüzyıldan kısa bir sürede Karadeniz'i bir Türk gölü haline getirmiştir. Osmanlı'nın hâkimiyeti süresince Karadeniz savaşın olmadığı, güvenli denizlerden biri olmuş, o dönemde Akdeniz'de savaşan Osmanlı Boğazları ve Tuna nehri girişini tutarak Karadeniz'in güvenliğini sağlamıştır (King, 2004: 125). Karadeniz'e dökülen nehirler sadece doğasını değil, tarihini de derinden etkilemiştir. 17'nci yüzyıldan itibaren Kozakların Don ve Dinyester nehirlerini geçerek Osmanlı şehirlerine saldırmasıyla Osmanlı'nın sağladığı güvenlik sekteye uğramıştır. Bu saldırıların en önemlisi 1614'de gerçekleşmiş, Kozaklar güneye inip Sinop'a saldırmışlardır (King, 2004: 125). Bu saldırılar gelecekteki Rus istilasının bir işareti olmuştur.[9]

Bu dönem aşağı yukarı BGK'ların oluşmaya başladığı döneme denk gelmektedir. BGK'ların tarihte ilk defa ne zaman oluşmaya başladığını Buzan ve Waever şöyle tanımlamaktadır (Buzan ve Waever, 2003: 14):

> "1500 yılından evvel modern çağ öncesi güvenlik dinamikleri birbirlerine bağlı olmayan çeşitli ayrı sistemler halinde bulunmaktaydı. Fakat küresel seviye, küresel bir dünya düzeni oluşturacak kadar güçlü olmadığından, bu sistemler "bölgesel" değildi ve bu nedenle ayrı sistemler bölgeler değil, dünyalardı"

Bu kapsamda dünya üzerindeki BGK'ların varlığı 1500'lü yıllardan itibaren söz konusu olmaktadır. Buzan ve Waever modern dünya tarihinde

9 Kozaklar'ın Karadeniz'e saldırıları Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde yer almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Temelkuran ve Aktaş (1986: 474-480).

BGK'ları; 1500-1945, 1945-1989 ve Soğuk Savaş sonrası dönem olarak üç evreye ayırmaktadır. İlk dönem 1500-1945 arasında dünya çok kutupludur ve Avrupa'daki emperyal güçler için kendi bölgeleri tüm dünyadır (Buzan ve Waever, 2003: 15).

Bir BGK'nın varlığı, devletlerin bölge oluşturacak seviyede etkileşimini ve bu etkileşimin olumsuz yönde olmasını gerektirdiğinden, 18'nci yüzyıldan önce Avrupa'nın kuzeyinde ve güneyinde farklı BGK'lar mevcut olduğu söylenebilir. İsveç'in otuz yıl savaşlarına katılması ve büyüyen Rusya'nın artık Avrupa'da etkili bir güç olması ile birlikte, Rusya'nın Avrupa devletleri ile güvenlik etkileşimi artmış ve Avrupa, 18'nci yüzyılın başından itibaren, Eski SSCB'yi de içine alacak şekilde tek bir BGK haline gelmiştir (Buzan ve Waever, 2003: 346). Osmanlı İmparatorluğu'nun özellikle 16'ncı yüzyıldan itibaren tek bir BGK haline gelen Avrupa BGK'sı içerisinde yer alıp almadığı konusunda belirsizlikler olduğu, Osmanlı İmparatorluğu'nu bir yalıtıcı olarak kabul edilebileceği iddia edilmektedir (Buzan ve Waever, 2003: 348). Ancak tarihi gerçekler Osmanlı İmparatorluğu'nun özellikle Balkan Savaşları'na kadar Avrupa BGK'sı içinde olduğuna işaret etmektedir.[10]

Çar Petro döneminde (1682-1725) 1696'da Ruslar Don Nehri'nin Azak Denizi'ne döküldüğü Azak şehrini ele geçirmiş ve iki yıl içinde burada bir deniz gücü oluşturmuştur (Mitchell, 1974: 20-22). 1711'de Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusları Prut'ta mağlup etmesinin ardından, Ruslar Azak'ı terk etmek zorunda kalmış, böylece Rusların Karadeniz'deki ilk varlığı ancak 15 yıl sürmüştür.[11] Ruslar 1736 ile 1738 yılları arasında Karadeniz'e inme mücadelesine devam etmişler, özellikle Tatarların desteklediği Osmanlı karşısında ikinci denize ulaşma maceralarından da elleri boş dönmüşlerdir. Geçmişte Peçenek ve Kumanların Karadeniz'e inmesini engellediği Rusların,

[10] Buzan ve Waever, İran, Irak ya da Mısır'daki meselelerin Osmanlı için Avrupa'dan daha öncelikli olduğunu iddia etmektedir. Ancak bu iddia çok temelsizdir. Osmanlı İmparatorluğu kurulurken, büyürken ve hatta yıkılırken Avrupa'daki güçlerle mücadele etmiş, özellikle güvenlikle ilgili meselelerde Avrupa'nın içinde yer almıştır. Bir BGK tanımlamadaki temel prensip, güvenliklerinin birbirinden ayrı düşünülemeyeceği devletlerin varlığı olduğuna ve bu bağlantının olumlu değil, olumsuz yönde düşünülmesi gerektiğine göre Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan Savaşları'na kadar Avrupa BGK içinde yer aldığını söylemenin daha doğru olacağı değerlendirilmektedir.

[11] Rusların İmparatorluk stratejisini geliştiren üç önemli isim sırasıyla Çar Korkunç (Büyük) İvan, Çar Petro ve Çariçe Katerina'dır. Özellikle Petro ve Katerina Rusya'nın bir İmparatorluk olabilmesi için denizlere çıkışının olması gerektiğine inanıyordu. Petro bir yandan Karadeniz'e çıkış için Osmanlı ile savaşırken, diğer yandan Baltık Denizi'nde İsveç ile mücadele halindeydi.

bu dönemde önüne geçen en önemli faktör Tatarlardır. Petro'nun ardından Çariçe Katerina önderliğindeki Ruslar 1668 yılında Osmanlı ile tekrar savaşa girişmiştir. 1770 yılında Baltık Denizi'ni dolaşıp Cebelitarık'tan geçerek Akdeniz'in doğusuna ilerleyen Rus donanması Çeşme önlerindeki Osmanlı donanmasını yakmış ve sonuçta Osmanlı İmparatorluğu tarihinin en ağır antlaşmalarından biri olan Küçük Kaynarca Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır. Bu tarih aynı zamanda Rusların kalıcı olarak Karadeniz'e adım attığı tarihtir. Ruslar artık Karadeniz'e kıyıdaştır. Ancak, Kerç Boğazı ve dolayısıyla Azak Denizi'nden Karadeniz'e geçiş halen Osmanlının kontrolündeydi. Bu nedenle Rusların bir Karadeniz gücü olarak ortaya çıkışı 1783'te Kırım'ı ele geçirmeleri ile olmuştur. Ruslar Kırım'ı ele geçirerek, Osmanlı'nın yanında yer alıp Karadeniz'e inmelerine engel olan Tatarları bertaraf etmişlerdir. Böylece Ruslar tarih boyunca Karadeniz'i, İstanbul ve Boğazları ele geçirerek Akdeniz'e inmek olarak şekillenen temel stratejilerini gerçekleştirmede önemli bir adım atmıştır.[12]

Ruslar 19'ncu yüzyıl boyunca hemen her yirmi yılda bir Osmanlı ile savaşarak Karadeniz'deki kıyılarını genişletmiştir. 1829'da Edirne Antlaşması imzalanmadan evvel İstanbul yakınlarına kadar gelmişler ve Karadeniz'in diğer önemli bir parçası Kafkasya'yı Osmanlı'dan koparmışlardır (Aydın, 2005a: 237).[13] 1815 Viyana Kongresi ile yeni bir düzen alan Avrupa'daki yükselen güçler için zayıflayan Osmanlı'nın paylaşılması bir sorun haline gelmeye başlamıştır. Avrupa'daki beş büyük güçten (İngiltere, Fransa, Prusya, Avusturya-Macaristan ve Rusya) sadece ikisi Osmanlı'nın çöküşünden istifade etmekteydi (Avusturya-Macaristan ve Rusya), bu durum özellikle Fransa ve İngiltere'yi fazlasıyla rahatsız etmekteydi (Baumgart, 1999: 4). Bu nedenle bu iki devlet Rusya'nın daha fazla güçlenmesini engelleme stratejisini benimsemişlerdir.[14] 1853'te Tuna Nehri çevresinde

[12] 18'nci yüzyılda Osmanlı-Rus ilişkileri için bkz. Uzunçarşılı (1983: 174-187).

[13] Rusya bu dönemde Karadeniz'de kıyı şeridini genişletirken, 1806-1812 Savaşları ile Gürcü, Abhaz ve Çerkez topraklarını ele geçirmiştir. Rusya; Kafkasların diğer önemli iki aktöründen İran'ı 1828 Türkmençay Antlaşması ile, Osmanlı İmparatorluğu'nu 1829 Edirne Antlaşması ile Kafkasya'nın dışına çıkarmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Aydın (2005a). Osmanlı Devletinin 1454-1829 yılları arasındaki Kafkasya Hâkimiyeti ve Kafkasya politikaları ile ilgili olarak bkz. Bilge (2005).

[14] Kırım Savaşı öncesinde İngiltere'ye ait ticaret gemileri Karadeniz'i sıklıkla kullanmaktaydı. 1835 yılında Southampton-Trabzon arasında doğrudan buharlı gemi seferleri mevcuttu. Ayrıca İngiltere ticaret için Trabzon-Erzurum-Tebriz hattını kullanmaktaydı (King, 2004: 176).

başlayan Osmanlı-Rus Savaşı 1856'ya kadar Kırım'ı da içine alarak devam etmiş, Fransa ve İngiltere'nin desteğini alan Osmanlı Rusları mağlup etmiştir. Kırım Savaşı'nın en önemli özelliklerinden biri o dönemin küresel güçlerinin ilk defa Karadeniz'e girmesi olmuştur.[15]

Tarih boyunca Karadeniz'deki statüyü birinci derecede etkileyen husus Boğazların rejimi olmuştur. Osmanlı ilk olarak 1535 yılından itibaren Fransız bayraklı ticaret gemilerinin Boğazlardan geçişine izin vermiş, bu müsaade dönem dönem başka devletlere de tanınmıştır. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması Rus ticaret gemilerine de serbest geçiş hakkı tanımıştır. 1798'de yapılan İttifak Antlaşması ile Rus askeri gemilerinin geçişine Osmanlı Devleti izin vermiş ve 1805'de yapılan ikinci bir antlaşma ile Rusya'nın Boğazları başka bir devletin saldırısına karşı Osmanlı Devleti ile birlikte koruması konusunda anlaşmaya varılmıştır (Armaoğlu, 1993: 52). Ancak 1806'da yılındaki savaşın ardından bu anlaşma hükümsüz kılınmıştır (Gürsel, 1968: 72). Osmanlı ile İngiltere arasında 1809 yılında yapılan antlaşma ile Boğazların tüm devletlerin savaş gemilerine kapatılması kabul edilmiştir. 1829'daki Edirne antlaşması ile Boğazların tüm devletlerin ticaret gemilerine açık tutulacağı hükmü kabul edilmiş, 1833 Hünkâr İskelesi Antlaşması ile Osmanlı, Rusya lehine diğer savaş gemilerinin her ne sebeple olursa olsun Boğazlara girişine için müsaade etmeyeceğini kabul etmiştir.[16] Rusya lehine olan bu durum 1841 Londra Boğazlar Sözleşmesi ile biraz yumuşatılmış, diğer devletlerin savaş gemilerinin Boğazlardan geçemeyeceği hükmü tekrarlanırken, bu hükme bir istisna getirilmiş ve Osmanlı'nın taraf olduğu bir savaş durumunda Boğazları savaş gemilerine açabileceği kabul edilmiştir (Armaoğlu, 1993: 53). Nitekim Kırım Savaşı esnasında bu maddeye ilişkin olarak İngiliz ve Fransız gemilerinin Karadeniz'e girişine Osmanlı tarafından müsaade edilmiştir. Açıkça görülmektedir ki, özellikle 1774 yılından itibaren Osmanlı İmparatorluğu Boğazların ve dolayısıyla Karadeniz'in statüsü ile ilgili otoritesini Avrupa devletleri ile paylaşmaya

[15] Kırım savaşında yaklaşık 640.000 kişi hayatını kaybetmiştir. Ölü sayısı neredeyse ABD İç Savaşı'ndaki kadardır ve o dönem savaşları için oldukça büyük bir rakamdır. Kırım Savaşı daha sonra tüm dünyaca tanınacak Florence Nightingale'i ortaya çıkarırken, Leo Tolstoy'da bu savaşta bir topçu subayıdır. Kırım Savaşı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Baumgart (1999). Kırım Savaşı'nın ardından sonuçları tüm Avrupa'yı ilgilendiren Paris Antlaşması imzalanmıştır.

[16] İngiltere ve Fransa Hünkâr İskelesi Antlaşmasının Boğazları Rusya'ya açtığı inancında olmuşlardır (Armaoğlu, 1993: 53).

başlamıştır. Karşılaşılan şartlara göre bu paylaşım bazen Rusya lehine, bazen de İngiltere ve Fransa lehine olmuştur.

Boğazların statüsünde değişiklikler meydana gelirken, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından, 1878'de Ayestefanos ve Berlin Antlaşmaları[17] imzalanmış ve Romanya Karadeniz'de bir üçüncü kıyıdaş devlet olarak ortaya çıkmıştır. 1908'de Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle bu sayı dörde çıkacaktır. Osmanlının, tarih sahnesinden çekilmesini hızlandıran Birinci Dünya Savaşı'na girişi Karadeniz'de gerçekleşmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda Karadeniz'e kıyıdaş ülkelerden Osmanlı İmparatorluğu ve Bulgaristan aynı safta yer alırken, Rusya ve Romanya karşı tarafta yer almıştır. Bu arada 1917'de Rusya'da Bolşevik devrimi olmuş, Ukrayna ve Gürcistan bağımsız birer devlet olarak ortaya çıkınca Karadeniz'e kıyıdaş ülke sayısı altıya çıkmıştır. Ancak Gürcistan ve Ukrayna'nın bağımsızlığı kısa sürmüş, 1921 yılına kadar Bolşevikler hem Gürcistan'da hem de Ukrayna'da yönetime hâkim olmuşlardır. 1920'li yılların başından 1990'lara kadar Karadeniz'e kıyıdaş devlet sayısı dört olarak kalacaktır. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı İmparatorluğu tarih sahnesinden çekilmiş ve yerini Türkiye Cumhuriyeti almıştır.

Türkiye'nin bağımsızlığını kazandığı antlaşma olan Lozan, Boğazlara ilişkin yeni düzenlemeler getirmiştir.[18] Söz konusu antlaşmaya göre Boğazlar askerden arındırılmış (mad. 6), askeri olmayan gemilerin geçişlerine serbestlik tanınmış (mad. 2), Boğazlardan geçişi düzenlemek için çok uluslu bir Boğazlar Komisyonu görevlendirilmiştir (mad. 10-15). Lozan'a göre Karadeniz'e kıyıdaş olmayan ülkeler, barış zamanında Karadeniz'e kıyıdaş ülkelerin en fazla gemi ve uçağından daha fazla gemi ve uçağı Karadeniz'de bulundurmamak koşuluyla Boğazları kullanabilecekti (mad.2 Lahika 2 (a)). 1936 yılında Boğazların statüsü Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile değiştirilmiş,

[17] 1877-1878 Osmanlı Rus harbinin ardından Osmanlı ile Rusya arasında 3 Mart 1878'de Ayestefanos Antlaşması imzalanmıştır. Avrupa devletleri, bu antlaşma ile Osmanlı'yı parçalayarak gücünü gittikçe artıran Rusya'yı dengelemek için Berlin'de bir Kongre toplama kararı almıştır. 13 Temmuz 1878'de Osmanlı lehine bazı düzenlemeler yapan Berlin Antlaşması; İngiltere, Almanya, Rusya, İtalya, Avusturya, Fransa ve Osmanlı tarafından imzalanmıştır.

[18] Lozan Barış Antlaşması'nın "Boğazların Tabi Olacağı Usule Dair Mukavelename" Eki için bkz. Dışişleri Bakanlığı [web], (2004). Ayrıca Lozan Barış Konferansının Boğazlarla ilgili görüşme ve tutanakları için bkz. Lozan Barış Konferansı:Tutanaklar Belgeler (1969).

Boğazlardan geçişte serbestlik ilkesi temel prensip kabul edilirken (mad. 1), savaş gemilerinin geçişi ile ilgili bir takım sınırlamalar getirilmiştir.[19] Boğazların Türkiye'nin egemenliğinde olduğu (mad. 24) ve Türkiye'nin Boğazlarda asker bulundurabileceği bu antlaşmayla garanti altına alınmıştır.[20]

İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye tarafsız kalırken, Romanya ve Bulgaristan savaşın başlangıcında Mihver devletlerinin yanında yer almış, Rusya ise Müttefik devletlerle birlikte savaşmıştır.[21] Karadeniz'de geçmişte olduğu gibi yine farklılıklar, ayrılıklar ve çekişmeler hüküm sürmeye devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yeni dünya düzenini Karadeniz kıyısındaki Yalta'da toplanan Müttefikler belirlemiştir. Bu yeni düzenin adı Soğuk Savaş'tır ve bu düzende yeni iki süper güç ABD ve SSCB'nin rekabeti vardır. ABD ve başta Avrupalı devletler olmak üzere ABD'nin yanında olan devletler NATO'da yer alırken, SSCB ve onun yanında yer alanlar Varşova Paktı'nda yer almıştır. Bu bölünmenin belki de en sert yaşandığı coğrafyalardan biri Karadeniz olmuştur. SSCB, Romanya ve Bulgaristan'ı etkisi altına alıp, bu devletlerde Komünist rejimler kurmuş ve bu üçlü Varşova Paktı'nda yer alırken, Türkiye NATO üyesi olarak bu üçlünün karşısında durmuştur. BGK'ların ikinci evresinin başlangıcı İkinci Dünya Savaşının bittiği 1945 tarihidir ve bu evre 1989'a kadar devam etmiştir. Çok kutuplu düzen iki

---

[19] Montrö Boğazlar Sözleşmesine göre Karadeniz'e kıyıdaş olmayan devletlerin barış zamanında bu denizde bulundurabileceği toplam savaş gemisi tonajı 30.000 tondur (mad 18, 1 a). Ancak herhangi bir zamanda Karadeniz'in en büyük donanmasının tonajı Sözleşmenin imzalandığı tarihteki en büyük donanmanın tonajını 10.000 ton aşarsa, 30.000 tonluk toplam tonaj aynı miktarda artacak ve en çok 45.000 ton olabilecektir (mad 18, 1b). Bu tonaj Karadeniz'e kıyıdaş olmayan devletlerin bulundurabileceği toplam tonajdır. Karadeniz'e kıyıdaş olmayan tek bir devlet bu tonajın üçte ikisini Karadeniz'de bulundurabilir. Her ne şartta olursa olsun Karadeniz'e kıyıdaş olmayan bir devlete ait gemiler, Karadeniz'de en fazla 21 gün kalabilecek (mad.18, 2), ayrıca savaş gemileri Boğazlardan geçmeden 8 gün evvel geçiş yapacakları konusunda Türkiye'ye bildirimde bulunacaklardır (mad.13). Montrö Boğazlar Sözleşmesinin tam metni için bkz. Dışişleri Bakanlığı [web] (2007). Montrö Antlaşması görüşmeleri ile ilgili olarak bkz. Montrö Boğazlar Konferansı: Tutanaklar Belgeler (1976), ayrıca Montrö Boğazlar Sözleşmesinin ayrıntılı analizi için bkz. Kurumahmut (2006).

[20] Montrö'nün ardından artan deniz trafiğini düzenlemek amacıyla Türkiye 1994'te Boğazlar Tüzüğünü yürürlüğe koymuş, Rusya başta olmak üzere Boğazları sık olarak kullanan devletlerin, özellikle Boğaz trafiğinin durdurulmasına ilişkin rahatsızlıklarını belirtmesinin ardından, Türkiye uygulamadaki aksaklıkları giderecek şekilde 1998 yılında yeni Boğazlar Tüzüğünü onaylayarak yürürlüğe koymuştur. 1998 Boğazlar Tüzüğü'nün tam metni için bkz. Denizcilik Müsteşarlığı [web] (2005), ayrıca 1994 ve 1998 Boğazlar Tüzüklerinin ayrıntılı incelemesi için bkz. Oral (2006).

[21] Romanya 23 Ağustos 1944'te, Bulgaristan 8 Eylül 1944'te ve Türkiye 23 Şubat 1945'te Müttefik devletler saflarına katılmıştır.

kutupluya dönüşürken, kolonilerin bağımsızlıklarını kazanması BGK'ların değişimine neden olmuştur (Buzan ve Waever, 2003: 16)

Soğuk Savaş döneminde Rusya'nın ve Avrupa'nın bölgesel durumunu ortaya koymak oldukça güçtür. Soğuk Savaş, SSCB'yi Avrupa BGK'sından çıkarmış ve ABD ile bir süper güç mücadelesi içine sokmuştur. SSCB kendi imparatorluk BGK'sına yerleşmiştir, ancak bu coğrafya tek bir politik güç tarafından kontrol edildiğinden burası bir bölge olarak nitelendirilemeyecektir. Avrupa'da durum biraz daha farklı olmuştur. Hem Batı hem de Doğu Avrupa iki süper gücün mücadelesi altında örtülmüştür. Batı Avrupa'ya ABD yerleşirken, Doğu Avrupa SSCB etkisinde kalmıştır (Buzan ve Waever, 2003; 400). Farklılıklara rağmen, Karadeniz'de barış ve huzur hüküm sürmüş, bu barış ve huzuru sağlayan başlıca etken Montrö Antlaşması olmuştur. Türkiye dengeleri korumuş, Sovyetler Birliği tehdidini yakından hissettiği dönemlerde bile müttefiki ABD'nin Montrö dışı bir uygulama yapmasına müsaade etmemiştir.

Soğuk Savaşın sona ermesi BGK'ların son evresidir. Bu yeni dönemle birlikte kutup sayısı ikiden bire düşmüş ve Soğuk Savaş döneminde gerçekleştiği gibi ikinci bir kolonilerin devlet olma mücadelesi başlamıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte dengeler alt üst olmuş, bu yeni düzenin etkilediği başlıca coğrafyalardan biri, tarih içinde her zaman olduğu gibi yine Karadeniz olmuştur. Karadeniz'e kıyıdaş ülke sayısı altıya çıkmış ve her şeyden önemlisi, Karadeniz'in artık sadece kıyıdaş devletleri değil çevresindeki devletleri de içine alan bir "bölge" olduğu fikirleri ortaya atılmaya başlamıştır. Karadeniz'e kıyıdaş devletler tarih boyunca diğer devletlerin Karadeniz'de silahlı güç bulundurmasını engellemeye gayret etmişler ve bunda da başarılı olmuşlardır. Tarihte bunun tek istisnası büyük güçlerin hesaplaştığı Kırım Savaşı olmuştur. Kırım Savaşı'ndan yaklaşık 150 yıl sonra büyük güçlerin dikkati bir kez daha bu bölgeye yönelmiştir.

2. KARADENİZ BÖLGESİ'NİN KAPSADIĞI DEVLETLER

Karadeniz'i bir bölge olarak ya da bir havza[22] olarak tanımlamak kapsadığı ülke sayısını değiştirmektedir. Çalışmanın bu kısmında Karadeniz Bölgesi tanımlanarak sınırları çizilmeye çalışılacak, Karadeniz'de bölgesel güvenlik yaklaşımının nasıl uygulanacağı belirlenerek bölgedeki sorunlar ve devletlerin tehdit algılamaları ortaya konacaktır.

Avrupalıların geçen yüzyılda "Yakın Doğu" olarak nitelendirdikleri bölgeler artık Avrupa'nın içerisindedir. 2007'deki son genişlemenin ardından, Romanya ve Bulgaristan'ın AB üyesi olması ile birlikte AB Karadeniz'e kıyıdaş bir aktör olmuştur. Daha AB Karadeniz'e kıyıdaş olmadan evvel hem Avrupalı hem de Amerikalı araştırmacı ve politikacılar Orta Doğu ve Orta Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan bir kuşak bölgenin varlığından söz etmeye başlamış ve burası "Karadeniz Bölgesi" ya da "Geniş Karadeniz Bölgesi" olarak anılmaya başlamıştır.

ABD'li araştırmacı ve politikacıların "Geniş Karadeniz Bölgesi" (Asmus, 2006), (Asmus, Dimitrov, ve Forbrig, 2004), olarak nitelendirdikleri bölgeyle, AB'nin resmi olarak yayınladığı belgelerde yer alan "Karadeniz Bölgesi" (Black Sea Synergy [web], 2007), "Karadeniz coğrafyası tam olarak neresidir" sorusuna, hemen hemen aynı cevabı vermektedir. Karadeniz'e kıyıdaş 6 ülke (Türkiye, Romanya, Bulgaristan, Ukrayna, Rusya, Gürcistan) ile bu coğrafyadan ayrılamayacak Ermenistan, Azerbaycan, Moldova ve Yunanistan.

Diğer taraftan 1992'de kurulan, kurulduğu günden bu yana üye sayısını artıran ve belki de Karadeniz'in bir bölge olarak algılanmasında en önemli pay sahibi olan Karadeniz Ekonomi ve İşbirliği Teşkilatı (KEİT)'nın üyelerinin kim olduğuna bakıldığında, yukarıdaki AB ve ABD tarifinden biraz daha farklı bir harita ile karşılaşılmaktadır. AB ve ABD'nin tanımında 10 ülke mevcutken, KEİT üyeleri göz önüne alındığında Arnavutluk ve Sırbistan'ın da dâhil olması ile birlikte devlet sayısı 12'ye çıkmaktadır.

22 Dağ ve tepelerle sınırlanmış, suları aynı denize veya göle akan bölge.

Karadeniz eğer bir deniz havzası olarak düşünülürse, bu havzadaki devlet sayısı, Arnavutluk, Avusturya, Beyaz Rusya, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Makedonya, Almanya, Gürcistan, Macaristan, Moldova, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya, Türkiye, Ukrayna, Rusya, Sırbistan ve Karadağ'la 21'e yükselecek, sınırlar batıda Almanya'dan doğuda Güney Kafkasya'ya kadar uzanan 2 milyon kilometrekarelik bir alana genişleyecektir. Bu geniş coğrafi tanım ile AB ve ABD'nin 10 ülkeyi kapsayan tanımı arasında göze çarpan en önemli farklılık, Yunanistan, Ermenistan ve Azerbaycan'ın, Karadeniz bir havza olarak ele alındığında bu coğrafyaya ait olmadığıdır.

Sonuç itibarıyla biri politik, biri bölgesel işbirliğine dayanan, diğeri de coğrafi üç farklı Karadeniz tanımı mevcuttur. Farklı bakış açılarıyla bu tanımların her birini kullanmak mümkün olduğu gibi hepsini reddetmek de mümkündür. Bölgeler kafalarda ve çıkarlara bağlı olarak yaratılmaktadır. Karadeniz'i bir bölge olarak tanımlayıp burada güvenlik boşluğu olduğunu iddia eden AB ve ABD olduğu için, bu çalışmada AB ve ABD'nin tanımı temel alınacaktır.[23] Ancak bu tanımdaki devletleri temel alarak, hem sektörel hem de bölgesel analizler yapmak çok güçtür. Söz konusu devletler arasında başta güvenlik algıları olmak üzere birçok konuda farklılıklar vardır. Devletlerin tümünün üye olduğu üç bölgesel organizasyon mevcutken, devletlerin tümünün üye olduğu BM haricinde herhangi bir uluslararası organizasyon bulunmamaktadır (Tablo-1).

[23] Bu bağlamda çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde "Karadeniz Bölgesi" tanımı; Türkiye, Rusya, Ukrayna, Moldova, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan'ı içerisine alan bir bölgeyi ifade etmek için kullanılacaktır.

Tablo-1: Karadeniz Bölgesindeki Devletlerin Bölgesel ve Uluslararası Organizasyonlara Katılım Durumu (Aydın, 2004a).[24]

	KEİT	AB	NATO	AGİT	GUAM	BDT	Taşkent Ant.[25]	GAİG	GAİP	DTÖ	AK
Türkiye	X		X	X				X	X	X	X
Rusya	X			X		X	X				X
Ukrayna	X			X	X	X					X
Moldova	X			X	X	X			X	X	X
Azerbaycan	X			X	X	X					X
Ermenistan	X			X		X	X			X	X
Gürcistan	X			X	X	X				X	X
Romanya	X	X	X	X				X	X	X	X
Bulgaristan	X	X	X	X				X	X	X	X
Yunanistan	X	X	X	X				X	X	X	X

GAİG: Güney Doğu Avrupa İşbirliği Girişimi GAİP: Güney Doğu Avrupa İstikrar Paktı

DTO: Dünya Ticaret Örgütü AK: Avrupa Konseyi X: Üye Devletler

24 Tablo 2008 yılındaki duruma göre güncellenmiştir.

25 BDT devletlerinden Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya, Tacikistan ve Özbekistan tarafından 15 Mayıs 1992'de Taşkent'te imzalanan Ortak Savunma Antlaşmasıdır. 1993'de Antlaşmayı Azerbaycan, Gürcistan ve Beyaz Rusya'da imzalamış ve Antlaşma 1994'de yürürlüğe girmiştir. Beş yıllık Antlaşma süresi 1999'da sona ermiş, diğer devletler Antlaşmanın süresini uzatacak metni 1999'da imzalarken, Azerbaycan, Gürcistan ve Özbekistan bunu reddetmiştir.

Bölge üyesi olarak kabul edilen 10 devlet aynı zamanda Kafkasya, Güney Doğu Avrupa veya Balkanlar gibi farklı dinamiklere sahip bölgeler içinde değerlendirilmektedir. İçlerinde NATO üyeleri olduğu gibi Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) üyeleri de mevcuttur. Bu haliyle 10 devletten oluşan bir Karadeniz Bölgesi'ni bir BGK olarak ele alıp, bu bölgenin hem çevresine hem de uluslararası güvenliğe etkisini incelemek, güvenlik sektörleri ve bölgesel kompleksler arasındaki ilişkiyi analiz edebilmek mümkün değildir. Bunun en önemli nedeni, Karadeniz Bölgesi'nin bir BGK olmayışı ve burada adı geçen ülkelerin farklı BGK'lar içerisinde yer alıyor olmasıdır.

Tarihsel ve siyasi gelişmeler Karadeniz etrafında yaşayanları her dönem birbirinden uzak tutmuştur. Bunun neticesinde Karadeniz'de bir bölgesel kimliğin varlığından söz etmek pek mümkün değildir. Karadeniz, zayıf bölgesel kimliğe örnek teşkil edecek ve "aydınlar tarafından oluşturulmuş" bir bölgedir (Aydın, 2005b: 59). Karadeniz Bölgesi olarak ortaya yeni bir coğrafi alan çıkarılmasının nedeninin, Hurrel'in birinci kısımda verilen tanımındaki gibi bir problem veya sorunu incelemek olduğu değerlendirilmektedir. Bu sorun "güvenliktir" ve özellikle AB ve ABD'li politikacılar ile akademisyenler tarafından dile getirilmektedir. Bir konu güvenlik sektörlerinden birinin içerisine sokularak bir güvenlik meselesi haline getirildiği (güvenlikleştirildiği) gibi, coğrafi alanlar da güvenlik meselesi haline getirilip güvenlikleştirilmektedir. Coğrafi bölgeler, siyasi olarak inşa edilmiş topluluklara dönüştürülebilmektedir (Hettne, 2006). Bu kapsamda Karadeniz Bölgesi olarak ayrı bir bölgenin, özellikle güvenlik perspektifinden bakıldığında mevcut olamayacağı görülmektedir. Ancak yukarıda belirtildiği gibi, temel hedef bölgeyi güvenlikleştirmeye çalışan aktörlerin Karadeniz ile ilgili iddialarını analiz etmek olduğu için bu aktörlerin tanımındaki 10 devlet çalışmanın devamında Karadeniz Bölgesi olarak adlandırılacaktır.

3. BÖLGESEL GÜVENLİK VE KARADENİZ BÖLGESİ

Buzan ve Waever'in BGKT'sindeki 11 ayrı güvenlik kompleksi arasında ya da bu komplekslerin bünyesinde bir alt kompleks olarak Karadeniz'den bahsedilmemektedir. Karadeniz Bölgesi olarak tarif edilen

coğrafya içinde BGKT'ye göre üç ayrı unsurdan devletler mevcuttur: Avrupa BGK'sı, Eski Sovyetler Birliği BGK'sı ve Türkiye. Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan Avrupa BGK'sı; Rusya, Ukrayna, Moldova, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan Eski Sovyetler Birliği BGK'sı içerisindedir.[26] Türkiye her iki BGK'nın dışındadır ve başka bir BGK'nın içinde de değildir. Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan Avrupa BGK'sının içinde bir alt kompleks olan Balkan alt kompleksindeyken, BGKT'de tüm komplekslerde etkili olan küresel güç ABD'de yukarıdaki unsurlara eklendiğinde resim oluşmaya başlamaktadır.

Bir başka açıdan bakıldığında BGKT'ye göre yukarıdaki tüm unsurları içine alan bir süper kompleksten söz edilebilir (Buzan ve Waever, 2003: 343). Bu süper komplekse ABD dâhildir ve komplekste iki bölgesel güç (AB ve Rusya) ile bir küresel güç (ABD) mevcuttur.

Her iki açıdan bakıldığında da Karadeniz Bölgesi'ni merkeze alan ve bölgenin komşu BGK Avrupa ve ABD ile güvenlik etkileşimini ortaya koyabilmek için; Karadeniz Bölgesi'ndeki devletlerin bulundukları BGK'larına göre öncelikle yerel ve bölge seviyesinde güvenlik algılamaları ve sorunları incelenmeli, daha sonra bölgenin Avrupa BGK ve ABD ile bölgeler arası ve uluslararası seviyedeki güvenlik etkileşimleri irdelenmelidir. Bu maksatla; Karadeniz Bölgesi'ne ait yerel ve bölgesel analizler bu bölümde yapılacak, bölgenin AB ve ABD ile bölgesel ve uluslararası seviyedeki güvenlik etkileşimi ise, AB ve ABD'nin güvenlik anlayışı çerçevesinde 3'ncü bölümde ayrıntılı olarak analiz edilecektir. Farklı bir biçimde ifade etmek gerekirse Karadeniz Bölgesi'nin AB ve ABD için bir güvenlik sorunu olup olmadığının araştırılmasından önce Karadeniz Bölgesi'ndeki başlıca sorunlarla bölgedeki ülkelerin güvenliğe bakışlarının incelenmesi gerekmektedir.

Bu tür bir incelemede karşılaşılan en önemli sorun, Karadeniz Bölgesi'nde yer alan, ancak diğer yandan Avrupa BGK'sında bulunan Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan'ın hangi seviyede analize dâhil edileceğidir. Bu üç devleti Karadeniz Bölgesi başlığı altında, Avrupa

[26] Avrupa BGK içinde Balkan alt kompleksi, Eski SSCB BGK içinde Kafkasya ve Orta Asya alt kompleksleri mevcuttur. Karadeniz Bölgesi devletlerinden Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan Balkan alt kompleksinde, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan Kafkasya alt kompleksindedir.

BGK'sının bir alt kompleksi olan Balkan alt kompleksi içinde incelemek ve Eski SSCB ve Türkiye ile etkileşimlerini değerlendirmek kabul edilen Karadeniz Bölgesi tanımının dışına çıkılmamasını sağlayacak, hem de Karadeniz Bölgesi'ne dâhil olan AB üyesi bu devletlerin amaca yönelik araştırılmasına imkân tanıyacaktır.

Bölgenin uluslararası güvenliğe etkilerini incelemek için öncelikle Karadeniz Bölgesi'ndeki ülkelerin birbirleri ile olan ilişkilerini ve bölgenin güvenlik dinamiklerini ortaya koymak gerekir. Çatışmaya dönüşmeyen ayrılıkçı hareketler dikkate alındığında, Karadeniz Bölgesi'ndeki tüm Eski SSCB devletleri için ayrılıkçı hareketlerin yarattığı güvenlik sorunları ortak paydadır. Bu denklemin bir diğer ortak paydası ise Rusya'dır. Rusya tüm bu ayrılıkçı hareketlerde etkili unsurdur. Rusya'nın politikaları ayrılıkçı hareketler nedeniyle sıkıntılı olan ülkeleri birbirine yakınlaştırmaktadır. Dolayısıyla 1'nci Bölüm'de bahsedildiği gibi Eski SSCB BGK'sı içinde kalan ülkelerin güvenlikleri birbirinden ayrı düşünülemez.

Romanya her ne kadar Bulgaristan ile Yunanistan'dan farklı olarak, özellikle Rusya ve Ukrayna ile daha fazla etkileşim içerisinde olsa da, bu ülkenin güvenlik ve tehdit algılamalarını Yunanistan ve Bulgaristan ile birlikte aynı başlık altında Avrupa BGK'sı içindeki Balkan alt kompleksinde incelemek bütünlüğü bozmayacaktır.

Eski SSCB ve AB BGK'larına dâhil olmayan Türkiye'yi ayrı olarak değerlendirilecektir. Zira Türkiye'nin güvenlik ve tehdit algılamaları her iki BGK'daki ülkelerden farklılık arz etmektedir. Karadeniz Bölgesi'ni oluşturan üç ayrı BGK unsurunun Karadeniz bağlamında etkileşimi olmadığını iddia etmek doğru değildir. Ülkelerin güvenlik algılamaları incelenirken, her başlık altında 10 devletin Karadeniz Bölgesi bağlamındaki karşılıklı etkileşimlerine değinilecektir. Üç başlık altında gerçekleştirilecek bu inceleme, bölge ülkelerinin Karadeniz Bölgesi'nden mi, yoksa bulundukları BGK içerisindeki güvenlik dinamiklerinden mi daha fazla etkilendiklerini de gösterecektir.

a. Eski SSCB BGK'sı ve Karadeniz

SSCB'nin dağılmasının ardından, bağımsızlıklarını kazanan yeni Cumhuriyetlerin, devlet olma süreçleri oldukça sancılı geçmiştir. Bu süreç Karadeniz bölgesinde hem Baltık hem de Orta Asya'dan farklı olarak çok kanlı olmuş, SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Karadeniz Bölgesinde ya yeni kurulan devletlerin kendi sınırları içerisindeki etnik gruplar ya da Dağlık Karabağ'da olduğu üzere yeni kurulan devletler arasında kanlı çatışmalar yaşanmıştır. Güney Kafkasya'da etnik olarak en fazla çeşitliliğe sahip Gürcistan içerisinde, Güney Osetya'da ve Abhazya'da, Moldova içerisinde Dinyester Yanı bölgesinde ayrılıkçı hareketler çatışmaya dönüşmüş, Azerbaycan'a bağlı Dağlık Karabağ'da baş gösteren bir diğer ayrılıkçı hareket Ermenistan ve Azerbaycan'ın savaşmasına neden olmuştur. Bu çatışmalara, Rusya'nın Çeçen ayrılıkçılara karşı verdiği silahlı mücadeleyi ve Ukrayna'da çatışmaya dönüşmeyen Kırım sorununu eklediğimizde, Karadeniz Bölgesindeki Eski SSCB Cumhuriyetlerinin tamamının ve Rusya'nın, bir şekilde ayrılıkçı hareketlerle karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Söz konusu ayrılıkçı hareketlerden Abhazya, Güney Osetya, Dinyester Yanı ve Dağlık Karabağ uluslararası toplumca tanınmasalar da fiili olarak bağımsızlıklarını ilan etmiş, buradaki çatışmalar taraflarca bir anlaşma sağlanamadığı için "dondurulmuş çatışmalar" olarak günümüze kadar gelmiştir.[27]

SSCB'de yaşayan halklar çeşitli sebeplerle ve çeşitli dönemlerde sürgün ve yer değiştirmeye tabi tutulmuş ve bölgenin demografik yapısıyla oynanmış, etnik gruplar birbirleri içine sokularak daha etkin bir şekilde kontrol altına alınmaya çalışılmıştır.[28]

Karadeniz Bölgesi'ndeki Eski SSCB BGK'sına dâhil devletlerin tümü (Rusya, Ukrayna, Moldova, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan) BDT

[27] Bahsi geçen dondurulmuş çatışmalar incelenirken Dinyester Yanı hariç diğer üçünün SSCB döneminde özerk statüsünün bulunduğunu göz ardı etmemek gerekir. Ayrılıkçı hareketler birdenbire var olmamıştır. Temelleri SSCB dönemine aittir.

[28] Bu politikalar yaşanmasının güçlüğü bir yana anlaşılması dahi zor durumlar yaratmıştır. Öyle ki S.S.C.B. döneminde, iki kat, bazen üç kat azınlık statüsünde olanlar mevcuttur. Örneğin; Gürcüler S.S.C.B.'de azınlıktır, Osetler Gürcistan'da azınlıktır ve bunun yanında Gürcüler Güney Osetya'da azınlıktır. Bu karmaşık yapı hem yeni kurulan devletler için hem de azınlıklar için bir güvenlik ikilemi oluşturmuştur (Cornell, 2001: 164).

üyesidir. Yukarıda kısaca bahsedilen çatışmalar ve anlaşmazlıklar Rusya'nın SSCB'den ayrılan yeni bağımsız devletler üzerindeki etkisini devam ettirmek için bir araç olarak kullandığı BDT içinde diğer beş devletin farklı tepkiler göstermesine neden olmuştur. Ermenistan, Ukrayna ve Moldova ilk on üye arasında yer alırken, Azerbaycan ve Gürcistan BDT'ye mesafeli durmuş, ancak Eylül 1993'de önce Azerbaycan, ardından Aralık 1993'de iç savaş nedeniyle zor durumda kalan Gürcistan BDT'ye katılmak zorunda kalmıştır. BDT'nin güvenlikle ilgili olarak öne çıkan iki organı vardır. Bunlar "Savunma Bakanları Konseyi (SBK)" ve "Ortak Güvenlik Antlaşması Organizasyonu (OGAO)"dur. Rusya haricinde Karadeniz Bölgesi'nde yer alıp her iki organizasyona da üye olan tek devlet Ermenistan'dır. Ukrayna ve Moldova OGAO'da hiç yer almamış, Azerbaycan ve Gürcistan Nisan 1999'da organizasyonun 5 yıl süre ile uzatılmasını öngören anlaşmayı imzalamayarak organizasyonun dışında kalmıştır. Gürcistan daha ileri giderek diğer devletlerinin tümünün yer aldığı SBK'dan 2006 yılında çekilmiştir.

Rusya ve Ermenistan haricindeki diğer dört devlet 1991 yılı sonrasında yeni şekillenen BGK'da, içinde bulundukları statüden memnun olmayan devletlerdir. Bu devletlerin Rusya'yı dengelemek ve statüyü kendi çıkarları çerçevesinde değiştirmek için iki aracı NATO ve AB'dir. AB üyelik garantisi vermeden "Avrupa Komşuluk Politikası" ile tüm bölgeyi kapsayacak yaklaşımlar gerçekleştirirken, ABD'nin etkin olduğu NATO'nun bölgede genişleme çabaları, özellikle Rusya tarafından tehdit olarak algılanmıştır. Özellikle ABD'nin bölgede etkin olma gayretlerinden cesaret alan Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova 1997'de amacı Rusya'nın bölgedeki etkisini azaltmak olan GUAM'ı kurmuşlardır. Gürcistan, Ukrayna ve Moldova yine Rusya'nın etkisini azaltmaya çalışan ve çoğunluğu Avrupa ile Rusya sınırları arasında kalan ülkelerin yer aldığı 2005'de oluşturulan CDC (*Community of Democratic Choice* - Demokratik Tercih Topluluğu) içinde yer alırken, Azerbaycan bu toplulukta gözlemci statüsünde kalmıştır.

Taşların tam olarak yerine oturmadığı Eski SSCB BGK'sını dört alt bölgeye ayırarak değerlendirmek, analizi kolaylaştıracaktır. Bunlar; Baltık grubu (Litvanya, Letonya, Estonya), Batı grubu (Ukrayna, Beyaz Rusya, Moldova), Kafkasya (Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan) ve Orta Asya

(Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan, Kazakistan) devletleridir (Buzan ve Waever, 2003: 397).[29] Bu durumda Eski SSCB BGK'sı içerisindeki Karadeniz Bölgesi'ndeki devletler; Batı grubu (Beyaz Rusya hariç), Rusya ve Kafkasya'dır.[30]

(1) Batı Grubu

Bu grupta Karadeniz Bölgesi'ni ilgilendiren devletler Ukrayna ve Moldova'dır. Bu alt bölgedeki en önemli sorun ise Dinyester Yanı'ndaki ayrılıkçı harekettir.[31]

Moldova Bağımsızlığını kazanmasının ardından toprak bütünlüğünü koruyamamış ve Dinyester Nehri'nin batı tarafında kalan topraklarda yeni bir fiili devlet kurulmasını engelleyememiştir.[32] Moldova'nın etnik olarak Romanya'ya yakınlığı ve bağımsızlığın ardından Romanya ile birleşme ihtimali bu ülkede yaşayan Slav kökenliler için tehdit olarak algılanmıştır (Kolsto, Edemsky ve Kalashnikova, 1993: 980).[33]

Moldova'da; Rus, Ukraynalı ve Bulgarların yanı sıra sayıları 135.000'i bulan Ortodoks Türk Gagavuz azınlık da mevcuttur. Moldova'nın işbirliği arayışları temelde ayrılıkçı problemleri ile ilgilidir. Bu nedenle GUAM içerisinde yer almış, ancak bu örgütün askeri politik işbirliği faaliyetlerine mesafeli durmayı tercih etmiştir. NATO ile GUAM arasındaki 16 + 4'lük görüşmelere katılmayı reddetmiş ve 1999'da Bakü'de GUAM mensubu ülkelerin Savunma Bakanlarını bir araya getiren toplantıya katılmamıştır (Levchenko, 1999: 227). Ancak özellikle Vladimir Voronin'in 2005'de tekrar Başkan seçilmesinin ardından Moldova'nın 2006'da IPAP (*Individual Partnership Action Plan* – Özel Ortaklık Eylem Planı)'a dâhil olması,

---

29 Buzan ve Waever Rusya'yı batı grubu içine almıştır, ancak tüm gruplarla ilişkili Rusya'yı bu gruplardan ayrı olarak analiz etmek daha doğru olacaktır.

30 BGKT'ye göre bu dört gruptan Orta Asya alt kompleks, Kafkaslar ise mini komplekstir. Batı grubu devletleri, bir mini kompleks ya da alt kompleks oluşturacak kadar güvenlik etkileşimi içinde olmasa da, bu alt bölgenin kendi içinde bir takım güvenlik dinamikleri olduğu muhakkaktır (Buzan ve Waever, 2003: 397).

31 Dinyester Yanı ayrılıkçı hareketi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Kolsto, Edemsky ve Kalashnikova (1993).

32 Dinyester Yanı ve diğer fiili devletleri ayrıntılı olarak tanımlanması ve analizi ile ilgili olarak bkz. Lynch (2002).

33 Moldova'nın etnik olarak Romanya'ya yakınlığı ile ilgili olarak bkz. King (1994).

Moldova'nın bundan sonraki politikalarında değişikliğin bir habercisi olarak yorumlanabilir. Ancak, Moldova'daki kamuoyunun da AB ve NATO hakkındaki görüşleri her ikisine yaklaşımın farklı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. 2006 yılında yapılan bir araştırmada AB'ye girişi destekleyenlerin oranı % 75 iken NATO için rakam % 27'lerde kalmaktadır (Crowther, 2007: 301).[34]

Rusya için Avrupa'ya açılan kapısı Ukrayna, Moldova'dan çok daha önemli bir ülkedir. Ukrayna'nın Bağımsızlık Deklarasyonu'nda Ukrayna'nın hiçbir askeri ittifaka katılmayacağı temel prensip olarak yer almıştır (Aleksandrova, 1999: 36). Bağımsızlığının ardından nükleer silahlara sahip bir devlet olan Ukrayna 1994 yılında Budapeşte Memorandumu ile nükleer silahlarını Rusya'ya devretmiştir.[35] Ancak resmi belgelerde olmayan gerçek Ukrayna'nın Doğu ve Batı arasındaki ikilemidir.

Ukrayna'nın bağımsızlığı birçok Rus için Rusya'nın mağlubiyeti anlamını taşımaktadır (Aleksandrova, 1999: 43). Rusya ile Ukrayna arasındaki başlıca sorunlar; Kırım meselesi, Tuzla Adası, Karadeniz Donanması ve Eski SSCB dönemindeki askeri varlıkların paylaşımı, Rus azınlık sorunu ile Ukrayna'nın bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün Rusya tarafından tanınmaması ve enerji olarak özetlenebilir. Söz konusu sorunlar 1990'lı yılların ilk yarısında her iki ülke ilişkilerinde gerginliklere neden olsa da, 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren sorunların çözümü ile ilgili bir takım ilerlemeler kaydedilmiştir. Mayıs 1997'de Karadeniz Donanmasının paylaşımı ve yerleşimi ile ilgili her iki taraf anlaşmaya varmış ve Rusya'nın 20 yıl süreyle Sivastopol'ü kullanmasına izin verilmiştir (Kryukov, 2006: 124). Anlaşmanın ardından bir takım hukuki problemler ve anlaşmaya dâhil olmayan tesislerin fiili olarak Rusya tarafından kullanılması gibi sorunlar yaşamış, 2005 yılında her iki ülkenin Savunma Bakanları bir araya gelerek 1997 Antlaşması'nın geçerli olduğunu kamuoyuna duyurmuşlardır (Ministry of

[34] Verilen rakamlar etnik olarak Moldovalı olanlara aittir. Moldova'da yaşayan Rus ve Ukraynalılar hesaba katıldığında NATO'ya verilen destek daha da azalmaktadır. Aynı araştırmada, Moldova'nın hangi güvenlik örgütünü tercih etmesi gerektiği yönündeki soruya, etnik Moldovalıların % 36'sı Moldova'nın tarafsız kalması gerektiğini belirtmiştir. Bu rakam BDT ve NATO'ya katılmayı isteyenlerin oranından fazladır.

[35] Budapeşte Memorandumu ile nükleer güç olmaktan feragat eden Ukrayna'ya ABD, İngiltere ve Rusya Ukrayna'ya güvenlik garantisi vermiştir.

Foreign Affairs of Ukraine [web], 2008).[36] 1998'de her iki ülke arasında imzalanan ve daha sonra her iki ülke parlamentosu tarafından onaylanan antlaşma ile Rusya, Kırım ve Sivastopol dâhil Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü resmi bir belgede de kabul etmiştir (Bukkvoll, 2001: 89).

Ukrayna'nın, Rusya'yı dengelemek için ABD ve AB ile yakınlaşması Rusya'yı rahatsız etmiştir. Rusya'nın etkisini azaltmak amacıyla kurulduğu açıkça ortada olan GUAM ve CDC'de yer almıştır. Özellikle Rusya karşıtı politikalar takip eden Viktor Yuşçenko'nun iktidara gelmesi ile birlikte ilişkiler tekrar gerilmeye başlamıştır. 2006'daki doğal gaz krizi de bu gerilimin bir sonucudur. Ukrayna'nın enerji konusunda Rusya'ya bağımlılığı Rusya'ya yakın durulması gerektiğini savunanların elini kuvvetlendirmektedir. Ancak Rusya'dan AB'ye giden enerjinin önemli bir bölümünün Ukrayna üzerinden aktarılması Ukrayna'nın elindeki önemli bir koz olarak değerlendirilebilir.[37] Ukrayna'da yapılan kamuoyu araştırmaları halkın AB'ye dâhil olmak isterken NATO'ya girmeye karşı olduğunu göstermektedir. Bu durum siyasi partilerin programlarına da yansımaktadır. Mart 2006'daki seçimlere katılan 45 partiden sadece Komünist Parti AB'ye karşı dururken diğer tüm partiler AB'ye girişi onaylamıştır. NATO'ya giriş için durum oldukça farklıdır, nitekim 45 partiden sadece üç tanesi net bir şekilde NATO'ya girişi desteklemiştir (Pavlenko, 2007: 60).

Ukrayna'nın dış politika öncelikleri; AB ve NATO'ya entegrasyon, ikili ilişkiler (Rusya, ABD ve Polonya), çok taraflı ilişkiler, ticaretin geliştirilmesi ve yurt dışındaki Ukraynalıların haklarının korunmasıdır (Ministry of Foreign Affairs of Ukraine [web], 2007).[38] Buna paralel olarak Ukrayna'nın Karadeniz'deki temel dış politika hedefleri ise; Hazar petrollerini kullanarak Rusya'ya olan enerji bağlılığından kurtulmak, Avrupa'ya uzanacak boru

[36] Ancak Viktor Yuşçenko'nun Başkanlığa gelmesi ile birlikte Ukrayna, Rusya'nın 1997 Antlaşması'nda yer almayan tesisleri kullanmasına itiraz etmeye başlamıştır (Kryukov, 2006; 130).

[37] Rusya Ukrayna'nın bu avantajını yok etmek için "Nordstream" gibi Ukrayna'yı transit hattın dışında bırakacak yeni boru hattı güzergâhları için çalışmalar yapmaktadır. Nordstream doğal gaz boru hattı Baltık Denizini geçerek Rusya ile Almanya'yı doğrudan birbirine bağlayacak bir projedir.

[38] Ukrayna'nın doğu-batı ikileminin en önemli göstergesi NATO'ya entegrasyondur. Sadece kamuoyu ile siyasilerin değil, aynı zamanda siyasilerin kendileri arasında anlaşmazlıklar vardır. Dışişleri Bakanlığı açıklamalarında NATO'ya entegrasyonun önemi vurgulanırken, eski Başbakan Yanukoviç 2006'da Brüksel'de yaptığı açıklamada Ukrayna'nın henüz NATO'ya girmeye hazır olmadığını açıklamıştır (Kamalov [web], 2006).

hatlarının geçiş güzergâhı içerisinde yer almak ve bölge ülkeleri ile ikili ve çok taraflı ticaret ilişkileri geliştirmektir (Levchenko, 1999: 232).

Ukrayna'nın Rusya ile ilgili sorunları haricinde Karadeniz'de yaşadığı bir diğer sorun Romanya ile arasındaki toprak ve kıta sahanlığı anlaşmazlıklarıdır. Kuzey Bukovina ile ilgili anlaşmazlık 1997'de her iki ülke arasında imzalanan antlaşma ile çözümlenmiş, Romanya ve Ukrayna aralarındaki sınırın ihlal edilemez olduğu yönünde anlaşmaya varmıştır (Moshes, 2004: 77-78). Kıta sahanlığı sorunu ise Tuna deltasındaki adalarla ilgilidir ve sorun tarafların rızası ile Uluslararası Adalet Divanı'na sevk edilmiştir.[39] Özellikle Orta Asya'dan yasadışı göç, uyuşturucu ve insan ticareti, Ukrayna için diğer önemli konular olarak sıralanabilir.[40] Ancak bu konular diğerler sorunlardan daha arka plandadır.

(2) Kafkasya Grubu

Kafkasya'da durum batı grubundan farklıdır. Güney Kafkasya'daki üç devletin güvenlikleri doğrudan birbirleri ile bağlantılıdır ve bu bağlantının diğer bir boyutu Kuzey Kafkasya'dır. Gürcistan içerisindeki ayrılıkçı Abhazya ve Güney Osetya halkları etnik, kültürel ve sosyal çerçevede Kuzey Kafkasya ile bağlantılıdır (Çelikpala, 2006). Kafkasya'nın diğer bir özelliği, Türkiye, İran ve ABD gibi Eski SSCB BGK'sı harici aktörlerin bölgeye ilgisidir. Kafkasya, dondurulmuş çatışmaların merkezi durumundadır. SSCB'nin dağılmasının ardından çatışmaya dönüşen ve ateşkes sağlanmasına rağmen dondurulmuş olarak günümüze kadar gelen dört ayrılıkçı hareketin üç tanesi Kafkasya'da gerçekleşmiştir. Üç dondurulmuş çatışmanın ikisi Gürcistan sınırları içerisinde, Abhazya ve Güney Osetya'da meydana gelmiştir. Üçüncüsü Azerbaycan ve Ermenistan'ı karşı karşıya getirmiştir. Azerbaycan sınırları içindeki Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan'dan

---

39 Ukrayna ve Romanya ilişkilerinde diğer önemli konular; Dinyester Yanı'ndaki ayrılıkçı hareket ve Romanya'daki 200.000 kişilik Ukraynalı azınlık ile Ukrayna'daki yaklaşık aynı sayıdaki Romen azınlıktır. Romanya Dinyester Yanı ile ilgili olarak Moldova'ya destek verirken, Ukrayna'da Romanya ile paralel bir politika takip etmiş, ayrılıkçı bölgede yaşayan Ukraynalı azınlığa rağmen 2006 yılındaki AB açıklamasına katılmış ve Dinyester Yanı'nın bağımsızlığını tanımamıştır.

40 Ukrayna'da yasadışı göç ve insan ticareti ile ilgili olarak bkz. Polykaov (2004).

ayrılmak istemesi, Ermenistan ve Azerbaycan'ın çatışmasına neden olmuştur.[41]

Gürcistan, Rusya'nın destek verdiği Abhazya ve Güney Osetya'daki ayrılıkçı hareketlere karşı duramamıştır. Abhazya ve Güney Osetya uluslararası kamuoyunca tanınmasa da, Gürcistan'dan ayrı olarak varlıklarını sürdürmeye devam etmektedir. Azeri ve Ermeni çatışmasına sahne olan Dağlık Karabağ'da, Ermenistan Dağlık Karabağ'ı işgal etmekle kalmamış, Azerbaycan topraklarının beşte birini de işgal etmiştir. Diğer tüm ayrılıkçı hareketlerde olduğu gibi, Rusya Dağlık Karabağ'da ayrılıkçılara destek vermiştir. Gürcistan içindeki azınlıklar Güney Osetya ve Abhazya ile sınırlı değildir. Ermenistan sınırına yakın Cavaheti'de Ermeni, Azerbaycan sınırına yakın Kvemo Kartli'de ise Azeri azınlık mevcuttur.[42] Azeri ve Ermeni azınlığın, Ermenistan ve Azerbaycan sınırı boyunca yerleşmiş olması, bu azınlıklardaki ayrılıkçı eğilimleri artırabileceği düşünülse de, günümüze kadar bu azınlıklar bu yönde bir irade göstermemiştir.[43]

Gürcistan'ın güvenliğinin önemli bileşeni Rusya'dır. Rusya 11 Eylül saldırılarının ardından, uluslararası terörizmle küresel mücadele rüzgârını arkasına almış ve ayrılıkçı Çeçenlerin Gürcistan topraklarında varlığını gerekçe göstererek Gürcistan sınırları içindeki Pankis Bölgesi'ne askeri operasyonlar düzenlemiştir (Lynch, 2006: 47). Gürcistan'ın Rusya ile ilgili bir diğer sorunu olan topraklarındaki Rus askeri üsleri, söz konusu üslerin Gürcistan çekilmesi sonucunda ortadan kaldırılmıştır. Rusya ve ayrılıkçı hareketlerin güvenlik açısından Gürcistan için önemi Dışişleri Bakanlığı'nın yayınladığı "Dış Politika Stratejisi (2006-2009)" belgesine de yansımıştır. Söz

41 Dağlık Karabağ sorunu ve Azeri Ermeni çatışması ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Cornell (2001: 61-138) ve Özçelik (2003).

42 Aslında Gürcistan'ın genel nüfusuna oranlandığında Azeri ve Ermeni nüfusu Oset ve Abhazlar'dan daha fazladır. Bu noktada üzerinde durulması gereken, niçin Azeri ve Ermeniler'den ayrılık yönünde bir talep gelmezken Güney Osetya ve Abhazya'da ayrılıkçı hareketler meydana geldiğidir. Bunun temelde iki nedeni vardır. Birincisi, SSCB döneminde Güney Osetya ve Abhazya 'nın kendi sınırları içinde özerklikleri nedeniyle yıllarca yönetimi ellerinde bulundurmaları ve Gürcistan ile yaşanan anlaşmazlıklar ardından ellerindeki siyasi kurum ve kuruluşlar ile ayrılıkçı hareketleri başlatabilmiş olmalarıdır. Ermeni ve Azeri azınlık için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir.

43Azınlıklar haricinde Gürcistan'ın kendi içinde yaşadığı bir başka problem, Acara meselesidir. 2004 yılına kadar Gürcistan'daki merkezi yönetimin dışında kalmış, ağırlıklı olarak Müslüman Gürcülerin yaşadığı Acara, Saakaşvili iktidara geldikten sonra denetim altına alınmıştır. İki ayrılıkçı hareket karşısında ağır mağlubiyet yaşamış Gürcistan için Acara'nın denetim altına alınması, ülkenin bütünlüğünün korunması açısından moral verici bir gelişme olmuştur.

konusu belgenin stratejik hedefler bölümünün en başında, toprak bütünlüğü, ulusal güvenliğin güçlendirilmesi, bölgesel istikrar ve Avro-Atlantik entegrasyon maddeleri yer almıştır (Ministery of Foreign Affairs of Georgia [web], 2008).

Azerbaycan'ın ajandasındaki en önemli güvenlik sorunu Dağlık Karabağ meselesidir. Azerbaycan sorunu kendi lehine çözebilmek ve Dağlık Karabağ meselesinde Ermenistan'a yardım eden Rusya'yı dengeleyebilmek için özellikle ABD'nin desteğini almaya gayret etmiştir. Azerbaycan'da SSCB dönemindeki halkların birbiri içine sokulması politikasından nasibini almıştır. Ülke içinde farklı etnik kimliğe sahip gruplar vardır ve bunlar içerisinde Kuzey Kafkasya ile etnik bağları olan Lezgiler Dağlık Karabağ meselesinin ardından Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü için en önemli tehdidi oluşturmaktadır (Cornell, 2001: 268). Diğer bölge devletlerinde olduğu gibi Azerbaycan için tehdit ve güvenlik algılamalarındaki baş aktör Rusya'dır. Ancak Azerbaycan'ın söz konusu devletlerden en önemli farkı Eski SSCB BGK'sı içerisinde olmayan Türkiye ve İran ile olan ilişkileridir (ASAM, 2003). Azerbaycan'ın özellikle Ebulfeyz Elçibey döneminde etnik bağlılıkla Türkiye'ye yaklaşması Rusya ve İran tarafını rahatsız etmiştir. İran nüfusu içerisindeki yaklaşık 20 milyon Azeri İran için endişe kaynağı olurken (Cornell, 2001: 322), Türkiye'nin Orta Asya'daki yeni Türk devletlerini etki altına almasını istemeyen Rusya, zengin enerji kaynaklarına sahip ve gelecekte Avrupa için alternatif bir enerji güzergâhı olabilecek Azerbaycan'ın Türkiye ile yakınlaşmasını engellemeye çalışmıştır (Kamalov, 2006: 95). Nitekim bir darbeyle Elçibey'in yerini alan Haydar Aliyev Türk milliyetçiliğinden ziyade Azerbaycan milliyetçiliğini ön plana çıkarmış, İran ve Rusya ile ilişkileri kuvvetlendirme yoluna gitmiş, bu arada ABD ve AB ile daha yakın ilişki kurmaya başlamıştır (Tokluğlu, 2005: 728).

Ermenistan'ın durumu Eski SSCB BGK'sının Karadeniz'deki bölümünde incelenen yeni bağımsız devletlerden farklılık arz etmektedir. Gürcistan, Ukrayna, Moldova ve Azerbaycan kendi topraklarında Rus askeri varlığına karşı çıkarken, Türkiye'yi kendine tehdit olarak algılayan Ermenistan kendi isteğiyle topraklarında Rus askeri varlığına izin vermiştir. Ermenistan bölge ülkeleri ile kıyaslandığında etnik olarak en homojen devlettir ve kendi

topraklarında bir ayrılıkçı hareket tehdidi ile karşı karşıya değildir. Aksine Gürcistan ve Azerbaycan topraklarında yaşayan Ermeni azınlık mevcuttur ve Dağlık Karabağ meselesi göz önünde bulundurulduğunda söz konusu ülkeler için bu azınlık her zaman bir tehdit unsurudur.

Sovyetlerin dağılmasının ardından ortaya çıkan etnik ayrılıkçı hareketler ve patlak veren çatışmalardan kazançlı olarak çıkan tek ülke Ermenistan'dır. En önemlisi, bölgedeki ülkelerin hemen tümüyle problemi olan Rusya'nın desteğini alırken, etkin AB ve ABD lobisiyle de bu ülkelerin Azerbaycan yanında politikalar takip etmesinin önüne geçmesidir.

(3) Rusya

Sovyetlerin dağılmasıyla, Birliğin asıl unsuru olan Rusya neredeyse 19 ncu yüzyılın başlarındaki sınırlarına çekilmiştir. Rusya'nın tarih içindeki yayılması kuzeyden güneye doğru olmuştur ve en güneyde geldiği nokta da Karadeniz'dir. Karadeniz, SSCB'nin geleneksel "sıcak denizlere inme" politikasının, dolayısıyla imparatorluk stratejisinin temel taşı olma özelliğini taşımaktaydı. Rusya SSCB dönemindeki Karadeniz kıyı şeridinin yaklaşık % 70'ini ve 22 önemli liman şehrinden 19'unu kaybetmiştir. Elinde Novorossik'ten başka büyük çapta liman kalmamıştır (Moshes, 2004: 66). Karadeniz kıyılarında elinde kalan bu kısım bile Rusya'nın bölgesel bir güç olarak varlığını sürdürmesi için gereklidir. Bunun içindir ki Rusya Karadeniz'e yakın bölgelerindeki ayrılıkçı hareketlere taviz vermemiştir. Çeçen ayrılıkçılarla iki kez savaşan Rusya, sorunu henüz tam olarak çözüme ulaştıramamış olsa da ayrılıkçı girişimi şimdilik bertaraf etmiştir. Karadeniz Bölgesi'nde kendi içerisinde ayrılıkçı hareketlerle karşılaşan Rusya'nın Karadeniz'e verdiği önemin bir diğer göstergesi, Karadeniz Bölgesi'ndeki devletleri etkisi altında tutmak için bölgedeki diğer ayrılıkçılara verdiği destektir.

Alexei G. Arbatov, 1990'lı yılların başlarında Rus dış politikasının üç önceliği olduğunu belirtmiştir. Bunlardan birincisi SSCB'den ayrılan diğer devletler üzerinde hâkimiyet kurma ve ekonomiyi düzeltme, ikincisi diğer güçlerin kendi alanına girmesini engelleme, üçüncü ve sonuncusu ise

SSCB'den miras kalan uluslararası kurumlardaki etkinliğini devam ettirme olarak özetlenebilir (Arbatov, 1994: 13). Ancak ikinci önceliğin amaç, diğerlerinin araç olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası dönemde Karadeniz'e ilişkin politikası AB ve ABD'nin bölgeye giriş stratejilerini başarısızlığa uğratmayı amaçlayan tepkisel bir politikadır (Tanrısever, 2007: 173).

Rusya Devlet Başkanı Viladimir Putin 8 Şubat 2008'de, Rusya'nın 2020'ye doğru gelişim stratejisi konulu konuşmasında, dünyanın yeni bir silahlanma yarışı içine girdiğini, en gelişmiş ülkelerin, Rusya'nınkinden defalarca kat fazla askeri harcama yaptığını ve Rusya'nın buna seyirci kalmayarak, yeni tip silahların üretimine başlayacağını belirtmiştir (Putin [web], 2008). 2006 yılı rakamlarına göre ABD'nin savunma harcamalarının Rusya'nın yaklaşık 15 katı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Putin'in hangi devleti kast ettiği açıklık kazanmaktadır. Putin, Rusya'nın karşılıklı güvenin tesisi için Küba ve Vietnam'daki askeri üsleri kaldırdığını, ancak bunun karşılığında ABD'nin Bulgaristan ve Romanya'da yeni üsler kurarak ve Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nde yeni füze savunma sistemleri yerleştirmeyi planlayarak bu güven ortamını zedelediğini vurgulamıştır. Putin, NATO'nun genişlemeye devam ettiğini ve askeri altyapısını Rusya'nın sınırlarına kadar getirdiğine dikkat çekmektedir (Putin [web], 2008). Bu faaliyetlerin kendilerine yönelik olmadığı söylense de Rusya bu faaliyetleri kendine yönelik olarak algılamaktadır (Putin [web], 2008). Bu çarpıcı konuşmada NATO'nun genişlemesinin Rusya için bir güvenlik tehdidi olduğunun dile getirilmesi bir ilk değildir. Putin, 2007 yılındaki 43 üncü Güvenlik Politikaları konulu Münih Konferansı'nda da NATO'nun doğuya doğru genişlemesini karşılıklı güveni zedeleyici bir durum olduğunu açıklamıştı. Tek kutuplu düzene meydan okuma olarak değerlendirilebilecek bu açıklamalar dünya kamuoyuna Soğuk Savaş yıllarını hatırlatmıştır (Aydın ve Fazlıoğlu, 2007: 130).

Rusya'nın güvenliğine tesir edebilecek diğer hususlar yasadışı göç, insan ve uyuşturucu ticareti olarak sıralanabilir. Nüfusundaki azalma nedeniyle göç Rusya'yı çok rahatsız eder görünmemektedir (Ivakhniouk, 2004: 42), ancak bunun yasadışı olduğu durumların ve uyuşturucu kullanımının yaygınlaşmasının Rusya için bir sorun olduğu söylenebilir.

Ancak bu sorunlar Rusya'da bir güvenlik tehdidinden ziyade, yeni ortaya çıkan ulusal sorunlar olarak nitelendirilmektedir (Medvedev, 1998: 81).

Eski SSCB BGK'sındaki bölgesel güç Rusya, bu BGK içindeki diğer devletlerden farklı olarak, aynı zamanda hem Avrupa hem de Asya'daki BGK'lar ile de etkileşim içindedir. Karadeniz Bölgesi referans alındığında Rusya'nın kendi BGK'sı haricinde, Avrupa BGK'sındaki Romanya, Bulgaristan, Yunanistan ve BGK'lar içinde yer almayan Türkiye ile olan güvenlik etkileşimleri önemlidir.

b. Avrupa BGK'sı İçinde Balkan Alt Kompleksi

Tarih içerisinde bazen Avrupa'dan bağımsız bir BGK, bazen de Avrupa içinde yer alan Balkanlar, 90'lı yılların ortasından itibaren, özellikle 1999'daki Kosova Savaşı ile birlikte tekrar Avrupa BGK'sı içinde bir alt kompleks haline gelmiştir (Buzan ve Waever, 2003: 381). Çatışma eğilimi yüksek olan bu alt kompleksin üyeleri; Makedonya, Bosna Hersek, Hırvatistan, Sırbistan, Karadağ, Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan'dır.[44] Balkanların Avrupa BGK'sı altında bir alt kompleks olarak değerlendirilmesindeki en önemli neden Avrupa'dan tam olarak bağımsız olmayan, ancak bölgenin kendi dinamikleri ile daha fazla ilgili olan güvenlik sorunlarıdır. Balkan alt kompleksindeki temel güvenlik sorunları, bölgenin farklı din ve etnik grupları barındırması, devletlerin sınırları ile bu sınırlar içinde yaşayanların kimliklerinin tam olarak örtüşmemesidir.[45]

Balkan alt kompleksin Karadeniz Bölgesi içinde yer alan üyeleri Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan'dır. Balkan alt kompleksinde bu üç

---

[44] Buzan ve Waever Balkanların sınırlarının net olarak çizilmesinin zor olduğunu belirtmekle birlikte, yukarıda belirtilen devletleri Balkan alt kompleksi içine almış, Türkiye ve Macaristan'ın Balkanlarla etkileşim halindeki komşular olduğunu belirtmiştir (Buzan ve Waever, 2003).

[45] Batı Balkanlar'da: Bosna Hersek nüfusunun %60'ı, Sırbistan'ın % 34'ü, Karadağ'ın %31'i, Makedonya'nın %33'ü ve Hırvatistan'ın % 25'i farklı etnik kimliktedir. En önemli miktardaki azınlıklar; Bosna Hersek'te % 32 Sırp ve % 18' Hırvat, Sırbistan'da % 14 Arnavut ve % 4 Macar, Karadağ'da % 13 Boşnak ve % 7 Arnavut, Makedonya'da % 20 Arnavut ve % 5 Türk'tür (GAO General Counting Office [web], 2000: 14). Bu bölgede sınırları içinde en az azınlığa sahip nüfusunun % 90'ı etnik Arnavut olan Arnavutluktur (GAO [web], 2000: 14). Ayrıca Sırbistan sınırları içerisindeki Kosova'nın statüsü henüz netleşmemiş olup, burada yaşayanların % 90'ı Arnavut'tur. Balkanlar'ın doğusundaki azınlık oranları; Bulgaristan'da %16, Yunanistan'da % 7 ve Romanya'da % 10,5'tir. Bulgaristan'da ve Yunanistan'daki azınlıkların büyük bir çoğunluğu Türk, Romanya'daki azınlıkların ise % 6,6'sı Macar, % 4,4'ü Çingenelerdir (CIA [web], 2008). Romanya sınırları içinde yaşayan Macar azınlık Transilvanya'da yoğunlaşmış durumdadır.

devlet haricinde NATO ve AB üyesi devlet yoktur. AB'nin genişleme sürecinin en önemli sonucu AB dış ilişkilerinin bölgeselleşmesidir. Birliğe üye devletlerin sayısı arttıkça, bazı AB ülkeleri sınırlarına yakın AB dışı ülkelerle diğer AB ülkelerinden daha fazla ilgilenmek durumunda kalmıştır. Örneğin İspanya, İtalya, Fransa ve Yunanistan gibi ülkeler Akdeniz ile ilgili meselelerle daha fazla meşgul olma durumundayken, Bulgaristan ve Romanya Karadeniz ile ilgili sorunlarla ilgilenmek durumunda kalmıştır (Aydın, 2005c: 259). Bu bağlamda Yunanistan'ın diğer iki ülkeye nazaran Karadeniz'e biraz daha mesafeli durduğu söylenebilir.

2003'de kurulan ve 2005'den 2008'e kadar yedi defa toplanan Yunanistan Dış Politika Ulusal Konseyi'nin toplantı başlıkları, Yunanistan'ın dış politika önceliklerini ortaya koymaktadır. Toplam 28 başlığın 9'u Türkiye, 10'u Balkanlarla ilgili konulardadır (İpurgio Eksoterikon [web], 2008). Türkiye ile ilgili meseleler, Kıbrıs sorununda, Balkanlar ile ilgili meseleler, Makedonya'nın ismi ve Kosova sorununda yoğunlaşmaktadır. Yunanistan'ın Balkanlar ve Türkiye'ye öncelik verdiğinin önemli bir göstergesi olan bu durum, Yunanistan'ın Karadeniz Bölgesi'yle ilgilenmediği anlamına gelmemelidir. Yunanistan Savunma Bakanlığı'nın resmi açıklamalarında, Yunanistan'ın Balkanlar'da olduğu kadar Karadeniz Bölgesi'nde de boy göstermesinin Yunanistan ulusal stratejisinin önceliklerinden biri olduğu belirtilmektedir (İpurgio Ethnikis Aminas [web], 2008). Yunanistan, asimetrik tehditler olarak nitelendirdiği, uluslararası terörizm, KİS'in yayılması ve uluslararası organize suçlar ile insan ticaretini, savunma politikalarına dahil etmiştir (İpurgio Ethnikis Aminas [web], 2008).

Soğuk Savaş süresince iki süper güçten SSCB'nin etki alanında kalan Romanya ve Bulgaristan Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, yönünü AB ve ABD'ye çevirmiştir. Her iki ülke 2004'te NATO'ya 2007'de AB'ye dâhil olmuş, böylece AB Karadeniz'e kıyıdaş bir aktör haline gelmiştir. Romanya ve Bulgaristan, özellikle NATO'ya dâhil olmadan evvel ABD ile sıkı ilişkiler geliştirmeye özen göstermiştir. Bu ülkeler, AB'nin baş aktörleri Fransa ve Almanya'nın ABD'nin Irak operasyonuna karşı çıkmalarına rağmen ABD'yi desteklemiştir. Romanya ve Bulgaristan ABD'nin askeri üs taleplerini kabul

etmiş ve daha NATO'ya dâhil olmadan ABD'nin bölgedeki en önemli müttefiki konumuna gelmişlerdir.[46]

Romanya'nın 2007'deki dış politika önceliklerinde iki konu stratejik seviyede önemli olarak nitelendirilmiştir. Bu konulardan birincisi, Avroatlantik ortaklığın geliştirilmesi, diğeri Batı Balkanların istikrarlı hale getirilmesidir (Minestry of Defence of Romania [web], 2008). Romanya'nın Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi'nde, paylaşılan ortak değerler ve coğrafi bağ nedeniyle Balkanlar'daki gelişmelerin Romanya için önemli olduğu belirtilmekte, ayrıca Romanya için bir diğer önemli bölgenin Karadeniz Bölgesi olduğunun altı çizilmektedir. Ayrıca Romanya'nın hem Balkanları hem de Karadeniz Bölgesi devletlerinin Avroatlantik güvenlik şemsiyesi altına alınması için Romanya'nın gayret göstereceği belirtilmektedir. (Romanian Supreme Council of National Defence [web], 2007: 29-30). Aynı belgede tehditler ve riskler başlığı altında; uluslararası terörizm, KİS'in yayılması, bölgesel çatışmalar, sınırları aşan organize suçlar listelenmektedir. Tehdit ve riskleri bu şekilde sıralayan Romanya Karadeniz'e özel olarak ilgi göstermiş ve bölgede inisiyatif alma gayretine girişmiştir. Romanya, Karadeniz Bölgesi devletlerini "Karadeniz Forumu" projesiyle yeni bir organizasyon altında örgütleme gayreti içine girmiştir. Romanya'nın bu girişimde yaptığı Karadeniz Bölgesi tarifi, 10 devleti içine alan AB ve ABD'nin tarifiyle birebir örtüşmektedir. Romanya, Başkan düzeyinde ABD'nin desteğiyle Karadeniz'de etkin bir güç olma gayretinde olduğunu, Karadeniz'in Romanya'nın dış politikasın omurgasını olduğunu açıkça ifade etmektedir (Basescu [web], 2006). Romanya'nın Karadeniz'e olan ilgisinin bir işareti olan bu girişimin Haziran 2006'daki ilk toplantısından sonra yayınlanan ortak deklarasyonda Rusya'nın imzasının olmaması dikkat çekicidir. Bir diğer önemli konu Rusya'nın açıkça tehdit olarak algıladığı ABD'nin füze kalkanı projesine ilk destek veren ülkelerden birinin Romanya olduğudur (Türbedar, 2007: 230).

[46] ABD Romanya ile 6 Aralık 2005'te yaklaşık 4000 ABD askerinin konuşlanmasını öngören dört askeri üs (Köstence Kara Murat Havaalanı, Babadağ, Çinku ve Smırdan eğitim kışlaları) ile ilgili olarak "Geçit Anlaşması"nı imzalamıştır. Bu anlaşmanın ardından ABD ile Bulgaristan 28 Nisan 2006'da Bulgaristan'ın Bezmer ve Novo Selo askeri üslerinde yaklaşık 2500 ABD askerinin konuşlandırılmasına karar vermişlerdir (Türbedar, 2007: 229).

Bulgaristan ise Balkanlar'da özellikle Kosova ile ilgilenmekte, Kosova'nın statüsünün, istikrarsızlığa mahal verilmeden çözülmesi Bulgaristan'ın öncelikleri arasında yer almaktadır (Minestry of Foreign Affairs of Bulgaria [web], 2008). Bulgaristan, Karadeniz Bölgesi ile ilişkilerini genel anlamda KEİT çerçevesinde yürütme gayretindedir (Minestry of Foreign Affairs of Bulgaria [web], 2008). Balkanlar'daki meseleler haricinde Bulgaristan, güvenlik ajandasına uluslararası terörizm, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı, KİS'in yayılması gibi geleneksel olmayan yeni güvenlik sorunlarını dâhil etmektedir (Ministry of Defence of Bulgaria, 2002).

Bu üç devlet Balkan alt kompleksindeki sorunlardan doğrudan etkilenmekle birlikte üçü de Karadeniz ile ilgili meselelere ilgisiz kalmamaktadır. Ancak Yunanistan ve Bulgaristan Balkanlar'daki sorunlarla daha öncelik verirken, Romanya Karadeniz ile daha fazla ilgilenmektedir (Türbedar, 2007: 232). Romanya Eski SSCB BGK'sıyla hem Bulgaristan'dan hem de Yunanistan'dan daha ilgilidir. Ukrayna ile birtakım toprak sorunları mevcuttur ve Moldova Romanya için öncelikli meselelerden biridir. Romanya açık bir şekilde Rusya'nın Karadeniz'de etkinliğinin azaltılmasını, NATO'nun ve ABD'nin aktif bir şekilde Karadeniz'de boy göstermesini isterken, Rusya'ya tarihi ve kültürel açıdan yakınlık duyan Bulgaristan bu konuda biraz daha geri planda durmaktadır.[47]

Avrupa BGK'sı içinde yer alması Balkan alt kompleksin güvenlik önceliklerinin özellikle 2000'li yılların başından itibaren Avrupa ile şekilleneceği anlamına gelmektedir. Bu durum hem NATO hem AB üyesi Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan için daha belirgindir. Bu devletler Balkan alt kompleksinin kendine özgü güvenlik sorunlarına öncelik vermelerine rağmen, AB ve ABD'nin güvenlik sorunu olarak tanımladıkları

47 Bulgaristan'ın Rusya ile ilişkileri oldukça karmaşıktır. Bulgarlar'a göre, Bulgaristan'ın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasındaki en önemli faktör Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu ile mücadelesidir. Nitekim 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı bağımsız Bulgar Devleti'nin zeminini hazırlamıştır. Bu tarihten 1944 yılına kadar Bulgaristan Batı ile SSCB arasında ikilemler yaşamıştır. Soğuk Savaş döneminde Bulgaristan'ın dış ticaretinin % 60'ı SSCB ile yapılmaktaydı ki, SSCB'nin etkisi altındaki hiçbir devletle bu derecede bir ekonomik ilişkisi yoktu. Bulgaristan'ın Batı ve Rusya ile ilişkileri için bkz. Dimitrov (2001). Ayrıca Vladimir Putin'in 2008 yılındaki Bulgaristan ziyaretinin Bulgaristan'ın bağımsızlığa ilk adımını attığı Osmanlı-Rus Savaşının 130 ncu yıl kutlamalarına denk gelmesi, iki ülkenin yakınlığını gösteren bir diğer husustur.

uluslararası terörizm, KİS, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı bu devletlerin güvenlik ajandalarında yer almaya başlamıştır.

c. Türkiye

Karadeniz Bölgesi'ndeki devletlerin en önemli ortak özelliği, hepsinin kendisini Doğu ile Batı arasında bir köprü olarak görmesidir. Ancak hiç kuşkusuz böyle bir özelliği en fazla bünyesinde barındıran Türkiye'dir. Türkiye dünyadaki en önemli üç BGK'nın kesiştiği noktadır. Ayrıca BGKT'ye göre Türkiye, çevresindeki üç önemli BGK içinde yer alan dünyanın çatışma potansiyeli en yüksek dört alt komplekse (Balkanlar, Kafkasya, Levant ve Körfez) komşudur (Buzan ve Waever, 2003). Osmanlı İmparatorluğu'nun kalpgâhını miras alan Türkiye, avantajlarıyla birlikte güvenliğini temelden etkileyecek karışıklık ve sorunlu ilişkileri de miras almıştır (Aydın, 2003: 165). Toprak bütünlüğü, her zaman Türkiye'nin güvenlik önceliğidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu'daki toprak kayıpları, geleneksel olarak Türkiye'nin güvenlik algılamalarının bu yönde şekillenmesindeki en önemli faktörlerden biridir (Aydın, 2003: 167).

Türkiye'nin öncelikli güvenlik problemi 25 yıla yakın bir süredir mücadele ettiği PKK terörüdür. Bunun yanında Türkiye Soğuk Savaş döneminde Batı'da Yunanistan ile güneyde Suriye ile sıcak çatışmaya dönüşebilecek bir takım anlaşmazlıklar yaşamış ve kuzeydeki SSCB'yi tehdit olarak algılamıştır.[48] Soğuk Savaş'ın sona ermesi Türkiye'nin Yunanistan ve Suriye ile ilişkilerini düzeltmediği gibi, Ermenistan faktörünü ortaya çıkarmış, bu arada Türkiye'nin Orta Asya'da etkili olmasından çekinen Rusya'yı da en azından 90'lı yılların ilk yarısına kadar karşısında görmesine neden olmuştur. Ayrıca, Azerbaycan'ın bağımsız olması ile birlikte İran'ın kuzeyinde yaşayan Azeri azınlıktan kaynaklanacak bir ayrılıkçı hareketin Türkiye ile İran'ı karşı karşıya getirebileceği ihtimali belirmiş, (Aydın, 2003: 177) Soğuk Savaş süresince NATO'nun en önemli kalesi olma özelliğinin yitirilebileceği Türkiye'yi endişelendirmiştir. Tüm bu olumsuzluklara 2003 yılındaki ABD müdahalesinin ardından PKK terör örgütü tarafından daha sık barınak olarak

48 Türkiye, Soğuk Savaş döneminde sahip olduğu 6 kara sınır komşusu ile de sorunlar yaşamıştır. Bu sorunlar; Yunanistan ile Ege ve Kıbrıs, Bulgaristan ile Türk azınlık, İran ile İran'ın rejim ihraç çabaları, Suriye ve Irak ile su meselesi, SSCB ile SSCB'nin toprak talepleri olarak özetlenebilir.

kullanılan Irak ile sorunlar eklendiğinde, Türkiye'nin Soğuk Savaş'ın sona ermesinin en temelden etkilediği ülkelerden biri olduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır.

Uyuşturucu kaçakçılığı, KİS'in yayılması gibi konular resmi yayınlarda (Dışişleri Bakanlığı [web], 2008) yer almaya başlarken, Boğazlardan geçen tehlikeli yük taşıyan tankerlerin yaratabileceği çevre felaketlerine karşı, geçişlerin özellikle boru hatları vasıtasıyla azaltılması yönünde çabalar artırılmıştır. Ayrıca enerji güvenliği, hükümete ulusal güvenlikle ilgili tavsiyelerde bulunan Milli Güvenlik Kurulu gündemine girmeye başlamıştır (Çelikpala, 2007: 287). Ancak bu tehditlerden ziyade, doğrudan devletin varlığına yönelik tehditlerin, Türkiye'nin güvenlik ajandasının önceliği olduğu söylenebilir.

Sınırlarının dört bir yanında hayati öneme sahip tehditler mevcutken, Türkiye Karadeniz'i ihmal etmemiş ve Soğuk Savaş sonrası en önemli bölgesel girişimlerin öncüsü olmuştur. 1992'de kurulan ve tüm bölge devletlerini içine alan KEİT, kıyıdaş ülkelerin Karadeniz'in deniz güvenliğini sağlamak maksadıyla 2001 yılında oluşturduğu BLACKSEAFOR[49] Türkiye'nin öncülüğünde görev yapmaya başlamıştır. Ayrıca Türkiye tarafından terörizm ile asimetrik tehditlere karşı BM kararlarına uygun olarak 2004 yılında Karadeniz Uyum Harekâtı (KUH) başlatılmış Türkiye kıyıdaş devletlere bu harekâta katılmaları için davette bulunmuştur.[50]

Türkiye'nin Karadeniz politikasının iki bileşeni vardır. Bunlardan birincisi, Karadeniz'in küresel stratejik rekabetin yeni arenası olmasının önüne geçilmesi (Sanberk, 2007: 48), ikincisi ve aynı zamanda birinci bileşenin tamamlayıcısı, 70 yıldan fazla bir süre Karadeniz'de istikrarı sağlayan ve Türkiye'nin Boğazlardaki egemenliğinin teminatı olan Montrö Antlaşmasının muhafaza edilmesidir. Montrö Antlaşması sadece Boğazların değil aynı zamanda Karadeniz'in statüsünün belirleyicisidir. Montrö'nün ortadan kalkması Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenliğini tehlikeye düşüreceği gibi, özellikle ABD'nin bölgeye sürekli yerleşmesiyle, Rusya ve

49 BLACKSEAFOR'un kuruluş ve yapısı ile ilgili olarak bkz. http://www.blackseafor.org.
50 2006 yılı Aralık ayında Rusya resmi olarak KUH'a katılmış, Ocak 2007'de Ukrayna'nın katılımıyla ilgili protokol imzalanmıştır.

ABD arasında rekabete sahne olabilecektir. Türkiye, Stalin'in açıkça toprak ve Boğazların kontrolü talebinde bulunduğu dönemde bile, destek için 1947'de İstanbul'a gelen ABD'nin Missouri gemisinin Karadeniz'e çıkışına müsaade etmemiştir. Türkiye, ABD gemisini Karadeniz'e sokarak SSCB'yi daha fazla kışkırtmak istememiştir (Kınıklıoğlu, 2006: 58). Türkiye'nin Montrö ile ilgili çekinceleri Karadeniz politikasını şekillendirmiştir.

Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu düzeninde, hemen tüm devletlerin dış politikasına benzer şekilde tek yönlü olan Türk dış politikası, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle çok yönlü bir hale gelmiştir. Ancak bu yeni durum Türkiye için Soğuk Savaş döneminden çok daha karmaşık ve hassas dengeler üzerindedir. Türkiye hala AB'ye aday ve NATO üyesi olarak ABD'nin bir müttefikiyken, ABD'nin Irak politikaları ve NATO şemsiyesi altında Karadeniz'e girme çabaları bu müttefikliği sarsmaktadır. Diğer yandan Montrö ile ilgili olarak Rusya ile ilişkiler geliştirilirken, Orta Asya ve Kafkasya'da Türkiye'nin etkin olmasından Rusya'nın çekinmesi ve Türkiye'nin tarih boyunca Rusya'yı tehdit olarak algılamış olması bu ilişkilerin gelişimini sınırlamaktadır.[51]

ç. Genel Değerlendirme

Üç ayrı BGK olarak incelenen Karadeniz bölgesinde, Eski SSCB BGK'sı ve Türkiye'de askeri ve politik güvenlik sektörlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Buradaki devletler genişletilmiş güvenlik anlayışı çerçevesinde bu iki sektör haricindeki güvenlik meselelerini de güvenlik ajandalarına almıştır. Ancak devletlerin önünde belirgin askeri ve politik tehditler var olduğunda diğer sektörlerdeki tehditler arka planda kalmaktadır. Karadeniz Bölgesi'nin Balkan alt kompleksindeki devletler bu noktada Eski SSCB ve Türkiye'den farklılık arz etmektedir. İçinde bulundukları kompleks ve komşu BGK'lar ile etkileşimleri bakımından, Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan'ın bir takım askeri ve politik tehdit algılamaları söz konusu olsa da, NATO ve AB üyesi olan bu devletlerde bu iki sektörün Eski SSCB BGK'sı ve Türkiye'de

[51] 2001 tarihli "Avrasya Eylem Planı: İkili İşbirliğinden Çok Boyutlu Ortaklığa" başlıklı belge Türk-Rus ilişkilerinde olumlu bir adım olarak değerlendirilse de, iki ülkeyi birbirine daha fazla yakınlaştırıp, ilişkilerini "stratejik ortaklık" seviyesine yükseltmiş olduğu söylenemez. 1990'lı yıllardan itibaren Türk-Rus ilişkileri için bkz. Çelikpala (2007).

olduğu kadar ön plana çıkmadığı değerlendirilmektedir. Bu üç devletin güvenlik algılamalarının ilerleyen zamanda AB içinde şekilleneceği ve örtüşeceği öngörülebilir.

BGKT'ye göre sosyal yapılar olan BGK'lar değişmez unsurlar değildir. Neyin ve kimin güvenlikleştirildiğine bağlı olarak bir BGK ortaya çıkabilir ya da değişikliğe uğrayabilir (Buzan ve Waever, 2003: 48). Karadeniz Bölgesi'ndeki devletler üç farklı BGK başlığı altında incelendiğinde devletlerin güvenliğini, Karadeniz Bölgesi'ndeki etkileşimlerinden ziyade içinde bulundukları BGK'lar ile etkileşimlerinin şekillendirdiği görülmektedir. Bu kapsamda Karadeniz Bölgesi'nin henüz ayrı bir BGK olacak kadar güvenlikleştirilemediği düşünülebilir. Ancak, Karadeniz Bölgesi'nin genişletilmiş güvenlik anlayışındaki, uluslararası terörizm, KİS'in yayılması, uyuşturucu ve insan ticareti gibi tehditlerle çevresini ve uluslararası güvenliği tehdit eden bir bölge olarak kabul ettirilmesi Karadeniz Bölgesi'ni güvenlikleştirebilir. Bu kapsamda Karadeniz Bölgesi'ni güvenlikleştirme gayretinde olan aktörlerin Karadeniz Bölgesi'nin bir "güvenlik boşluğu" olduğu yönündeki iddialarının hangi güvenlik sektörlerinde olduğu tespit edilmeli ve bu çerçevede Karadeniz Bölgesi'nin AB ve ABD için bir "güvenlik boşluğu" olup olmadığı analiz edilmelidir.

Karadeniz Bölgesi bir BGK olmadığına göre doğru güvenlik analizleri yapabilmek maksadıyla, Karadeniz Bölgesi'ndeki devletler kendi BGK'ları içinde değerlendirilmiştir. Ancak AB ve ABD'ye olan etkilerinin analiz edilebilmesi için, Karadeniz Bölgesi'ndeki devletler bir bütün olarak düşünülüp AB ve ABD ile olan güvenlik etkileşimleri analiz edilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARADENİZ'İN AB VE ABD GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ

Askeri ve politik güvenlik sektörlerinin ön plana çıktığı Karadeniz Bölgesi'nin AB ve ABD güvenliğine etkilerini 21'nci yüzyılın genişletilmiş güvenlik anlayışı çerçevesinde analiz etmek, "Karadeniz Bölgesi AB ve ABD için bir güvenlik boşluğu mudur" ana sorusunun cevabı olacaktır. Beş güvenlik sektöründe gelişi güzel bir inceleme yerine, AB ve ABD'nin kendi resmi belgeleri ve düşünce kuruluşlarının yayınları temelinde bu iki aktörün hangi sektörlerde tehdit algıladığının araştırılmasından sonra belirlenecek sektörlerde, daha daraltılmış analizler yapmak sonuca ulaşılmasını kolaylaştıracaktır.

AB ve ABD'nin 21'nci yüzyıldaki güvenlik algılamalarının ne yönde geliştiğini analiz etmek, iki aktörün yayınladığı resmi güvenlik belgelerini incelenmesiyle mümkündür. Bu bölümde söz konusu resmi belgeler irdelenecek, bu aktörlerin güvenliğe bakış açıları ortaya çıkarılacak ve Karadeniz Bölgesi'ni hangi nedenlere dayanarak bir güvenlik boşluğu olarak gördükleri belirlenecektir. Daha sonra hem AB, hem de ABD'nin gerekçeleri somut olarak analiz edilecek ve Karadeniz Bölgesi'nin AB ve ABD güvenliği için bir tehdit oluşturup oluşturmadığı sorusuna cevap aranacaktır.

1. AB VE KARADENİZ

Soğuk Savaş sonrası AB'nin Karadeniz Bölgesi'ni de kısmen kapsayan ilk programı, SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan yeni bağımsızlığını kazanan devletlere destek vermeye yönelik (Baltık devletleri hariç) TACIS (*Technical Aid to Commonwealth Independent States* - BDT Ülkelerine Teknik Yardım)'dir.[52] Bu ilk destek programının ardından AB, 1997 ile 1999 yılları arasında Rusya, Ukrayna, Moldova, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistanla Ortaklık ve İşbirliği kapsamında iki taraflı anlaşmalar yapmıştır. AB'nin, üye ve aday devletler haricinde Karadeniz Bölgesi devletleriyle hali hazırda temel işbirliği vasıtası olarak kullandığı Avrupa Komşuluk

[52] TACIS programının Karadeniz Bölgesi'nde kapsadığı devletler Rusya, Ukrayna, Moldova, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'dır. TACIS hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. European Commision [web (2008).

Politikası'ndan önce yürürlüğe koyduğu en önemli iki program TRACECA[53] (*The Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia* - Avrupa-Kafkasya-Asya Taşımacılık Yolu) ve INOGATE[54] (*Interstate Oil and Gas Transport to Europe* – Avrupa'ya Devletler Arası Petrol ve Doğal Gaz Taşımacılığı)'dir. Ticaret ile ilgili program TRACECA 1993'de, enerji ile ilgili program INOGATE 1995'de yürürlüğe konmuştur. Bunlar dışında AB'nin bölgeye yönelik bir diğer projesi de çevre ile ilgili olarak 2002'de oluşturulan, DABLAS (*Danube and Black Sea Region* – Tuna ve Karadeniz Bölgesi) Görev Kuvvetidir (Aydın, 2004a). AB'nin güvenlikle ilgili Karadeniz Bölgesi'ndeki girişimi ise 2005 yılında başlayan Ukrayna Moldova sınırının korunmasındaki yardım görevidir (Vahl ve Celac, 2006: 181).

Takip eden dönemde AB'nin ikili ve çok taraflı birçok işbirliği anlaşmaları yaptığı Karadeniz Bölgesi'ndeki devletlere yaklaşımındaki temel araç Avrupa Komşuluk Politikası olmuştur. Avrupa Komşuluk Politikasının hedefleri, genişleyen AB ile komşuları arasında yeni ayırıcı sınırların oluşmasını engellemek, bunun yerine tüm aktörlerin refah, istikrar ve güvenliğini güçlendirmek olarak açıklanmaktadır (European Commission [web], 2007). AB'ye üye ve aday devletler ile Rusya haricindeki Karadeniz Bölgesi devletlerinin tümü Avrupa Komşuluk Politikası kapsamındadır. Avrupa Komşuluk Politikası, 2002'de öncelikle üç yeni komşu Moldova, Ukrayna ve Beyaz Rusya'ya odaklanarak başlatılmıştır (Vahl ve Celac, 2006).[55] Bu politika 2004 yılına kadar Güney Akdeniz ve Kafkasya'yı içine alacak şekilde genişletilmiştir. Görüldüğü gibi Avrupa Komşuluk Politikası da

53 TRACECA, Karadeniz'den ve çevresinden, Doğu-Batı eksenindeki taşımacılık alternatiflerini çeşitlendirmek amacıyla, Orta Asya ve Kafkasya'daki sekiz eski SSCB ülkesini Avrupa'ya bağlayacak TRACECA başlangıçta beş AB, Orta Asya ve üç Kafkasya devletini kapsamaktaydı (Aydın, 2004b: 27). 1998'de Bulgaristan, Romanya, Türkiye, Moldova, Ukrayna ve Moğolistan'ın katılımıyla AB haricinde TRACECA'ya katılan devlet sayısı 14'e çıkmıştır (Vahl ve Celac, 2006: 190). Karadeniz Bölgesi'ndeki devletlerden TRACECA kapsamı dışında kalan tek devlet Rusya'dır.

54 INOGATE kapsamında hidrokarbonların transfer ağlarının geliştirilmesi ile ilgili olarak 1999'da 21 ülkeyi kapsayan anlaşma imzalanmış, TACIS programına dâhil olmayan ülkelerin de teknik yardım alabilmeleri sağlanmıştır (Aydın, 2004b: 27). INOGATE, Rusya hariç tüm Karadeniz Bölgesi devletlerini içine almakla birlikte, Arnavutluk, Sırbistan, Makedonya ve Hırvatistan gibi Balkan ülkelerini de kapsamaktadır (Vahl ve Celac, 2006: 189). Enerji ile ilgili olarak ayrıca 1995'te merkezi Sofya'da bulunan Karadeniz Bölgesel Enerji Merkezi kurulmuştur. Rusya'nın da katıldığı bu merkezin amacı AB ve Karadeniz Bölgesi devletleri ve Karadeniz Bölgesi devletlerinin kendi aralarında enerji konusunda işbirliği yapabilmelerini sağlamaktır (Aydın, 2004b: 27).

55 İlk başta "Yeni Komşular İnsiyatifi" olarak başlatılan bu girişim 2003 yılında "Geniş Avrupa İnsiyatifi" adını almış ve 2004 yılında hali hazırdaki ismi olan "Avrupa Komşuluk Politikası" ismiyle anılmaya başlamıştır (Vahl ve Celac, 2006: 189).

diğer girişim ve programlar gibi sadece Karadeniz Bölgesi'ne özgü bir faaliyet değildir.

2007 yılında Bulgaristan ve Romanya'nın AB üyesi olmasıyla birlikte Karadeniz'e kıyıdaş olan AB "Karadeniz Sinerjisi" belgesine kadar, Karadeniz Bölgesi'ndeki devletleri tümüyle kapsayacak bir politikadan ziyade, asimetrik projeler bağlamında bölge devletleri ile ikili ilişkiler geliştirmeyi tercih etmiştir (Aydın ve Fazlıoğlu, 2007). Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan AB üyesiyken, Türkiye ile AB üyeliği adaylığı, Rusya ile İşbirliği ve Ortaklık Anlaşması, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Ukrayna ve Moldova ile Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesinde ilişkiler kurulmuştur.[56] Aslında AB'nin bu anlayışı, bir önceki kısımda Karadeniz Bölgesi'ndeki devletlerin farklı başlıklar altında incelenmesini haklı çıkarmaktadır.

Bölgede Rusya haricindeki tüm devletlerin hedefi AB üyesi olmaktır. 1992'de kurulan KEİT'in de temel hedefi bölgesel işbirliğini geliştirerek, üye devletlerin AB'ye entegrasyonunu hızlandırılmaktır. Bu türde bir bakış açısına rağmen KEİT ile AB'nin ilk toplantısı KEİT kurulduktan 13 yıl sonra 11 Nisan 2005'de gerçekleşebilmiştir (Puhl, 2005: 7). AB'nin bölge ülkelerine sunabileceği ve bölgede bu vasıtayla etkin olabileceği en önemli ödül AB üyeliğidir. Ancak Romanya ve Bulgaristan'ın AB'ye dahil olmasının ardından, bölgede yakın gelecekte ilave bir AB üyeliğinin gerçekleşmesi uzak bir ihtimaldir.

Eski bir küresel güç olarak bölgede AB'nin güvenliğini doğrudan etkileyebilecek en önemli devlet Rusya'dır. AB'nin Rusya ile ilişkilerinde özellikle enerji ön plandadır. Rusya AB için stratejik öneme sahip enerji kaynaklarının sahibidir. Bu nedenle AB, bölge ile ilişkilerinde Rusya faktörünü mümkün olduğunca dikkate almaktadır. AB doğal gaz açısından tek kaynağın Rusya olmasından şikâyetçidir. Bu tek kaynağın çeşitlenmesi Orta Asya ve Hazar enerji kaynaklarının yine Karadeniz Bölgesi'nden aktarılması, (özellikle Türkiye ve deniz yoluyla Karadeniz'den) ile mümkün olacaktır. Rusya AB'nin bu projelerine karşı çıkmakta ve ucuza aldığı Kazak ve Türkmen gazını daha

[56] Moldova aynı zamanda AB'nin daha ziyade AB'ye üye olmayan güneydoğu Avrupa ülkeleriyle işbirliği hedeflediği İstikrar Paktı'nın üyesidir. Ukrayna da söz konusu Pakt'ın gözlemci üyesidir.

yüksek fiyatla AB'ye pazarlama amacındadır (Socor, 2006: 142). Bu kapsamda AB'nin enerji nedeniyle Karadeniz Bölgesi'ne özel olarak önem verdiği söylenebilir. Rusya'dan AB'ye doğal gaz akışının önemli bir bölümü hali hazırda Ukrayna vasıtasıyla olmaktadır. Soğuk Savaş'ın ardından Ukrayna'nın bağımsızlığı, Rusya ile Avrupa arasında, AB'nin güvenliği açısından olumlu olarak değerlendirilebilecek bir tampon bölge oluşmasını sağlamıştır. Bu nedenle Rusya Ukrayna ilişkilerinin geleceği Avrupa'nın güvenliğini etkileyen faktörlerden biri olacaktır (Sezer [web], 2000).

Buraya kadar anlatılanların gösterdiği, Avrupa'nın Karadeniz Bölgesi ile ilişkileri genelde ticaret, çevre, enerji ve teknik destek gibi konular üzerinde yoğunlaştığıdır. AB'nin bölgeye özellikle güvenlik açısından nasıl baktığının anlaşılabilmesi için AB tarafından yayınlanan resmi belgeleri incelemek gerekir. AB'nin bu konuda yayınladığı en önemli iki belge, 2003 tarihli "Daha İyi Bir Dünyada Güvenli Bir Avrupa: Avrupa Güvenlik Stratejisi" (European Security Strategy [web], 2003) ve 2007 tarihli "Karadeniz Sinerjisi"dir (Black Sea Synergy [web], 2007). Karadeniz Sinerjisi güvenlikten ziyade bir işbirliği belgesi özelliği taşımasına rağmen, Karadeniz Bölgesi'ndeki güvenlik sorunlarına atıfta bulunmaktadır. Dolayısıyla AB'nin Karadeniz Bölgesi'ne ilişkin temel iddiaları bu iki resmi belge çerçevisinde değerlendirilecektir.

a. Daha İyi Bir Dünyada Güvenli Bir Avrupa: Avrupa Güvenlik Stratejisi (AGS) Belgesi

> "Avrupa hiç bu kadar müreffeh, güvenli ve özgür olmadı. 20'nci yüzyılın ilk yarısındaki şiddet, şimdiye kadar Avrupa tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir barış ve istikrar periyoduna boyun eğmiştir (European Security Strategy [web], 2003: 1)."

AGS'nin bu ilk paragrafı, Avrupa'nın artık savaşlardan uzak huzurlu ve güvende olduğunu belirtirken, devamındaki cümlelerde bu güven ortamına rağmen Avrupa için hala tehditlerin var olduğunun altı çizilmektedir (European Security Strategy [web], 2003: 1).

> "Avrupa hala tehditlerle karşı karşıyadır. Balkanlar'da patlak veren çatışma, savaşın henüz kıtamızı terk etmediğinin en önemli göstergesiydi. Son on yıl

> boyunca dünyada silahlı çatışmanın yaşanmadığı bir bölge olmamıştır. Bu çatışmaların büyük bir bölümü devletler arasından ziyade iç savaşlardır ve kurbanların büyük çoğunluğu sivillerdir."

AGS'de Karadeniz Bölgesi olarak bir ifade yer almazken, AB'ye komşu Kuzey Afrika ve Orta Doğu bölgeleri ifadelerine yer verilmiştir. Belgede Karadeniz Bölgesi'nden sadece Rusya'nın ismi geçmektedir.

AGS'de güvenliğe küresel bir genel bakışın ardından, enerji bağımlılığının Avrupa için çok önemli olduğu ifade edilmektedir (European Security Strategy [web], 2003: 3):

> "Enerji bağımlılığının Avrupa için özel bir önemi vardır. Avrupa dünyanın en büyük petrol ve gaz ithalatçısıdır. Avrupa günlük enerji tüketiminin yaklaşık % 50'sini ithal etmektedir. Bu rakam 2030'da % 70'e çıkacaktır. Enerjinin büyük bir bölümü Basra Körfezi, Kuzey Afrika ve Rusya'dan sağlanmaktadır."

Enerji konusunun önemi vurgulandıktan sonra AB için önemli tehditler beş başlık altında; terörizm, KİS, bölgesel çatışmalar, başarısız devletler ve organize suç olarak listelenmektedir (European Security Strategy [web], 2003: 3-5). Her ne kadar listede beş başlık olsa da, algılanan asıl tehdidin terörizm, KİS ve organize suçlar olduğu açıkça görülmektedir. Bölgesel çatışmalar ve başarısız devletler bunlara yardımcı olabilecek unsurlardır. Bu unsurlara önemli tehdit sıralamasında yer almayan, ancak Avrupa için çok önemli olduğu açıkça belirtilen enerji bağımlılığı eklendiğinde AGS'nin Avrupa'nın güvenliğine bakış açısı tam olarak şekillenmiş olacaktır.

AGS'de uluslararası hukukun önemi dile getirilerek, BM'nin güvenlik ve barışın temel sağlayıcısı olduğu belirtilmektedir (European Security Strategy [web], 2003: 9). Ayrıca AB'nin 160 milyar Dolarlık yıllık savunma harcamasıyla önemli bir güç olduğu ve güvenlik sorunlarının çözümünde daha aktif olunması gerektiği belirtilmekte (European Security Strategy [web], 2003: 11), küreselleşme çağında da olunsa, coğrafyanın hala önemli olduğu şu şekilde vurgulanmaktadır (European Security Strategy [web], 2003: 8).

> "Birliğe kabul edilen devletler güvenliğimizi artırmakta, ancak bir yandan da AB'yi sorunlu alanlara yakınlaştırmaktadır. Görevimiz, AB'nin doğusunda ve

> Akdeniz sınırlarında yakın ve işbirliği ilişkisi kurabileceğimiz iyi yönetilen bir ülkeler halkasının geliştirilmesini sağlamaktır

Burada AB'ye komşu olarak AB'nin doğusu ve Akdeniz'den bahsedilmektedir. Ancak AB'nin genişlemesinin Akdeniz'e doğru değil, doğuya doğru olduğu göz önünde bulundurulduğunda, AGS'nin coğrafi hedefinin Karadeniz Bölgesi'ndeki devletler olabileceği düşünülebilir. Bu durumu destekleyecek diğer bir unsur, AGS'de enerjiye verilen önemdir. AB'nin en önemli enerji kaynağı sağlayıcısı Rusya ve enerji nakil hatlarının geçtiği bölge de Karadeniz Bölgesi'dir.

Bu kapsamda AGS'ye göre AB için temel tehditlerin; terörizm, KİS, organize suçlar ve enerji bağımlılığı, AB yönelik bu tehditlerin kaynaklarından birinin de Karadeniz Bölgesi devletleri olduğu sonucuna varılabilir.

b. Karadeniz Sinerjisi Belgesi

> "Bölgesel seviyede sınırların idaresi ve gümrük işbirliğinin geliştirilmesi, insan, silah ve uyuşturucu ticareti gibi sınırları aşan organize suçlarla mücadeleye yardımcı olmakta ve yasadışı göçün önlenmesini sağlamaktadır." (Black Sea Synergy [web], 2007: 4)

AB'nin AGS'den yaklaşık dört yıl sonra yayınladığı Karadeniz Sinerjisi'nde Karadeniz Bölgesi tanımlanarak, AGS'deki tehditlere atıfta bulunulmuş (Black Sea Synergy [web], 2007: 4) ve bu sorunların karşılıklı işbirliği ile çözülebileceği yukarıda belirtildiği şekilde ifade edilmiştir. AGS'de önemli tehditler dışında değerlendirilen, ancak AB için çok önemli olduğu belirtilen enerji bağımlılığı ile ilgili olarak Karadeniz Sinerjisi'nde aşağıdaki ifadelere yer verilmektedir (Black Sea Synergy [web], 2007: 4-5).

> "Karadeniz Bölgesi, AB'nin enerji tedarik güvenliği için stratejik öneme sahip bir üretim ve iletim alanıdır. Bölgenin, enerji tedarikinin çeşitlendirilmesi için önemli bir potansiyeli olduğundan, AB'nin harici enerji stratejisinin önemli bir bileşenidir. Enerji tedarik güvenliğinin çeşitlendirilmesi, AB'yi olduğu kadar bölgedeki diğer ortaklarımızı da ilgilendirmektedir. Komisyon; enerji kaynağı üreticileri, transit ülkeler ve tüketicilerle ilişkilerini bir *enerji güvenliği diyalogu* çerçevesinde artırmaya devam edecektir."

AB, AGS'de enerjiye verdiği önemi Karadeniz Sinerjisi'nde tekrarlamaktadır. Fakat AGS'deki enerji bağımlılığı isim tamlaması, Karadeniz Sinerjisi'nde enerji güvenliği halini almıştır. 2007 yılına gelindiğinde artık AB'nin enerji konusunu bir güvenlik meselesi olarak algıladığı söylenebilir. 2006 yılında Rusya'nın Ukrayna ve Gürcistan'a yönelik uyguladığı enerji kesintisinin, Komisyonun yukarıda belirtilen ifadelerini şekillendirmiş olabileceğini belirtmek mümkündür.

Karadeniz Sinerjisi'nde ayrıca Karadeniz Bölgesi'nde dondurulmuş çatışmalardan çevre sorunlarına, bilim ve teknolojiden balıkçılığa kadar toplam 13 başlıkta işbirliği yapılması gerektiği üzerinde durulmuştur (Black Sea Synergy [web], 2007).

c. AB Güvenlik Perspektifinden Karadeniz Bölgesi

Karadeniz Sinerjisi bölge devletleri ile bir entegrasyondan ziyade işbirliğinden söz etmektedir. Karadeniz Sinerjisi Karadeniz Bölgesi ile AB'nin etkin bir işbirliği yapabilmesi için Türkiye ve Rusya'nın desteğinin çok önemli olduğu üzerinde dururken (Black Sea Synergy [web], 2007: 9), Avrupa Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Javier Solana, Türkiye ve Rusya'nın sadece Karadeniz devleti değil bundan çok daha fazlası olduğunu ifade etmiştir (Solana, 2006: 7). Tüm bunlardan, AB'nin Karadeniz politikalarını şekillendirirken, Rusya ve Türkiye'yi anahtar devletler olarak gördüğü sonucu çıkarılabilir.

AB'nin bu işbirliği yaklaşımları yanında, Avrupalı araştırmacı ve akademisyenler Karadeniz'de dondurulmuş çatışmalar, Rusya'nın yakın çevre politikası, bölgenin Orta Doğu ve Asya arasında köprü oluşu nedeniyle kaçakçılık için transit konuma sahip olması ve enerji güvenliği gibi sorunların AB'yi yumuşak güvenlik konularında (politik, ekonomik ve toplumsal) tehdit ettiğini iddia etmektedir (Alliboni, 2006; Celac ve Manoli, 2006; Roberts, 2006) ki bu iddialar AB'nin resmi belgeleri ile paralellik arz etmektedir.

AB, komşu BGK'lardaki askeri ve politik güvenlik sorunlarının, AB'ye politik, ekonomik ve toplumsal güvenlik sektörlerinde tehdit olarak yansıyacağını değerlendirmektedir. Bu tehditler politik sektörde terörizm ve

KİS'in yayılması, ekonomik sektörde enerji bağımlılığı ve toplumsal sektörde organize suçlar ile insan ve uyuşturucu ticaretidir.

2. ABD VE KARADENİZ BÖLGESİ

Küresel güç olması itibarıyla tüm BGK'larda var olan ABD'nin Karadeniz'e ilgisinin 9/11 saldırılarından sonra artmaya başladığı söylenebilir. ABD'nin bölgeye ilgisinin gecikmesinde en önemli nedenlerin, Soğuk Savaş sonrası Orta Doğu'ya müdahale, Balkanlardaki savaş ve Rusya öncelikli politikalar olduğu söylenebilir (Asmus ve Jackson, 2004: 18). AB gibi doğrudan Karadeniz ile ilgili yayınladığı resmi bir belge mevcut değildir. ABD'nin Karadeniz stratejisini ABD destekli düşünce kuruluşlarının yayınlarından incelenebilir. ABD Dışişleri Bakanının Avrupa ve Avrasya'dan sorumlu Yardımcısı Matthew J. Bryza; demokrasi ve piyasa ekonomisi reformlarının yapılması, enerji ve ticaret ile güvenlik olmak üzere ABD'nin Karadeniz stratejisini üç başlık altında toplamıştır (Bryza, 2006: 38).[57] Bu başlıklara Ronald D. Asmus ve Ariel Cohen'in değerlendirmelerinde yer alan, Karadeniz Bölgesi'nin "Genişletilmiş Orta Doğu"ya komşu stratejik bir konuma sahip olması ve dolayısıyla ABD'nin bölgeyle ilgilenmesi gerektiği yaklaşımı eklenmelidir (Asmus, 2006: 17-18; Cohen ve Conway [web], 2006).

Karadeniz Bölgesi ile ilgili araştırmalar yapan GMF (*German Marshall Fund of the United States* – ABD Alman Marshall Fonu)'nin çalışmalarında, AB ve ABD'nin Karadeniz Bölgesi için ortak stratejiler geliştirmesi gerektiği belirtilmiş ve Avro-Atlantik ittifakın üzerinde durulmuştur (Asmus, Dimitrov ve Forbrig, 2004; Asmus, 2006). Ronald D. Asmus ve Bruce P. Jackson AB ve ABD'nin Karadeniz Bölgesi'ndeki çıkarlarının örtüştüğünün altını çizmiştir (2004: 17-26).

GMF'ye göre Avro-Atlantik stratejinin gerçekleştirilebilmesindeki en önemli araç NATO'dur (Asmus, 2006: 26). ABD'ye göre Karadeniz Bölgesi'ndeki devletlerin Avro-Atlantik güvenlik şemsiyesi altına girmesi bölgesel sorunları çözecek ve bölgeye istikrar getirecektir (Minchev,

[57] Matthew J. Bryza Nisan 2001 yılındaki Ulusal Güvenlik Konseyi Toplantısına, Türkiye, Yunanistan, Kafkasya, Orta Asya ve Hazar enerjisi ile ilgili ABD politikalarını koordine etmekle sorumlu diplomat vasfıyla katılmıştır (US Department of State, 2006).

Lessenski, ve Ralchev, 2004). 2004'de Bulgaristan ve Romanya'nın NATO'ya dâhil olmasıyla birlikte Karadeniz Bölgesi'ndeki 10 devletten dördü NATO üyesi olmuştur. Rusya'nın yakın gelecekte NATO üyesi olması beklenmezken, IPAP'a dâhil olan, ancak aynı zamanda Rusya'nın bölgedeki önemli müttefiki olan Ermenistan'dan NATO üyeliği ile ilgili resmi bir açıklama gelmemiştir (Tadevosyan, 2006: 157). Bu kapsamda NATO'ya yakın bir gelecekte dâhil edilebilecek Karadeniz Bölgesi devletlerinin; Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova, ya da kısaca GUAM devletleri olduğu düşünülebilir. Gürcistan ve Ukrayna "Yoğunlaştırılmış Diyalog" safhasındadır. Her ikisinin de NATO üyesi olabilmeleri için bu safhadan sonra MAP (*Membership for Action Plan* – Üyelik Eylem Planı) safhasına geçmeleri ve daha sonra NATO üyesi olmaları beklenmektedir. Azerbaycan ve Moldova'nın NATO ile ilişkileri Gürcistan ve Ukrayna'nınkinden daha geridedir. Her iki devlet IPAP safhasındadır ve "Yoğunlaştırılmış Diyalog" safhasına ne zaman geçeceklerine dair somut veriler yoktur.

Özellikle Ukrayna ve Gürcistan'daki renkli devrimlerin ardından bu devletlerin Avro-Atlantik güvenlik şemsiyesi altına girme istekleri, ABD'nin baş aktör olduğu NATO'nun kendi sorunlu bölgesine komşu olmasını tehdit olarak algılayan Rusya tarafından endişe ile karşılanmış ve bu devletlerle Rusya arasında ciddi anlaşmazlıklar baş göstermeye başlamıştır. Rusya'nın bu duruşunu GMF araştırmacılarından Bruce P. Jackson aşağıdaki şekilde yorumlamaktadır (Jackson, 2006: 104-105):

> "Karadeniz Bölgesi'ndeki devletler ikiye ayrılmaktadır: Her şeyin olduğu gibi, hatta geçen yüzyıldaki gibi kalması gerektiğini savunanlar ve tarihin akışını değiştirip bölgede yeni ve modern bir jeopolitik sistem yaratmaya gayret edenler."

ABD'nin Karadeniz stratejisinden endişelenen tek devlet Rusya değildir. NATO üyesi ve AB üyeliğine aday Türkiye, bölgede Avro-Atlantik organizasyonların genişlemesi fikrine doğal olarak sıcak bakmaktadır. Ancak, özellikle ABD'nin Akdeniz'de devam eden "Aktif Çaba Harekâtı"nın Karadeniz'i kapsayarak genişletilmesi ve gerekirse NATO operasyonlarının kalıcı olarak Karadeniz'de icra edilmesi yönündeki gayri resmi çabaları Türkiye'yi rahatsız etmektedir. Nitekim Karadeniz'e kıyıdaş üç devlet NATO

üyesidir. Yani NATO zaten Karadeniz'dedir. ABD'nin Karadeniz'de bulunma çabalarının gerekçeleri ise yine düşünce kuruluşları tarafından açıklanırken, aşağıda yer alan ifade, ABD'nin Karadeniz'e yönelik stratejisini açıkça ortaya koymaktadır (Simon, 2006: 86):

> "1936'daki uluslararası koşullar Lozan Antlaşmasının Karadeniz'e ilişkin maddelerinin revize edilmesini gerektirdiğine göre, Karadeniz'deki sınırlamalarına ilişkin koşulların, 9/11'den bu yana 1936 Montrö Antlaşmasının gözden geçirilmesini gerektirecek kadar değiştiği iddiasında bulunulabilir."

Montrö Antlaşması'na göre günümüzdeki durum göz önünde bulundurulduğunda ABD 8 gün önceden Türkiye'ye haber vermek şartıyla bir geçişte 9 adedi aşmayacak toplam 15.000 tonajda savaş gemisini Boğazlar yoluyla Karadeniz'e geçirebilir ve Karadeniz'de toplam 29.000 ton savaş gemisini 21 gün süreyle bulundurabilir.[58] Bunun anlamı ABD'nin yukarıdaki ön bildirim ve sürelere uyarak Karadeniz'de 7 adet firkateynini dolaştırabileceğidir.[59] Amaç askeri olmayan tehditlerle mücadele ise bu tonaj ABD için fazlasıyla yeterli olmalıdır.

ABD'nin Karadeniz'deki politikalarına Azerbaycan, Bulgaristan, Ukrayna ve Gürcistan destek vermektedir, ancak ABD'nin bölgedeki en önemli destekçisi hiç şüphesiz Romanya'dır. Romanya ABD'yi "stratejik ortak" olarak tanımlamakta ve tıpkı ABD gibi Karadeniz Bölgesi'nde güvenlik sorunları olduğunu iddia etmektedir (Basescu [web], 2006). ABD 2004 yılında NATO'ya giren Bulgaristan ve Romanya'dan askeri üs talebinde bulunmuş ve her iki ülkeyle ayrı ayrı yaptığı anlaşmalarla amaçladığı askeri üslere kavuşmuştur.

---

58 Montrö Antlaşması'na göre Karadeniz'e kıyıdaş olmayan devletlerin barış zamanında bu denizde bulundurabileceği toplam savaş gemisi tonajı 30.000 tondur. Ancak herhangi bir zamanda Karadeniz'in en büyük donanmasının tonajı Antlaşmanın imzalandığı tarihteki en büyük donanmanın tonajını 10.000 ton aşarsa, 30.000 tonluk toplam tonaj aynı miktarda artacak ve en çok 45.000 ton olabilecektir. Bu tonaj Karadeniz'e kıyıdaş olmayan devletlerin bulundurabileceği toplam tonajdır. Karadeniz'e kıyıdaş olmayan tek bir devlet bu tonajın üçte ikisini Karadeniz'de bulundurabilir. Karadeniz'de tonaj olarak en büyük donanmaya sahip Rusya'nın 1 Ocak 2006'daki bildirimine göre Karadeniz'de bulundurduğu toplam tonaj 73.500 tondur. Buna göre Karadeniz'e kıyıdaş olmayan devletlerin Karadeniz'de bulunduracağı tonaj 43.500, tek bir devletin bulundurabileceği tonaj 29.000 ton olacaktır. Montrö Sözleşmesi'nin ayrıntılı analizi için bkz. Kurumahmut (2006).

59 Türk Deniz Kuvvetleri'nde de bulunan 4.100 tonluk Oliver Hazard Perry sınıfı firkateyn temel alınarak hesaplama yapılmıştır.

ABD şimdiye kadar ne Rusya'nın yakın çevresini NATO'ya dâhil edebilmiş ne de Aktif Çaba Harekâtının görev kapsamını genişletip, Karadeniz'de Montrö Antlaşmasının hükümlerini ortadan kaldıracak uygulamalar gerçekleştirebilmiştir. Ancak tüm bu gelişmelerin yanında ABD,. Ayrıca Ukrayna ve Gürcistan'da kendisinin bölgedeki varlığını arka çıkacak hükümetleri destekleyip iktidara getirerek ve Bulgaristan ve Romanya'dan askeri üsler elde etmeyi başararak Karadeniz stratejisinde önemli adımlar atmıştır (Dış Politika Forumu [web], 2006).

Görüldüğü gibi ABD'nin Karadeniz Bölgesi'ndeki stratejisinin temelinde NATO vardır. ABD'nin Karadeniz'de varlık göstermesi için temel aracı NATO'dur. NATO'nun bölgeye girmesi gerektiği konusundaki temel gerekçe ise Karadeniz Bölgesi'ndeki güvenlik sorunlarıdır (Asmus, 2006: 26). GMF araştırmacıları Karadeniz Bölgesi'ndeki güvenlik sorunlarını aşağıdaki şekilde ifade etmektedir (Asmus, Jackson ve Forbrig, 2004: 21):

> "Yasadışı göç, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı, KİS'in yayılması gibi sorunlarla mücadelenin ön cephesi Karadeniz Bölgesi'dir. Bu bölge, uyuşturucuyu Avrupa piyasasına ve tehlikeli teknolojileri El Kaide ve diğer terörist organizasyonlara getiren başlıca güzergâhlardan biridir"

GMF tarafından yukarıda belirtilen güvenlik sorunlarına ek olarak Karadeniz Bölgesi'nin özellikle müttefik Avrupa'nın enerji güvenliğini doğrudan etkileri olduğunu vurgulamaktadır (Thumman, 2006). Vladimir Socor enerji güvenliği konusunda "Avro-Atlantik Toplum"un tehdit aldığında olduğunu belirtirken, Avrupa ve ABD'nin bu konuda birlikte hareket etmesi gerektiği üzerinde durmaktadır (2006: 137).

ABD'nin resmi olarak doğrudan Karadeniz'e yönelik bir güvenlik belgesi yoktur. Buna rağmen, yukarıda verilen ABD bağlantılı düşünce kuruluşunun Karadeniz Bölgesine ilişkin güvenlik sorunları yanında, ABD'nin dört yılda bir yayınladığı "Ulusal Güvenlik Stratejisi" belgelerinin incelenerek ABD'nin Karadeniz'e yönelik güvenlik algılamaları ile ilgili tespitler yapmak mümkün olacaktır.

a. ABD'nin 2002 Ulusal Güvenlik Strateji (UGS) Belgesi

11 Eylül saldırıları ABD'nin güvenlik algılarını önemli ölçüde etkilediğinden, 2002 ve 2006 Ulusal Güvenlik Stratejisi belgelerini gözden geçirmek daha anlamlı olacaktır. ABD'nin 2002 ve 2006'da yayınladığı UGS'ler birbirine paralellik arz etmektedir.

2002 belgesinde ABD'nin güvenliği için yapması gerekenler çok geniş bir çerçevede ele alınmış ve aşağıdaki başlıklar altında listelenmiştir (National Security Strategy [web], 2002: 1-2):

> "- İnsanlığın saygınlığını desteklemek,
> - Bize ve dostlarımıza yönelik saldırıları önlemek ve küresel terörü mağlup etmek için ittifakları güçlendirmek,
> - Bölgesel çatışmaları önlemek için diğerleriyle çalışmak.
> - Düşmanlarımızın; bizi, müttefiklerimizi ve dostlarımızı KİS vasıtasıyla tehdit etmesini önlemek,
> - Serbest piyasa ve ticaret vasıtasıyla, yeni bir küresel ekonomik büyüme çağı başlatmak
> - Toplumları açık hale getirip ve demokrasi altyapısı inşa edip, gelişmişlik halkasını genişletmek
> - Diğer küresel güç merkezleriyle işbirliği ajandaları geliştirmek
> - 21 nci yüzyılın fırsatlarını ve meydan okumalarını karşılayabilmek için Amerika'nın ulusal güvenlik organizasyonlarını dönüştürmek".[60]

Bu maddelerden çıkarılabilecek sonuç, ABD'nin güvenliğe geniş bir açıyla baktığı, ancak KİS ve terörizmi doğrudan tehdit olarak algıladığıdır. Bunun yanında 2002 belgesinde uyuşturucu kaçakçılığı (National Security Strategy [web], 2002: 10) ve enerji güvenliğine (National Security Strategy [web], 2002: 19) yer verilmiş, ayrıca Hazar ve Orta Asya'nın, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesinde ve güvenliğinde önemli olduğunun altı çizilmiştir.[61] Terörizm ve KİS'in yayılması ile ilgili tehditlerden bahsedilirken, bunların önlenmesinin gerekirse "önleyici vuruş" vasıtasıyla olacağı belirtilmiştir (National Security Strategy [web], 2002: 6).

---

[60] Listelenen bu maddeler aynı zamanda 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisinin ana başlıklarıdır.

[61] Uyuşturucu kaçakçılığı "Bölgesel Çatışmaları Önlemek İçin Diğerleriyle Çalışmak", enerji güvenliği ise "Serbest Piyasa ve Ticaret Vasıtasıyla Yeni Bir Küresel Ekonomik Büyüme Çağı Başlatmak" başlığı altında verilmiştir.

b. ABD'nin 2006 Ulusal Güvenlik Strateji (UGS) Belgesi

2006 yılında yayınlanan UGS'de, "Küreselleşmenin fırsatlarını yakalamak ve meydan okumalarına karşı koymak" 2002'deki başlıklara eklenmiş ve böylece başlık sayısı sekizden dokuza çıkmıştır. 2002'deki belgenin daha genişletilmiş bir versiyonu olan 2006'daki belgede, dünyayı saracak hastalıkların ve çevresel felaketlerin tüm insanlık için tehdit olduğu belirtirken, terörizm, KİS'in yayılması ve kaçakçılık temel tehditler olarak sıralanmıştır (National Security Strategy [web], 2006).[62] Ayrıca 2006 belgesinde 2002 belgesinde yer alan uyuşturucu kaçakçılığı ve enerji güvenliği konularına, insan kaçakçılığı (National Security Strategy [web], 2006: 7) ve organize suçlar (National Security Strategy [web], 2006: 32) ilave edilmiştir. 2002 ve 2006'daki her iki belgede Karadeniz Bölgesi ifadesi yer almazken, bölge devletlerinden Rusya'ya verilen önem defaten yer almıştır (National Security Strategy [web], 2006):

> "Coğrafya ve güç nedeniyle, Rusya'nın sadece Avrupa ve yakın komşuları üzerinde değil, hayati çıkarlarımız olan diğer birçok bölge üzerinde de önemli etkileri vardır: Geniş Orta Doğu, Güney ve Orta Asya ile Doğu Asya."

3. AB VE ABD'YE GÖRE KARADENİZ BÖLGESİ'NDEKİ TEHDİTLER

Resmi belgeler göz önünde bulundurulduğunda her iki aktörün güvenliğe geniş bir perspektiften baktığı ve aynı tehditleri algıladığı söylenebilir. Terörizm, KİS'in yayılması, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı bağlamında organize suçlar her iki aktörün ortak paydasıdır. İki aktör arasındaki en önemli farklılık; AB'nin güvenlik sorunlarının çözümünde BM ve uluslararası hukuk çerçevesinde çok taraflı işbirliğini, ABD'nin ise "önleyici vuruş" ile tek taraflı müdahaleleri öngörmesidir (Quille, 2004: 422). Bu farklılığa rağmen, 2003 yılında yayınlanan AGS'nin, 2002 yılında yayınlanan UGS'den etkilendiği söylenebilir.[63]

---

62 2006'da yayınlanan UGS metni içinde; terörizm 127, KİS 37 ve kaçakçılık 8 kez yer almıştır. Metin içinde çok defa tekrarlanan bir diğer kelime 81 tekrar ile demokrasidir.

63 Javier Solana'nın hazırladığı ilk taslakta "ön alma (pre-emtion)" ifadesini kullanması, özellikle basın tarafından eleştirilmiş, ikinci taslakta bu ifade yerine "önleyici angajman (preventive engagement)" ifadesi kullanılmıştır (Quille, 2004: 424).

Bu durumda AB ve ABD'nin resmi belgeleri çerçevesinde güvenliğe bakış açısı belirlendikten sonra, bu bakış açısının "Karadeniz'e yansımaları nedir" sorusuna cevap verilmesi gerekmektedir. Her iki belgede de Karadeniz ifadesine yer verilmemiş, yalnızca AGS'de Avrupa'nın Kafkasya'daki sorunların çözümünde daha aktif rol üstlenmesi gerektiğinden bahsedilmiştir (European Security Strategy [web], 2003; 7). Rusya'ya verilen önem her iki aktörün belgelerinde açıkça belirtilmiştir. Her iki belge doğrudan Karadeniz'e atıfta bulunmasa da, bölgesel çatışmaların ve özellikle SSCB'nin dağılmasının ardından ortaya çıkan bağımsız devletlerin ülkelerinin bütünlüğünü korumadaki başarısızlıkları AB ve ABD tarafından güvenlik tehdidi olarak algılandığı sonucuna varmak gerekir. ABD'nin Karadeniz'de güvenliğin sağlanması için NATO'nun Akdeniz'deki "Aktif Çaba Harekâtı"nın görev sahasının Karadeniz'i de kapsayacak şekilde genişletilmesini istemesi, AB'nin 2007 yılında Karadeniz'e özel olarak "Karadeniz Sinerji" belgesini yayınlayarak Karadeniz Bölgesi olarak bir coğrafyayı tanımlaması, bu coğrafyadaki sorunların karşılıklı işbirliği ile çözülmesinin gerekliliğini bildirmesi, AB ve ABD'nin resmi olarak Karadeniz'i bir güvenlik sorunu olarak nitelendirdiğinin önemli göstergeleridir. Karadeniz ile ilgili iki aktörün bakış açısı sadece resmi belgelerde değil, düşünce kuruluşları ve akademik çevrelerin yayınlarında da aynı çizgide olmuştur.

AB ve ABD'nin sorunları tanımlamaları arasında çok önemli farklılıklar yoktur, ancak analiz seviyeleri dikkate alındığında AB için bu sorunlar BGK'lar arasındaki bir seviyede güvenlik sorunlarıyken, küresel aktör olarak dünyadaki tüm BGK'lara komşu ABD için uluslararası seviyededir.

AB ve ABD'nin Karadeniz ile ilgili temel iddiaları genişletilmiş güvenlik anlayışındaki beş güvenlik sektörünün (askeri, politik, ekonomik, çevre ve toplumsal) üçü ile ilgilidir. Bu sektörlerden KİS ve terörizm politik, enerji ekonomik, insan ve uyuşturucu ticareti ile organize suç toplumsal sektörlerdedir. Bu üç sektörde Karadeniz'in AB ve ABD'nin güvenliğine yaptığı etkiler araştırılarak, her iki aktör için Karadeniz'in bir güvenlik boşluğu olup olmadığı sonucuna varılabilir.

a. Uluslararası Organize Suçlar ve Kaçakçılık

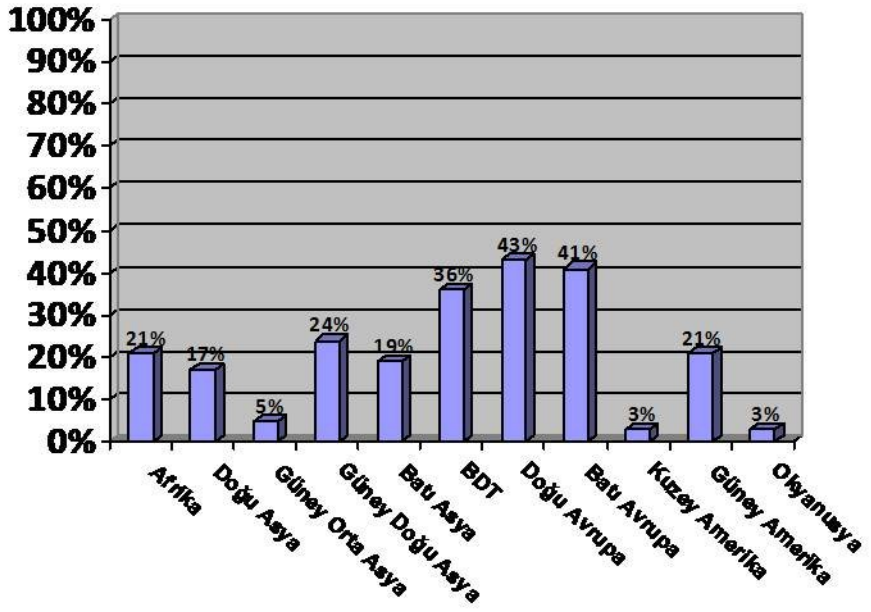
Organize suçun ortak kabul gören bir tanımı mevcut değildir. Bu tanımlama sıkıntısı suç kelimesinden değil, organize kelimesinden kaynaklanmaktadır (Finckenauer, 2005: 63). Bu konuda çalışma yapan uzmanların tanımları değerlendirildiğinde, bir organize suç örgütünün en önemli özellikleri; hiyerarşi, yasadışı faaliyetlerden maddi kazanç, şiddet ve rüşvettir (Hagan, 2006: 129). Kaçakçılık ve organize suç örgütleri yeni ortaya çıkmış kavramlar değildir, ancak küreselleşmenin etkisiyle bu kavramların daha etkin bir şekilde güvenliği etkilediği genel bir kanıdır. AGS'de, Avrupa'ya komşu bölgelerdeki bölgesel çatışmalar ve zayıflayan devletleri organize suçun kaynağı olarak algılanmakta ve açıkça bu devletler Avrupa'daki organize suçlardan sorumlu tutulmaktadır (European Security Strategy, 2003: 4). Bunun yanında ABD kamuoyunda organize suç dendiğinde, akla İtalyan ya da Rus mafyası ya da Meksikalı ve Kolombiyalı uyuşturucu satıcıları gelmektedir (Finckenauer, 2005: 63). AGS ve UGS'de insan ticareti ve kaçakçılığı ile uyuşturucu kaçakçılığını başlıca sınırları aşan suçlar olduğu belirtilmekte ve bu suçları işeyenlerin de organize suç örgütleri olduğu iddia edilmektedir. Her iki belgede bu tehditlerin doğrudan Karadeniz Bölgesi'nden kaynaklandığı açıkça belirtilmemiştir, ancak bölgesel çatışmaların ve ayrılıkçı hareketlerin bu suçların beslenmesindeki en önemli faktör olduğunun altı çizilmiştir. Organize suç örgütlerini bu iki temel faaliyetleri çerçevesinde analiz etmek, Karadeniz Bölgesi'nin insan ve uyuşturucu ticareti konularında AB ve ABD'yi ne derecede etkilediğini ortaya çıkaracaktır.

(1) İnsan Kaçakçılığı ve Ticareti

İnsan ticareti ile ilgili en somut veriler Nisan 2006 tarihli BM Uyuşturucu ve Suç Bölümü'nün yayınladığı rapordur (UNODC [web], 2006). Söz konusu raporda insan ticaretine konu olan kaynak, transit ve hedef olarak varılan devletler yer almakta, bu suçu işleyen kişi ve örgütlerin milliyetleri açıklanmaktadır. Rapora göre Karadeniz Bölgesi'nde Moldova, Ukrayna, Rusya, Ermenistan ve Gürcistan insan ticareti için kaynak, Bulgaristan ve Romanya hem kaynak hem de transit, Türkiye ve Yunanistan hem transit, hem de hedef ülke durumundadır (UNODC [web], 2006: 18-20).

İlk bakışta Karadeniz Bölgesi'nin insan ticareti ile ilgili olarak sorunlu bir bölge olduğu görülebilir, ancak BM'nin aynı raporunda insan ticaretinde 127 ülkenin kaynak, 98 ülkenin transit olarak kullanıldığı belirtilmektedir ki (UNODC [web], 2006: 19), bu rakamlar, insan ticareti sorunun Karadeniz'e özgü bir sorun olmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

Bu noktada unutulmaması gereken bir başka gerçek insan ticaretine maruz kalanların bu suçun kurbanları olduğudur. Özellikle Karadeniz'e komşu AB yukarıda adı geçen ve Karadeniz Bölgesi'nde yer alan devletleri insan ticareti ile ilgili yeterli önlemleri almamaktan sorumlu tutmaktadır. Bir güvenlik sorunu varsa, bu güvenlik sorununu ortaya çıkaranlar bu suçu işleyen kişi ya da organize gruplardır. Bu nedenle bu suçu işleyenlerin milliyetlerinin ne olduğunu araştırmak güvenlik sorunun kaynağını tespit etmek için önemlidir. Şekil 7'de görüldüğü gibi BM'nin raporuna göre organize suç örgütü üyesi Avrupa kökenli şahısların sayısı azımsanmayacak kadar çoktur.

Şekil-7: İnsan Ticareti Suçu İşlediği Rapor Edilenlerin Milliyetleri (UNODC [web], 2006: 34)[64]

64 Bir kaynak birden fazla milliyet rapor edebildiği için yüzdelerin toplamı 100'ü aşmaktadır

Avrupa'da insan ticareti nedeniyle yakalanan suçluların milliyetlerine bakıldığında karşımıza çok daha ilginç bir tablo çıkmaktadır. 2002 yılında Almanya'da yakalanan suçluların % 56'sı Alman, % 85'i AB vatandaşı, 2004'de Yunanistan'da yakalanan suçluların % 79'u Yunan, % 85'i AB vatandaşı, 2003'de Hollanda'da yakalanan suçluların % 52'si Hollandalı, % 90'ı AB vatandaşı ve son olarak 2000-2005 yılları arasında Portekiz'de yakalanan suçluların % 54'ü Portekizli, %100'ü AB vatandaşıdır (UNODC [web], 2006: 35).

Uluslararası organize suç örgütlerinin insan ticareti faaliyetlerini hem kaynak hem transit hem de hedef devletlerin engellemesi gerektiği, tüm devletlerin bu konuda sorumluluğu olduğu açıktır. Ancak, açıkça görülen başka bir şey de tüm bu rakamların işaret ettiği gibi, Karadeniz Bölgesi'ndeki devletlerde yaşayan kişilerin insan ticaretinin kurbanı, bu suçun kendi güvenliğini tehlikeye attığını iddia eden Avrupa'nın ise suçlularının kaynağı olduğudur.

(2) Uyuşturucu Ticareti

Organize suç grupların büyük bir çoğunluğunun temel aktivitesi uyuşturucu kaçakçılığıdır. Karadeniz Bölgesi'nin uyuşturucu kaçakçılığı açısından AB ve ABD için ne kadar tehdit oluşturduğunu analiz edebilmek için uyuşturucu kaynakları, ticaret yolları ve uyuşturucu kullanımı nedeniyle zarar görenlerin kimler olduğunun tespit edilmesi gerekir. Dünya uyuşturucu piyasasına hakim başlıca dört uyuşturucu tipi vardır. Bunlar; esrar, amfetamin türevleri, afyon (işlendikten sonra eroin ve morfin) ile kokaindir. Bu uyuşturucu türlerinin temel üreticileri dünya üzerindeki farklı bölgelerdedir. Afyon ve türevlerinin başlıca kaynağı Afganistan, esrarın Afrika, amfetamin ve türevlerinin Batı Avrupa ve Kuzey Amerika, kokainin ise Güney Amerika'dır.

Dünya afyon üretiminin % 92'si Afganistan'da gerçekleşmektedir. Diğer afyon üreticileri Güneydoğu Asya'da Laos ve Burma ile Güney Amerika'da Meksika, Kolombiya, Guatemala ve Peru'dur. Afganistan'da üretilen afyon, komşu bölgelere, Afrika, Orta Doğu ve Avrupa'ya, Laos ve

Burma'da üretilen Çin ve Avustralya'ya, Güney Amerika'da üretilen ise Kuzey Amerika, özelikle ABD'ye sevk edilmektedir (UNODC [web], 2007: 45). BM'nin raporunda; afyonun Pakistan-İran-Türkiye-Balkan devletleri yoluyla veya Orta Asya'dan Rusya'ya ve oradan da Batı Avrupa'ya ulaştığı belirtilmektedir. (UNODC [web], 2007: 45). İlk bakışta Karadeniz Bölgesi'nin transit olarak kullanılmasının AB'yi ciddi anlamda tehdit eden başlıca unsur olarak düşünülebilir, ancak söz konusu durumu diğer uyuşturucu çeşitleri ve bunların ticareti ile kıyaslamadan böyle bir sonuca varılmaması gerekir. ABD'ye sağlanan afyon genellikle Güney Amerika yoluyla gelmektedir.

BM'nin hazırladığı Dünya Uyuşturucu Raporu 2007'ye göre Doğu Avrupa[65] haricinde Avrupa'nın tümünde ve ABD'de uyuşturucu kullananların sayısı ve kullandıkları uyuşturucu çeşidi Tablo-2'de gösterilmiştir.

Tablo-2: Avrupa ve Kuzey Amerika'da Uyuşturucu Kullananların Sayısı (UNODC [web], 2007)

Bölge/Ülke	**Afyon**	**Kokain**	**Esrar**	**Amfetamin**
Avrupa	1,604,000	4,010,000	25,100,000	5,389,000
Kuzey Amerika	1,310,000	6,363,000	30,900,000	6,004,000

Kokain, dünya üzerinde bu uyuşturucu çeşidinin tamamını üreten Güney Amerika'dan genellikle Meksika yoluyla ABD ve Kanada'ya, okyanusu aşarak da Avrupa'ya ulaşmaktadır. Esrar, Güney Amerika, Afrika ve hatta Hindistan'dan, Akdeniz'i geçerek Avrupa'ya ulaşırken, ABD'ye yine Meksika vasıtasıyla geçmektedir. Amfetamin ve türevlerinde ise bu durum tersinedir. Bu tip uyuşturucunun büyük bir çoğunluğu Avrupa'da üretilmektedir. Diğer üreticiler Güney Doğu Asya ve Kuzey Amerika'dır. Avrupa ve Amerika'da bu uyuşturucu iç piyasadaki talebi karşılamakta ve ayrıca komşu bölgelere de

65 BM'nin raporunda Doğu Avrupa olarak kast edilen devletler Avrupa'daki BDT devletleridir (Rusya, Ukrayna, Moldova, Beyaz Rusya).

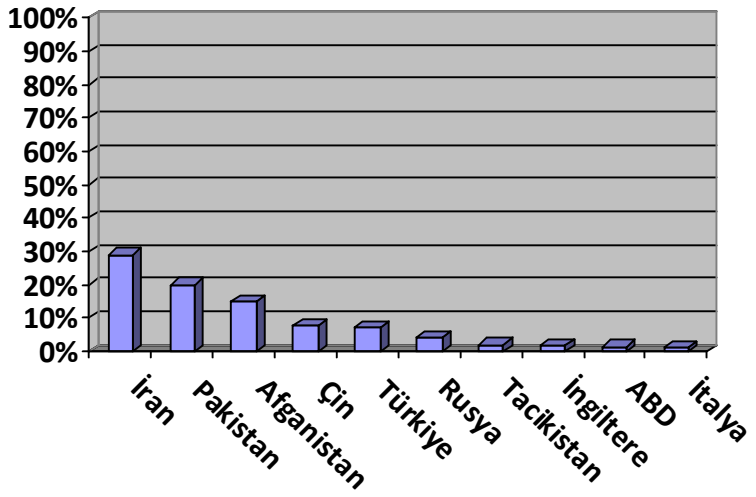
transfer edilmektedir. Amfetamin üreticilerinin başında Hollanda, Polonya, Baltık devletleri ve Belçika gelmektedir. Ancak Avrupa'nın başı çektiği asıl üretim bu çalışmada amfetamin türevleri içinde değerlendirilen ekstasydir. Başlıca üreticisi Hollanda olan ekstasy, Avrupa'dan dünyanın her bir köşesine ihraç edilmektedir.

BM'nin 2007 uyuşturucu raporuna göre farklı tip uyuşturucuların dünyaya yayıldığı onlarca ticaret hattı vardır ve bu hatlar için coğrafi yakınlık pek de önemli değildir. Kokain Güney Amerika'dan dünyanın dört bir yanına yayılırken, bu ticaretin önemli ayaklarından biri coğrafi olarak Güney Amerika'ya uzak Avrupa'dır. Ekstasy'nin ana ticaret hattı Avrupa'dan Kuzey Amerika'yadır.

Tüm bu verilerin işaret ettiği gibi dört temel uyuşturucu çeşidinin hiçbiri Karadeniz Bölgesi'ndeki devletlerin sınırları içinde üretilmemektedir. Karadeniz Bölgesi, dört temel uyuşturucu çeşidinden sadece afyonun Avrupa'ya geçişi için ana uyuşturucu güzergâhı durumundadır. Karadeniz Bölgesi'nin ABD'nin ne kendi topraklarını ne de Orta Doğu gibi bu küresel gücün stratejik çıkarlarının bulunduğu bölgeler için tehdit oluşturmamaktadır. AB ve ABD gibi kendi topraklarında uyuşturucu üretilen aktörlerin Karadeniz Bölgesi'ni bu konuda kendi güvenlikleri için tehdit görmesini normal karşılamak mümkün değildir. Karadeniz Bölgesi'ndeki Eski SSCB BGK'sı devletlerinin ve Türkiye'nin komşu Avrupa BGK'sı için Afganistan afyonu için transit bir konumda olduğu düşünülebilir, ancak yukarıda belirtildiği gibi uyuşturucu trafiği coğrafya ile doğrudan bağlantılı değildir. AB ve küresel güç ABD'ye ve bu iki aktörden, özellikle AB'den tüm dünyaya uyuşturucunun aktığı onlarca ticaret hattı vardır. AB ve ABD bu tehdidin sadece kendileri için var olduğunu farz eder bir görünümdedir. Hâlbuki Afganistan'dan Rusya'ya geçen ve burada tüketilen uyuşturucu miktarı Avrupa'dakinden çok daha fazladır. Sadece Rusya'da afyon kullananların sayısı 2 milyon civarındadır ki bu sayı Avrupa'nın tümünden fazladır.

Uyuşturucu küresel bir sorundur ve tüm devletlerin bu tehditle mücadele etme sorumluluğu vardır. Nitekim hem Karadeniz Bölgesi'ndeki devletler hem de Afganistan'dan Avrupa'ya uyuşturucunun geçiş

güzergâhındaki diğer ülkeler en az AB ve ABD kadar uyuşturucu ile mücadele etmektedirler. 2005 yılında dünyada güvenlik güçleri tarafından ele geçirilen uyuşturucu maddelerin % 57'si esrar % 17'si afyon, % 12'si amfetamin ve ekstasy, % 9'u kokaindir. Kullanımının yaygınlığı sıralamasında diğer üç uyuşturucu çeşidinden daha geride olan afyon, tespit edilip yakalanmada dünyada yaklaşık 160 milyon insanın kullandığı esrarın ardından ikinci sırada gelmektedir. Bu rakam, Afganistan-Avrupa hattındaki transit devletlerin uyuşturucu ile mücadelesinin diğerlerine nazaran daha etkin olduğunu göstermektedir. 2005 yılında tüm dünyada yakalanan 125 milyon ton eroin cinsinden afyon türevinin[66] (eroin, afyon ve morfin) yakalandığı devletler ve miktarlar Şekil-8'de gösterilmiştir.

Şekil-8: 2005 Yılında Yakalanan Eroinin Yakalandığı Yer ve Yüzde Dağılımı (UNODC [web], 2007: 45)

b. Terörizm ve KİS'in Yayılması[67]

KİS'in yayılması Soğuk Savaş döneminde beş nükleer güç haricinde başka bir devletin bu güce sahip olmaması olarak algılanırken, 1980'lerde Orta Doğu'daki aşırı silahlanma ve 1991'deki Körfez Savaşı ile birlikte, KİS'in yayılması kimyasal ve biyolojik silahlar ile balistik füze

66 10 kg afyondan yaklaşık 1 kg eroin veya 1 kg morfin elde edilmektedir. Verilen rakam her üç türevin eroin cinsinden ifadesidir.

67 Kitle İmha Silahları (KİS) toplu ölümlere neden olabilecek nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlara verilen genel isimdir (Falkenrath, 2000: 52).

sistemlerini de kapsar hale gelmiştir (Mutimer, 1998: 106). Özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından KİS'in yayılması sadece devletleri değil, aynı zamanda bu silahları ele geçirebilecek terörist örgütleri de içine alacak şekilde geniş olarak algılanır hale gelmiştir. Avrupa ve ABD'nin terörizmden kaynaklanabilecek saldırıların şekliyle ilgili olarak farklı algılamalara sahip olduğu söylenebilir. ABD için haydut devletlerden veya bu devletlerin desteklediği terörist organizasyonlardan KİS kullanılarak gerçekleştirilecek bir saldırı tehdit olarak algılanırken, Avrupa İspanya'daki tren bombalanması gibi terör eylemlerini daha öncelikli görmektedir (Palmore, 2004: 387).

Sovyetler Birliği dağıldığında Karadeniz Bölgesi'ndeki nükleer güce sahip ülke sayısı Eski SSCB'nin mirasçısı Rusya'ya Ukrayna'nın eklenmesi ile birden ikiye çıkmıştır. Ancak Ukrayna, SSCB'nin dağılmasının ardından ortaya çıkan diğer iki nükleer güç Kazakistan ve Beyaz Rusya ile birlikte Budapeşte Memorandumu'nu imzalamış ve kendisine ABD, İngiltere, Fransa, Çin ve Rusya tarafından verilen güvenlik garantisi karşılığında nükleer güç olmaktan feragat etmiştir. Bu imzanın ardından Rusya diğer iki devlet ile birlikte Ukrayna'ya ait nükleer silahları toplamış ve bu işlem 1996 yılında sona ermiştir. Böylece 1996 yılından itibaren Karadeniz Bölgesi'ndeki nükleer güce sahip devlet sayısı tekrar bire düşmüştür. Devlet düzeyinde KİS'in yayılması konusunda Karadeniz'de atılan adımlar olumlu olarak değerlendirilebilir.

Terörizmin temel hedefi birçok insanın ölmesinden ziyade, birçok insanın izlemesidir (Schmid, 1999). Elbette bu temel hedef terörist organizasyonların KİS'e sahip olmayacakları anlamına gelmez. Binlerce kişiyi tek seferde yok edebilecek kapasiteye sahip bir silah, teröristlerin politik hedeflerine ulaşmak için ellerini güçlendirecektir. Eylemlerin öldürücülüğü kıyaslandığında, KİS kullanmadan bir anda binlerce kişinin öldürülebileceği 11 Eylül saldırıları ile gözler önüne serilmiştir (Imai, 2002: 88).

Konunun uzmanları tarafından terörist organizasyonların kendileri için tercih edeceği en uygun KİS'in biyolojik silahlar olacağı belirtilmekte, biyolojik silahın, nükleer silahtan çok ucuz ve kimyasal silahlardan daha öldürücü olduğu üzerinde durulmaktadır (O'Neil, 2003: 103). 2001 yılında

ABD'de meydana gelen Anthraks saldırısında, kullanılan biyolojik malzeme ABD'nin iyi korunan tesislerinden çalınmıştır (O'Neil, 2003: 104).

KİS'in yayılması ile ilgili olarak özellikle Irak'ın işgaline kadar onlarca makale yayınlanmış ve bu silahların güvenlik açısından en tehlikeli unsur olduğunun sürekli olarak altı çizilmiştir.[68] Ancak ABD'nin Irak harekâtının ardından Irak'ta söz konusu silahların bulunamaması bu konuyu güvenlik ajandasından çıkarmamış, ancak biraz daha arka plana itmiştir (Gressang, 2001). Bu gelişmelere rağmen konu Karadeniz Bölgesi'ndeki devletlerce ihmal edilmemiş, Karadeniz'e kıyıdaş devletler 2005 yılında uluslararası sınırlardan yasak KİS malzemelerinin geçişinin engellenmesi için tatbikat yapmışlardır (Bryza, 2006: 40). Karadeniz'deki deniz güvenliğine ilişkin faaliyetler, Karadeniz deniz alanındaki yasa dışı faaliyetlerin KİS kaçakçılığı değil, yakıt kaçakçılığı olduğunu ve bunların organize değil birbirinden bağımsız olaylar olduğunu göstermiştir (Kır, 2005: 91).

KİS'in yayılması konusu biraz daha belirsizken, terörizm dünyanın her yerinde varlığını devam ettirmektedir. EUROPOL'un kayıtlarına göre 2006 yılında AB sınırları içerisinde 498 terörist saldırı gerçekleşmiştir (EUROPOL [web], 2007: 13). Bu saldırılarda ölen olmazken maddi hasarlar meydana gelmiştir. Saldırıların devletlere ve kaynaklara göre dağılımı Tablo-3'de gösterilmiştir.

68 ABD'nin Irak'a müdahalesi ve daha sonra Irak'ta KİS tespit edememesinden önce birçok akademisyen KİS üzerine çalışma yapmıştır. Bu dönemde yapılan çalışmalar için bkz. Falkenrath (2000); Falkenrath (2001), Bunker (2000), Imai (2002), Dokos (2000).

Tablo-3: 2006 Yılında AB'de Gerçekleşen Terörist Saldırılar
(EUROPOL [web], 2007: 14)

Ülke	Radikal İslam	Ayrılıkçı	Sol Akım	Sağ Akım	Belirsiz	Toplam
Fransa	-	283	-	-	11	294
Almanya	1	-	10	-	2	13
Yunanistan	-	-	25	-	-	25
İtalya	-	-	11	-	-	11
İspanya	-	136	8	-	1	145
İngiltere	-	4	-	-	1	5
Diğer	-	1	1	1	2	5
Toplam	1	424	55	1	17	**498**

Saldırıların % 85'i ayrılıkçı gruplar tarafından gerçekleştirilirken, 498'inden sadece biri Avrupa BGK'sının kendi iç dinamikleri haricinde kabul edilebilecek olan radikal İslam kaynaklıdır. Yukarıda belirtilen saldırılar haricinde düzenlenen operasyonlar sonucunda 706 kişi terörist şüphesiyle yakalanmıştır (EUROPOL [web], 2007). 2006 yılı içinde radikal İslam bağlantılı terörist faaliyeti yok denecek kadar azken, şüpheli olarak yakalananların % 36'sı radikal İslam bağlantılıdır. Almanya'daki saldırı girişiminde gözaltına alınan iki kişi Almanya'da eğitim gören Lübnanlıdır. İngiltere'de gözaltına alınan 11 kişi Pakistan kökenli İngiliz vatandaşı, Danimarka'da yakalanan 9 kişi ise Orta Doğu kökenli Danimarka vatandaşıdır (EUROPOL [web], 2007). Bunun yanında Fransa, İspanya,

İtalya ve Hollanda'da radikal İslam bağlantılı yakalanan kişilerin tamamına yakını, Cezayir, Tunus ve Fas'tan gelmiştir (EUROPOL [web], 2007). Hem terörist faaliyetlere katılan hem de şüpheli olarak yakalananların Karadeniz Bölgesi kaynaklı ya da bu bölgeyi transit olarak kullandıklarına dair hiçbir kanıt yoktur. Durum ABD için pek farklı değildir. 11 Eylül saldırıları düzenleyenler veya bağlantıları Orta Doğulu iken bu şahısların Karadeniz Bölgesi ile bir bağlantısının olduğu bilgisi mevcut değildir.

Londra ve Madrit'teki El Kaide bağlantılı saldırıların, can kaybına neden olmayan 498 saldırıdan çok daha önemli olduğu açıktır. Bir başka açık olan husus aşırı dinci terörü tehdit olarak algılayan AB için Karadeniz Bölgesi'nin, dolayısıyla Eski SSCB BGK'sı ve Türkiye'nin bir güvenlik boşluğu yaratmadığıdır. Avrupa'daki aşırı dinci terörist faaliyetlere katılanlar ya Orta Doğu kökenli AB vatandaşı ya da Kuzey Afrika'dan AB sınırlarına giren kişilerdir. Rusya sınırları içindeki Çeçenistan ve Dağıstan'da radikal dini oluşumlar mevcuttur, ancak bu oluşumlar Avrupa'dan ziyade içinde bulundukları ülke için tehdittir. Ayrıca Eski SSCB BGK içindeki dondurulmuş çatışmaların terörizm ve KİS'in yayılmasını ateşleyecek bir etkisi olduğuna dair somut kanıtlar mevcut değildir.[69]

c. Enerji Güvenliği

Enerji güvenliği dendiğinde akla ilk gelen müşterinin enerjiye ulaşmasının engellenmesi durumudur. Enerji güvenliği şu şekilde tanımlamaktadır (Milov, 2005: 60):

> "Enerji güvenliğinin açık ve net bir tanımı yoktur. Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu uzmanları, enerji güvenliğini; acil durumlar, terörizm, altyapı yatırım eksikliği veya piyasadaki organizasyon bozuklulukları nedeniyle gerçekleşebilecek kesintilere karşı müşterinin korunması konsepti olarak değerlendirmektedir."

[69] Svante E. Cornell ve N. Nilsson, Gürcistan polisinin son iki yıl içinde ileri derecede zenginleştirilmiş uranyum geçirilmesine yönelik dört girişimi engellediğini belirtmiş ve 2006 yılında Abhazya'dan Türkiye'ye uranyum kaçakçılığı yapanların yakalandığını iddia etmiştir (Cornell ve Nilsson, 2007). Cornell ve Nilsson bu iddialarını Gürcistan'da görevli uzmanlardan aldığı bilgilere dayandırmaktadır. Ayrılıkçı hareketlerden sıkıntısı olan Gürcistan'ın bu konuda verdiği bilgilerin tarafsız olması beklenemeyeceği gibi, böylesine önemli kaçakçılık olaylarının dünya kamuoyuna yansımaması ve Cornell ve Nilsson'un söz konusu Gürcü uzmanların adını vermemesi, bilginin güvenirlik derecesinin oldukça düşük olduğunu göstermektedir.

Enerji güvenliği konseptinin mevcut literatürdeki eksikliğine dikkat çeken ve bu konsepti ifade etmeye çalışan bir başka tanım (Barton, Retgwell, Ronne ve Zillman, 2004: 5):

> "Enerji güvenliği, bir devlet vatandaşlarının ve firmalarının tümü ya da çoğunluğunun, öngörülebilir bir gelecekte büyük çapta bir kesinti riskinden uzak olarak, makul bir fiyat karşılığı enerji kaynaklarına ulaşma durumudur."

Her iki tanımdan da anlaşılacağı üzere enerji güvenliği enerjiyi başkalarından tedarik edenler tarafından tanımlanmaktadır.

2003 AGS belgesinde AB, enerjiyi önemli tehditler listesine almazken enerji bağımlılığı ifadesini kullanmış, güvenlikten ziyade bir işbirliği belgesi olan Karadeniz Sinerjisi'nde ise enerji güvenliği ifadesi yer almıştır. ABD'nin hem 2002 hem de 2006 UGS belgelerinde enerji güvenliği ifadesine yer verilmiştir. Her iki aktör enerji bağımlılığından kurtulmak ya da başka bir ifadeyle enerji güvenliklerini sağlamanın enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi yoluyla gerçekleşebileceği üzerinde durmuşlardır.

1970'lerdeki iki enerji krizi, enerji kaynaklarına sahip olanlarla, bunu ithal edenler arasında önemli anlaşmazlıklar çıkabileceğini göstermiş, o tarihten itibaren özellikle ABD'deki dış politika belirleyicileri enerji kaynaklarında meydana gelebilecek kesintileri ulusal güvenlik sorunu haline getirmeye başlamışlardır (Peters, 2004: 188). Özetle, enerjinin güvenlikleştirilmesinin öyküsü 1970'lerde başlamıştır.

ABD 2007 yılı rakamlara göre petrol tüketiminin % 67'sini, doğal gaz tüketiminin ise % 15'ini ithal etmektedir (BP [web], 2007). AB, petrol tüketiminin % 84'ünü, doğal gaz tüketiminin % 58'ini ithal etmektedir.[70] Bu rakamlar her iki aktörün de enerji kaynakları açısından dışa bağımlı olduğunu işaret etmektedir.

Söz konusu olan bağımlılık olduğunda, doğal gaz petrolden daha önemli bir hale gelmektedir. Petrol küresel bir dağılıma sahipken, doğal gaz bölgeseldir. Dünyadaki petrol transferinin büyük bir çoğunluğu boru hatları

[70] BP'nin 2006 verileri 25 AB ülkesi içindir. Yüzde değerleri Romanya ve Bulgaristan'ın dahil edilmesiyle 27 AB üyesi için düzeltilerek verilmiştir.

olmadan gerçekleşirken, doğal gazda bu durum tersinedir.[71] Dünyanın en büyük iki ihracatçısı AB ve ABD'nin doğal gaz ithal kaynakları doğal gazın bölgesel dağılımının önemini açıkça göstermektedir. ABD doğal gaz ithalatının % 86,4'ünü boru hatları vasıtasıyla komşusu Kanada'dan gerçekleştirmektedir (BP [web], 2007: 30). AB toplam doğal gaz ithalatının % 85'ini kendisine komşu Norveç, Rusya ve Kuzey Afrika'dan boru hatları vasıtasıyla ithal etmektedir (OME [web], 2007; 11).[72]

ABD'nin Karadeniz Bölgesi'ne enerji açısından kayda değer bir bağımlılığı yoktur. Enerji ithalatının önemli bir bölümünü Orta Doğu'dan karşılayan ABD için bölgenin bir çeşitlendirme vasıtası olabileceği düşünülebilir. AB için durum biraz daha farklıdır. Doğal gaz rezervleri ciddi bir azalma gösteren AB, 2006 yılında toplam doğal gaz ithalatının % 34'ünü Ukrayna ve Beyaz Rusya vasıtasıyla Rusya'dan gerçekleştirmiştir (Cohen, 2007: 380).

Karadeniz Bölgesi enerji yönünden hem kaynak hem de transit bir bölgedir. Karadeniz Bölgesi'nde zengin enerji kaynaklarına sahip olarak nitelendirilebilecek iki devlet Rusya ve Azerbaycan'dır. Rusya doğal gaz Karadeniz Bölgesi'ni önemli kılan bir diğer husus Orta Asya ve Orta Doğu'daki enerji kaynaklarının Avrupa'ya transferi için transit konumda olmasıdır. Tablo 4'de Karadeniz Bölgesi'ndeki iki üretici Rusya ve Azerbaycan ile Karadeniz Bölgesi'ni transit kullanabilecek Türkmenistan ve Kazakistan'ın rezerv ve üretim miktarları verilmiştir.

[71] Doğal gaz LNG haline getirilerek tankerlerle taşınabilmektedir. Ancak bu işlem maliyeti artırmaktadır. LNG dönüşümü esnasındaki kayıp yaklaşık %10 ile % 15 arasındadır (Tarvydas ve Gatautis, 2006: 95).

[72] OME'nin tablodaki verileri 2005 yılı içindir. OME'nin rakamları ile BP'nin rakamları tam olarak aynı değildir, ancak değerlerde çok önemli farklılıklar mevcut değildir.

Tablo-4: Eski SSCB BGK'sında En Önemli Enerji Üreticileri ve Üretim Miktarları (BP [web], 2007)

	Rusya	**Azerbaycan**	**Kazakistan**	**Türkmenistan**
Petrol Rezervi (milyar ton)	10,9	1	5,5	0,1
Petrol Üretimi (yılda milyon ton)	480,5	32,5	66,1	8,1
Petrol Üretiminin Dünya Toplamına Oranı (%)	% 12,3	% 0,8	% 1,7	% 0,2
Doğal Gaz Rezervi (trilyon metreküp)	47,65	1,35	2,96	3
Doğal Gaz Üretimi (yılda milyar metreküp)	612,1	6,3	23,9	62,2
Doğal Gaz Üretiminin Dünya Toplamına Oranı (%)	% 21,3	% 0,2	% 0,8	% 2,2

Rusya'ile kıyaslandığında diğer üç devletin sahip olduğu enerji ihmal edilebilecek seviyede görülebilir, kaldı ki Kazakistan'dan çıkarılan gazın önemli bölümü petrol kuyularındandır ve bu gazın çıkarılıp aktarılması maliyetlidir (Socor, 2006: 144-145). Ancak herşeye rağmen Kazakistan ve Türkmenistan'ın toplam doğal gaz üretiminin, AB'nin Rusya'dan sonra ikinci önemli gaz sağlayıcısı Norveç'in üretim miktarına eşit olduğu göz ardı edilmemelidir. Enerji kaynaklarını çeşitlendirme gayreti içinde olan AB için Orta Asya'dan çıkıp Karadeniz Bölgesi üzerinden AB'ye aktarılacak enerji ekonomik olarak önemli bir kazanç demektir. Nitekim Rusya hala Türkmenistan'dan bin metreküpünü 65-100 Dolara aldığı gazı AB'ye yaklaşık 200 Dolara satmaktadır (Socor, 2006: 142).

Buraya kadar ortaya konulan veriler açıkça göstermektedir ki, AB enerji kaynakları, özellikle doğal gaz bakımından Rusya'ya bağımlıdır. Ancak

bu bağımlılık tek taraflı değildir. AB toplam doğal gaz ithalatının % 34'ünü Rusya'dan gerçekleştirirken, Rusya'nın doğal gaz ithalatında AB'nin payı % 60'dır (Cohen, 2007: 380). AB'nin bu enerjiyi ithal etmeye ihtiyacı olduğu kadar Rusya'nın söz konusu enerjiyi satmaya ihtiyacı vardır. AB Rusya'dan enerji ithal etmezse, Rusya'nın bu enerjiyi pazarlayacağı herhangi bir pazar yoktur. Rusya'nın enerjiyi Çin ve Hindistan gibi yeni büyük ekonomilere pazarlayabileceği düşünülebilir, ancak bu ülkeler AB kadar zengin değildir ve boru hatları bir günde inşa edilmemektedir.[73]

AB ve ABD'nin enerji güvenliği stratejilerinin temel taşı enerji kaynaklarını çeşitlendirmek olduğuna göre bu konuda Karadeniz Bölgesi'ndeki rakipleri Rusya'dır. Rusya, dünya petrol rezervinin yaklaşık % 3.3'üne sahip Kazakistan, dünya doğal gaz rezervinin ve petrol rezervinin % 0,6'sına sahip Azerbaycan ve dünya doğal gaz rezervinin % 1,6'sına sahip Türkmenistan'a ait kaynakların (BP [web], 2007) Rusya'yı aradan çıkararak AB'ye ya da dünya piyasalarına aktarılmasına karşı çıkmaktadır. Rusya kendisini devre dışı bırakacağını düşündüğü Nabucco gibi boru hatlarını engelleme gayreti içindedir. Bu durumda AB ile Rusya harici Eski SSCB BGK'sı devletleri arasında enerji bağının kurulmasında Türkiye ve Ukrayna ön plana çıkmaktadır. Rusya kuzeyden yeni yapılacak ve Almanya ile Rusya'yı birbirine bağlayacak yeni doğal gaz boru hattıyla Ukrayna'nın etkisini azaltmayı planlarken, doğal gaz açısından kendisine bağımlı Türkiye'yi bu silahla tehdit edebilecektir. AB, Rusya'nın enerjiyi dış politika aracı olarak kullanmasından endişe duyup, kaynaklarını çeşitlendirmek isterken, Rusya bu çabayı tehdit olarak algılamakta ve 1990'lı yılların kötü ekonomik şartlarından ülkeyi refaha çıkartan enerji kazancınını kaybetmekten çekinmektedir.

AB son dönemde yaptığı AB Komisyon çalışmalarında; AB'nin enerji kaynaklarını çeşitlendirmedeki asıl amacının yaklaşık 25 yıl sonra AB'ye ithalat yapan devletlerin hali hazırdaki üretim kapasiteleriyle AB'nin enerji

[73] BP'nin 2006 yılı verilerine göre Çin yılda 55,6 milyar metreküp, Hindistan 39,7 milyar metreküp doğal gaz tüketmedir. Her ikisinin toplamı yaklaşık olarak sadece İngiltere'nin tükettiği miktara eşittir. Çin yılda 59,6 milyar metreküp, Hindistan'ın ise 31,8 milyar metreküp doğal gaz üretmektedir. Büyüyen ekonomileri bu iki ülkeyi geleceğin önemli petrol ve doğal gaz ithalatçıları yapacağı açıktır, ancak yakın bir gelecekte Rusya'nın Avrupa'ya alternatif olarak düşüneceği bir pazar konumunda olabilmeleri pek mümkün değildir.

ihtiyacını karşılayamayacağı olduğunun altını çizmektedir. Nitekim AB enerji güvenliği konusunda Rusya ile karşılıklı güven tesis edilmesi gerektiğini vurgularken, bir yandan da coğrafi çeşitliliğin sağlanması ve kendisi gibi önemli enerji tüketicileri ile işbirliği yapılması gerektiğini, enerji güvenliği öncelikleri listesinde açıkça belirtmektedir (Commision of the European Communities [web], 2007: 23). Tüketiciler arasında bir işbirliği yapılması gerektiği açıklanmasına rağmen, Polonya Başkanı Kaczynski tarafından bir enerji NATO'su oluşturulması fikrine AB içinden destek gelmemiştir (Thumman, 2006: 126).

ABD'nin Eski SSCB BGK'sı ve bu BGK'nın bölgesel gücü Rusya ile enerji alışverişinin pek kayda değer rakamlarda olmadığı düşünülebilir. Ancak ABD, Rusya'yı aradan çıkaran Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattına kendi için hayati öneme sahip olmasa da destek vermiştir. Küresel güç olması itibarıyla dünyadaki tüm BGK'lara komşu olan ABD'nin enerji gibi önemli bir konuda doğrudan kendi kullanımında olmayan kaynaklara dahi ilgisiz kalması düşünülemez. Rusya haricindeki kendi BGK'larındaki tüm bölgesel güçler petrol ve doğal gaz bakımından dışa bağımlıdır ya da gelecekte bağımlı olacaktır.[74] Küresel güç ABD petrol fiyatlarına yön vermeyi, ancak tüm enerji kaynakları üstünde hakimiyet sağlayarak gerçekleştirebilir.

Bu noktada üzerinde durulması gereken bir başka konu Avrupa'nın diğer önemli doğal gaz sağlayıcısı Norveç'i tehdit olarak görmezken, Rusya'yı tehdit olarak algıladığıdır. Bunun tek nedeninin 2006'da Ukrayna'da yaşanan kesintiye bağlamak pek doğru olmayacaktır. Buzan ve Waever'ın BGKT'sinde olduğu gibi dostluk-düşmanlık enerji güvenliği için de geçerlidir (Palonkropi [web], 2007). Örneğin, ABD toplam doğal gaz ithalatının % 86,4'ünü gerçekleştirdiği Kanada'yı, enerji güvenliği açısından bir tehdit olarak algılamayacaktır. Bir diğer önemli konu negatif ve pozitif bağımlılıktır. AB Rusya için önemli bir pazardır ve Rusya'nın bu pazarı yitirmeyi göze alarak enerjiyi bir silah olarak kullanma ihtimali oldukça düşüktür. AB'nin

[74] Japonya yılda 213 milyon ton petrol ile en çok petrol ithal eden ülkeler sıralamasında ikinci, 89 milyar metre küp doğal gazla en çok doğal gaz ithal eden devletler sıralamasında üçüncü sıradadır. Çin, yılda 192 milyon ton petrol ithal ederken henüz kayda değer miktarda doğal gaz ithal etmemektedir. Çin'in ithalat miktarları düşük gibi görünebilir, ancak Çin büyüyen bir ekonomidir ve 2005 yılı ile 2006 yılı tüketimi kıyaslandığında, petrol tüketimindeki artış bir yılda % 6,7 olmuştur.

Rusya'ya bağımlılığı pozitif bir bağımlılıktır. AB'nin Rusya ile bağımlılık ilişkisini Manuel Barosso'nun 2006 yılında yaptığı açıklamayla özetlemektedir (Palonkropi [web], 2007: 6):

> "Rusya'dan enerji, özellikle doğal gaz akışına ihtiyacımız varsa, inanıyorum ki, Rusya'nın da istikrarlı bir pazara ve AB gibi önemli bir müşteri ile istikrarlı bir ilişkiye ihtiyacı vardır."

Ancak Ukrayna, Moldova, Gürcistan gibi devletler Rusya için önemli bir pazar değildir ve Rusya'nın söz konusu ülkelere karşı enerjiyi bir silah olarak kullanma ihtimali AB'ye göre çok daha fazladır. Bu ülkelerin Rusya'ya bağımlılığı negatiftir.

AB ve ABD'nin organize suçlar, insan ve uyuşturucu ticareti, terörizm, KİS'nın yayılması ve enerji güvenliği merkezindeki tehdit algılamalarının, bölgesel dondurulmuş çatışmalar ya da başarısız devletlerle doğrudan bağlantılı olmadığı açıkça görülmektedir. Güney Amerika ya da Kuzey Afrika gibi bölgesel çatışmalara konu olmayan birçok bölge, uyuşturucu ve insan ticareti ya da terörizm gibi güvenlik sorunlarında Karadeniz Bölgesi'nden çok daha fazla ön plana çıkabilmektedir. AB ve ABD'nin Karadeniz Bölgesi'nin bir güvenlik boşluğu olduğu yönündeki iddiaları sağlam temellere dayanmamaktadır. Karadeniz Bölgesi'nde bir takım riskler mevcuttur, ancak bu riskler dünya üzerindeki diğer coğrafyalardan daha fazla değildir. Buna rağmen Karadeniz Bölgesi'ndeki devletler 21'nci yüzyılın yeni tehditlerini ve risklerini görmezden gelmemiş ve AB ve ABD'nin tehdit olarak algıladığı başlıklardaki güvenlik sorunları ile mücadele için somut adımlar atmıştır.

4. RİSKLERE KARŞI BÖLGESEL İŞBİRLİĞİ

KEİT'in 2002'deki İstanbul zirvesinde, organizasyonun bölgede güvenlik ve istikrara yapacağı katkılar KEİT ajandasında yer almıştır. Bu kapsamda KEİT'in düşünce kuruluşu Uluslararası Karadeniz Çalışmaları Merkezi bünyesinde bölgede istikrar ve güvenliğe yönelik çalışmalar yapmak maksadıyla bir çalışma grubu oluşturulmuş ve söz konusu grup Mart-Temmuz 2003 ve Şubat-Haziran 2004 tarihleri arasında toplam dört defa

Atina'da toplantılar düzenleyerek bir rapor hazırlamıştır (ICBSS [web], 2005). Raporda, KEİT'in kapsadığı coğrafyanın küresel güvenlikten ayrı tutulamayacağı belirtilmiş ve güvenliğe "yumuşak güvenlik" problemlerinin dahil olduğu geniş bir perspektiften bakılmıştır. Ayrıca AGİT'in 2 Aralık 2003'de Maastricht'teki 11'nci Bakanlar Konseyi Toplantısına atıfta bulunularak, bu toplantıda belirtildiği gibi ekonomi ve güvenliğin birbiri ile ilgili olduğu, KEİT'in ekonomik ve bölgesel işbirliği ile güvenlik sorunlarına çözümler üretebileceği ve bunun için gerekli altyapıya sahip olduğu belirtilmiştir (ICBSS [web], 2005: 5).[75] KEİT'in güvenlik ve istikrara katkı çabaları bu raporla sınırlı değildir. KEİT, organize suçlar, terörizm, insan ve uyuşturucu ticareti gibi güvenlik konularında önemli adımlar atmıştır. 1998'de hükümetler arasında Suçla Mücadelede İşbirliği Anlaşması[76] 1998'de imzalanmış, bu anlaşma kapsamında KEİT ülkelerinin işbirliği yapabileceği bir İrtibat Ofisi oluşturulmuştur (Celac ve Manoli, 2006: 198).

Karadeniz Bölgesi'nde yapılan güvenlik işbirliği sadece kara sınırlarında, değil denizi de içine alacak şekilde genişletilmiştir. Karadeniz Bölgesi'nde güvenliğe yönelik işbirliği çabalarının en somut örneği BLACKSEAFOR (*Black Sea Naval Cooperation Task Force* - Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu)'dur[77]. Kıyıdaş devletlerce 2 Nisan 2001'de kuruluş anlaşması imzalanan ve ilk aktivasyonu 27 Eylül-16 Ekim 2001'de gerçekleştiren bu görev grubunun, ülkeler arasında dostluk ve işbirliğini artıracağı belirtilerek yılda bir defa aktive edilmesi kararlaştırılmıştır (BLACKSEAFOR [web], 2006). İlk üç aktivasyonunda arama kurtarma, mayın karşı tedbirleri ve insani yardım faaliyetlerine ağırlık verilirken, 2004 yılından itibaren Karadeniz Deniz Kuvvetleri Komutanları Komitesi Toplantısı'nda alınan kararlar gereği, aktivasyon sayısı yılda birden ikiye artırılmış ve daha

75 Karadeniz Bölgesi'nde güvenlik ve sosyo ekonomik öncelikler merkezinde bir strateji geliştirmek maksadıyla Uluslararası Karadeniz Çalışmaları Merkezi (ICBSS) bünyesinde bölge içinden ve dışından araştırmacı ve bağımsız uzmanların yer aldığı bir "Karadeniz Stratejisi Görev Grubu" oluşturulmuş, söz konusu grup 2007 yılı içinde iki toplantı gerçekleştirmiştir (ICBSS [web], 2008).

76 Bu anlaşmaya Mart 2002 ve Aralık 2004'te iki ilave protokol adapte edilmiştir. (Celac ve Manoli, 2006)

77 Karadeniz'e kıyıdaş devletlerin katılımıyla çok uluslu bir deniz kuvvetinin oluşturulması fikri ilk olarak 1998'de İkinci Karadeniz Deniz Kuvvetleri Komutanları Toplantısı'nda Türkiye tarafından dile getirilmiştir (BLACKSEAFOR [web], 2006).

önemlisi arama kurtarma faaliyetlerinden ziyade deniz güvenliği ve terörizm konularına ağırlık verilmeye başlanmıştır (Kır, 2005).

Türkiye BLACKSEAFOR vasıtasıyla artırılan deniz güvenliğini daha ileri boyuta taşıma amacıyla Mart 2004'te Karadeniz Uyum Harekatı (KUH)'nı başlatmış ve KUH ile BLACKSEAFOR Ağustos 2005'de ilk defa ortak eğitim gerçekleştirmiştir. KUH'un amacı BM Güvenlik Konseyi'nin ilgili kararlarına (1373, 1540, 1566) uygun olarak, yasadışı ticaret, KİS'nın yayılması ve terörizm gibi dünya çapındaki potansiyel tehditlerin önlenmesine katkı sağlamaktır (Gürdeniz [web], 2006).[78] Bu kapsamda KUH ile; yetki sınırları dahilinde ve uluslararası hukuka uygun olarak deniz ve hava sahasında periyodik keşif gözetleme faaliyetleri yapılmakta, şüpheli gemileri takip edilmekte ve ticaret gemileri trafik güzergahında varlık gösterilerek caydırıcılık sağlanmaktadır (Turkish General Staff [web], 2007). Bunun yanında KUH NATO'nun Akdeniz'de yürüttüğü Aktif Çaba Harekatı ile uyum içinde çalışmakta ve bu görev grubu ile bilgi alışverişi yapmaktadır.[79] 85 farklı ülkeden günde yaklaşık 300 geminin faaliyet gösterdiği bir deniz sahasında KUH'un faaliyetleri sadece bölgesel değil, küresel güvenliğe de önemli katkı sağlamaktadır (Kır, 2005). Rusya ve Ukrayna'nın ilgi gösterdiği KUH'a diğer kıyıdaş devletlerin katılması, hiç şüphesiz Karadeniz'in denizin güvenliğini daha da artıracaktır.

Karadeniz'in deniz güvenliği ile ilgili bir diğer işbirliği faaliyeti, bilgi mübadelesi maksadıyla 2003'de altı kıyıdaş ülkenin Sahil Güvenlik birimlerinin katılımıyla oluşturulan ve Burgaz'da konuşlu BBCIC (*Black Sea Border Coordination and Information Center* - Karadeniz Sınır Koordinasyon ve Bilgilendirme Merkezi)'dır.

78 2005 ve 2006 yıllarında KUH kapsamında Karadeniz'de toplam 96.000 gemi faaliyeti tespit edilmiş ve bu gemilerin % 93'ü tanımlanmış ve 2006 yılına kadar 249 şüpheli gemi aranmıştır (Gürdeniz [web], 2006).

79 KUH, AIS *Automatic Identification System* – Otomatik Tanımlama Sistemi) ve Boğazlardaki VTS (*Vessel Traffic Management* – Gemi Trafiği İdaresi sistemleri ile uyumlu çalışmaktadır). Söz konusu sistemlerden elde edilen bilgiler KUH tarafından alınmakta ve NATO'nun ilgili birimleriyle paylaşılmaktadır (Gürdeniz [web], 2006).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

Soğuk Savaş döneminde altın çağını yaşayan realizm ve neorealizmin esas aldığı devlet merkezli ve sadece askeri güvenliği içeren tek sektörlü yaklaşımın yerini, farklı nesnelerin de güvenlik sorunlarından etkilenebileceği, ancak asıl referans nesnenin yine devlet olacağı ve güvenliğin sadece askeri değil farklı sektörlerde analiz edilmesi gerektiği görüşüne bırakmıştır. Güvenlikle ilgili bu sektörler; askeri, politik, ekonomik, çevre ve toplumsal güvenlik sektörleridir. Sektörler ve referans nesnenin belirlenmesi ana soruyu yanıtlamada önemli bir adım olan "kimin güvenliği" ve "neye karşı güvenliği" sorularının yanıtı olmuştur. Hangi sektörlere ait sorunların aktörler tarafından ne şekilde bir güvenlik sorunu olarak tanımlandığını ise "güvenlikleştirme" kavramı en açık şekilde ortaya koymaktadır.

Bir bölgenin güvenlik etkileri araştırılırken bölgesel güvenlik yaklaşımı bir gerekliliktir ve bu konuda Barry Buzan ve Ole Waever'in BGKT'si, bölgesel güvenliğe sistematik bir yaklaşım getirmektedir. Uluslararası ilişkilerin klasik birey, devlet ve uluslararası sistem üçlemesindeki analiz seviyelerine, bölgesel ve bölgeler arası seviyeleri ekleyen bu teori çerçevesinde yapılan inceleme, Karadeniz Bölgesi'nin özellikle güvenlik anlamında bir bölge olamayacağını açıkça ortaya koymaktadır. Karadeniz Bölgesi'ni oluşturduğu iddia edilen devletler farklı BGK'lar içerisindedir ve bu devletlerin güvenlik etkileşimleri Karadeniz Bölgesi'nden ziyade içerisinde bulundukları BGK'lar tarafından şekillenmektedir.

Karadeniz tarihi süreç içerisinde birleştirici olmaktan ziyade ülkeleri veya toplulukları birbirinden ayıran bir sınır olmuştur. Soğuk Savaş döneminde ideolojileri birbirinden ayıran Karadeniz'in Soğuk Savaş sonrası birleştirici olacağını umut edenlerin ne kadar haklı olduğunu zaman gösterecektir. Bugün itibarıyla Karadeniz çevresindeki devletlerin birbirine yakın, dünya görüşleri aynı devletler olduğunu söylemek pek mümkün olmadığı gibi, Karadeniz Bölgesi'nin sınırlarını çizmek de oldukça güçtür.

Karadeniz Bölgesi'nin hangi devletlerden oluştuğu farklı şekillerde tanımlanabilir. Ancak çalışmanın hedefi AB ve ABD'nin bölgeye yönelik iddialarını sorgulamak olduğu için, her iki aktörün üzerinde anlaştığı; Türkiye, Rusya, Ukrayna, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Moldova, Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan dâhil olmak üzere 10 devleti kapsayan tanımı esas alınmıştır. BGKT esas alındığında Karadeniz Bölgesi'nde yer aldıkları kabul edilen devletler; Eski SSCB BGK'sı, Avrupa BGK'sı içindeki Balkan alt kompleksi ve hiçbir BGK'da yer almayan Türkiye olarak üç ayrı BGK unsuru içindedir. Bölgesel güç AB ve küresel güç olması itibarıyla ABD bu BGK unsurlarına komşudur. Dolayısıyla AB ve ABD'nin bölge ülkeleriyle bölgeler arası seviyede etkileşimi vardır. Bölgeler arası etkileşimin hangi güvenlik konularında olduğunun incelenmesinden önce Karadeniz Bölgesi'ndeki BGK unsurlarının kendi BGK ve Karadeniz bağlamındaki güvenlik algılamalarına bakılmalıdır.

Eski SSCB BGK'sındaki Karadeniz Bölgesi devletleri güvenliklerini Rusya'ya göre tarif etmektedirler. Bu devletlerden Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova Rusya'yı dengeleme gayreti içinde olurken, Ermenistan bölgede Rusya'nın en önemli destekçisidir. Türkiye, farklı öncelikleri olmasına rağmen Karadeniz Bölgesini geri plana itmemiş, Balkan alt kompleksinde ise ABD merkezli politikalarıyla Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan'a nazaran Karadeniz Bölgesiyle daha fazla ilgilenmiştir.

Dondurulmuş çatışmalar ve etnik ayrılıkçılığın ön plana çıktığı Eski SSCB BGK'sı ile terörle mücadele halindeki Türkiye'nin güvenlik algılamaları askeri ve politik sektörlerde yoğunlaşırken, Balkan alt kompleksindeki devletlerin ise, Balkanların askeri ve politik sektördeki etkilerinin yanında, AB'nin güvenlik algılarına paralel olarak güvenlik ajandalarına toplumsal sektördeki sorunları da eklemeye başlamışlardır.

Güvenlik algılamaları ortaya konan Karadeniz Bölgesi'ndeki devletlerin AB ve ABD güvenliğine etkileri her iki aktörün resmi ve gayri resmi iddiaları çerçevesinde değerlendirirken, AB ve ABD'nin Karadeniz Bölgesi stratejileri de göz önünde bulundurulmalıdır. Yumuşak güç olarak AB, Türkiye ve Rusya'ya verdiği önemin altını çizerek, bölgesel işbirliğine vurgu yapmakta

ve bölgeyle ilgilenmesinin, sıfır toplamlı bir oyun olmadığı konusunda bölge devletlerini ikna edici önemli adımlar atmaya gayret etmektedir. Küresel gücünü muhafaza edebilmek için tüm BGK'larda etkili olmak ve buralarda bulunmak zorunda olan ABD'nin, bölgeye yaklaşımı AB'den farklıdır. ABD'nin bölgedeki temel aracı olan NATO'nun genişleyerek Rusya'nın sorunlu bölgelerine komşu olma ihtimali Rusya tarafından, Montrö Antlaşması'na zarar verecek şekilde Akdeniz'deki "Aktif Çaba Harekâtı"nın Karadeniz'i de kapsayarak genişletilmesi gerektiğine yönelik gayretler ise Türkiye tarafından endişe ile karşılanmaktadır. Her iki aktörün bölgeye yaklaşımları birbirlerinden farklı olsa da, bölgede güvenlik sorunları olduğu konusunda hemfikirdir. AB ve ABD, bölgesel çatışmalar ve sınırlarını kontrol edemeyen başarısız devletler nedeniyle Karadeniz Bölgesi'nde hâkim olan askeri ve politik sektörlerdeki güvenlik sorunlarının, kendilerini politik, ekonomik ve toplumsal sektörlerdeki güvenlik sorunlarıyla tehdit ettiğini iddia etmektedirler. Her iki aktörün bu anlamda Karadeniz Bölgesi'nde algıladığı tehditler birbiriyle uyuşmaktadır. Bu tehditler; KİS'in yayılması, terörizm, organize suçlar ve enerji güvenliğidir. Bu durum, Karadeniz Bölgesi devletlerinin, özellikle Eski SSCB BGK'sı ve Türkiye'nin güvenlik algılamaları ile AB ve ABD'nin güvenlik algılamalarının birbirinden farklı olduğunu göstermektedir.

AB ve ABD'nin tehdit algıladığı sektörlerdeki güvenlik sorunları ayrı ayrı incelendiğinde:

- KİS'in yayılması, terörizm ve organize suçlarla ilgili olarak Karadeniz Bölgesi'nde bir takım riskler olduğu, ancak bu risklerin dünya üzerindeki başka coğrafyalardan daha fazla olmadığı, ayrıca Karadeniz Bölgesi devletlerinin bu güvenlik konularıyla ilgili olarak tatmin edici işbirliği gerçekleştirdiği,

- AB ve ABD'nin enerji güvenliği ile ilgili tehdit algılamalarının Karadeniz Bölgesi'nden ziyade doğrudan Rusya ile ilgili olduğu, ABD'nin Rusya'ya önemli ölçüde bağımlılığı bulunmazken, AB'nin bağımlılığının da karşılıklı yani pozitif bağımlılık olduğu, dolayısıyla Rusya'nın enerjiyi AB'ye karşı bir silah olarak kullanamayacağı görülmüştür.

Çalışmanın başında Karadeniz Bölgesi'nde AB ve ABD'yi tehdit eden bir güvenlik boşluğunun var olup olmadığı ana sorusuna cevap arandığı belirtilmişti. Çalışmanın sonunda, Karadeniz Bölgesi'nin AB ve ABD'yi tehdit eden bir güvenlik boşluğu olmaktan ziyade, menfaatler doğrultusunda oluşturulmuş ve güvenlikleştirilmeye çalışılan bir coğrafya olduğu sonucuna varılmıştır. AB ve ABD tarafından tanımlanan Karadeniz Bölgesi üzerinde, AB ve ABD'nin güvenlik algılamaları ile uyuşan bir yaklaşım olan Kopenhag Okulunun güvenlik perspektifiyle analizler yapılmış, Karadeniz Bölgesi'nin AB ve ABD'nin güvenliğini tehdit eden bir güvenlik boşluğu olmadığı ortaya konmuştur.

Karadeniz Bölgesi'nin güvenlikleştirilmeye çalışılmasında AB'nin temel hedefinin, özellikle Rusya ile olan karşılıklı enerji bağımlılığını tek taraflı bir bağımlılık olarak ön plana çıkararak enerji konusunda çıkar sağlamayı, küresel güç ABD'nin ise gelecekte diğer bölgesel güçleri besleyeceği varsayılan enerji kaynakları ve nakil hatlarının bulunduğu, "Kara Hâkimiyet Teorisi" ve "Kenar Kuşak Teorisi" gibi iki önemli jeopolitik teorinin "Kalpgâh"ı olan Orta Asya'nın kapısı ve "haydut" devlet olarak nitelendirdiği İran'a erişmenin anahtarı olan bu bölgede sürekli olarak bulunmayı hedeflediği sonucuna varılabilir.

Güvenlik tehditlerin varlığına göre değerlendirilmektedir. Tehdit olmazsa güvenlikten bahsetmek anlamlı olmayacaktır. Bu nedenle ne seviyede olursa olsun kendi güvenliklerini tarif etmek isteyenler mutlak suretle bir tehdidi tarif etmek zorundadır. AB ve ABD'deki karar alıcıların ve akademisyenlerin tam olarak yaptığı budur. Karar alıcılar bir problemin, diğer problemlerden daha öncelikli olduğunu ve bunun bir güvenlik problemi olabileceği fikrini kamuoyuna sunmakta, fikir kamuoyu tarafından benimsendiği anda, bu problem bir güvenlik sorunu halini almaktadır. AB ve ABD hem karar vericilerinin hem de akademisyenlerinin katkılarıyla, askeri güvenlik konuları haricindeki diğer sorunları öncelikli güvenlik problemleri olarak güvenlik ajandasına sokmayı başarmıştır.

Güvenlik ajandalarına bu yeni sorunları ekleyen AB ve ABD, bu sorunlara kaynaklık eden coğrafyaları tanımlamaya başlamıştır. Sorunların

güvenlikleştirilmesi yeterli olmamış, bu sorunlarla AB ve ABD'yi tehdit edecek bölgelerin güvenlikleştirilmesi ihtiyacı belirmiştir. Karadeniz Bölgesi güvenlik sorunları olan ve bu sorunların yansımalarıyla AB ve ABD'yi tehdit eden bölgelerden biri olarak tanımlanmıştır. ABD'nin bir bölgeyi güvenlikleştirme çabaları ilk defa rastlanılan bir durum değildir. Yakın zamanda oluşturulan ve tarihi süreç içerisindeki Orta Doğu tanımlarından çok daha farklı bir coğrafyaya atıf yapan "Genişletilmiş Orta Doğu", bölgelerin güvenlikleştirmesine verilebilecek bir örnektir. Benzer bir şekilde Karadeniz Bölgesi olarak bir bölge tanımlanmakta, bu bölge gerçekten önemli bir tehdit olmasa da, önemli bir tehdit olarak gösterilmeye ve kabul ettirilmeye çalışılmakta ve güvenlikleştirilmeye çalışılmaktadır. Güvenlikleştirme tam olarak gerçekleştirildiğinde, bölge ile ilgili takip edilen politikaları uluslararası kurallar değil, güvenlikleştirmeyi yapan aktörün kendi kuralları belirleyecektir. Böylece güvenlikleştirici aktör hareketlerini meşrulaştıracaktır.

Karadeniz Bölgesi'nin ne kadar güvenlikleştirildiği tartışmaya açık bir konudur. ABD'nin, özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından Karadeniz Bölgesi'ne artan ilgisi, Irak müdahalesinin ardından inişe geçmiştir. Ancak ABD'nin bölgeye, özellikle Montrö'ye yönelik taleplerinin azalmasındaki en önemli nedenin, Bulgaristan ve Romanya'dan aldığı üsler olduğu düşünülebilir. ABD Montrö'yü ortadan kaldıracak şekilde "Aktif Çaba Harekatı" nın Karadeniz'e genişletilmesini gerçekleştiremese de Karadeniz'de istediğini belli bir ölçüde almış ve Karadeniz Bölgesi'ndeki mücadelenin ilk perdesini kazançlı kapatmıştır. Bu nedenle ABD'nin Karadeniz'i kısmen güvenlikleştirdiği sonucuna varılabilir. Bunun ABD için yeterli olmayacağının ilk işaretleri, ABD'nin Akdeniz'de devam eden "Aktif Çaba Harekatı" nın Karadeniz'e genişletilmesi planından 2006 yılı ortalarında vazgeçmesinin ardından 2007 yılının hemen başında AB tarafından "Karadeniz Sinerjisi" belgesinin yayınlanmasıdır.

Karadeniz Bölgesi'ndeki devletler için AB'nin güvenilirliği, ABD'den çok daha fazladır. AB, ABD 'ye kıyasla "yumuşak güçtür". AB'nin bölgeye girmesi hemen tüm devletlerce refah ve huzurun artmasıyla eş anlamlıdır. ABD'nin, Karadeniz stratejisi Türkiye ve Rusya'yı tedirgin ederken, Karadeniz Bölgesi'nin en önemli iki devletinin AB'ye karşı böyle bir tedirginliği mevcut

değildir. Nitekim Türkiye AB'ye aday ülkedir. AB'nin bölgeyle ilgilenmesi uluslararası seviyede ABD'nin hegomanyasına karşı duran Rusya'yı ABD'nin bölgeyle ilgilenmesinden daha az rahatsız etmektedir. ABD'nin faydalanmak istediğinin, AB'nin bu itici gücüdür. Çıkarları aynı olduğu sürece hangisinin bölgede hâkim olacağının pek önemi kalmayacaktır. Avrupa'nın askeri güvenliğinin, NATO ve dolayısıyla ABD tarafından sağlanmaya devam edildiği düşünüldüğünde, AB'nin bir coğrafyada söz sahibi olmasının ardından ABD daha rahat bir şekilde bölgeye girebilecektir.

Bu kapsamda, ilki 14 Şubat 2008'de Ukrayna'nın başkenti Kiev'de gerçekleştirilen Karadeniz Sinerjisi toplantılarındaki gündem maddelerinin takip edilerek değerlendirilmesi, Karadeniz Bölgesi'nde tekrar sahnelenebilecek mücadelenin ikinci perdesi ile ilgili olarak AB'nin ve dolayısıyla ABD'nin yeni stratejilerinin tespiti için önemli olacaktır.

KAYNAKÇA

ALEKSANDROVA, Olga. “The Premises of Ukrainian Foreign and Security Policy”. K. R. SPILLMANN, A. WEGNER ve D. MULLER (Ed.), **Between Russia and the West: Foreign and Security Policy of Independent Ukraine**, Bern, Peter Lang Publications, 1999, 31-52.

ALIBONI, Roberto. “Globalization and the Wider Black Sea Area: Interaction with the European Union, Eastern Mediterranean and the Middle East”, **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol. 6, No. 2, June, 2006, 157-168.

ARBATOV, G. Alexei. “Russian Foreign Policy Priorities for the 1990's”, T. P. JOHNSON, & S. E. MILLER (Ed.), **Russian Security After the Cold War: Seven Views from Moscow**, Massachusetts, Harvard University, 1994, 1-41).

ARMAOĞLU, Fahir. **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1980 Cilt:1** (9. Baskı), Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1993.

ASAM. “Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları”, Ankara, **Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi**, 2003.

ASCHERSON, Neal. **Karadeniz**, (Çev. Kudret Emiroğlu), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001.

ASMUS D. Ronald, K. DIMITROV ve J. FORBRIG (Ed.). **A New Euroatlantic Strategy fort he Black Sea Region**, Washington D. C., The German Marshall Fund of the United States, 2004.

ASMUS, R. D. ve B. P. JACKSON. “The Black Sea and the Frontiers of Freedom”, R. D. ASMUS, K. DIMITROV ve J. FORBRIG (Ed.), **A New Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region**, Washington D.C., German Marshall Fund of United States, 2004, 17-26.

ASMUS, D. Ronald (Ed.). **Next Steps in Forging a Euroatlantic Strategy fort he Wider Black Sea**, Washington D. C., The German Marshall Fund of the United States, 2006.

AYDIN, Mustafa. “Securitization of History and Geography: Understanding of Security in Turkey”, **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol. 3 No. 2 , 2003, 163-184.

AYDIN, Mustafa. “Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt. 1, Sayı. 1, Bahar, 2004a, 33-60.

AYDIN, Mustafa. **Europe’s Next Shore: The Black Sea Region after EU Enlargement (**Occasional Paper No: 53), Paris, Institute for Security Studies, 2004b.

AYDIN, Mustafa. **Üç Büyük Gücün Çatışma Alanı: Kafkaslar**, İstanbul, Bilimevi Basın Yayın, 2005a.

AYDIN, Mustafa. “Regional Cooperation in the Black Sea and the Role of Institutions”, **Perceptions, Journal of International Affairs: Special Issue on Redefining Regional Security in Wider Europe and the Broader Middle East**, Vol. X, No. 3, 2005b, 57-83.

AYDIN, Mustafa. “Europe's New Region: The Black Sea in the Wider Europe Neighbourhood”, **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol. 5, No. 2, 2005c, 257-283.

AYDIN, Mustafa ve Ö. FAZLIOĞLU. “The Turkish Policy Towards the Wider Black Sea Region and Its Chairmanship of the BSEC (May-October 2007)”, **Xenophon Paper No: 2, Unfolding the Black Sea Economic Cooperation: Views from the Region**, Athens, International Centre for Black Sea Studies, 2007.

BARTON, B., C. RETGWELL, A. RONNE ve D. N. ZILLMAN. **Energy Security: Managing Risk in a Dynamic Legal and Regulatory Environment**, New York, Oxford University Press, 2004.

BASESCU, Traian. “The Black Sea Area: Advancing Freedom, Democracy, and Regional Stability, 10 Mart 2005 tarihli Romanya Başkanı Traian Basescu’nun Konuşması”, 20 Aralık 2006, <http://www.cfr.org/publication/7933/black_sea_area.html>.

BAUMGART, **Winfred. The Crimean War 1853-1856**, New York, Oxford University Press, 1999.

BİLGE, M. Sadık. **Osmanlı Devleti ve Kafkasya**, İstanbul, Eren Yayıncılık, 2005.

Birleşmiş Milletler Resmi İnternet Sitesi, “Trends in Total Migrant Stock: The 2005 Revision”, 27 Ocak 2008, <http://www.un.org/esa/population/publications/migration/UN_Migrant_Stock_Documentation_2005.pdf>.

BLACKSEAFOR (Black Sea Naval Cooperation Task Group). 12 Şubat 2008, <http://www.blackseafor.org/Kurulus_Ana.asp>.

“Black Sea Synergy, 2007”, European Commision. 10 Aralık 2007, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com07_160_en.pdf>.

BOOTH, Ken. “Security in Anarchy: Utopian Realism in Theory and Practice”, **International Affairs**, Vol. 67, No. 3, July, 1991, 527-545.

BP (British Petrol). “BP Statistical Review of World Energy 2007”, 31 Ocak 2007, <http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2007/STAGING/local_assets/downloads/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_report_2007.pdf>.

BRYZA, J. Matthew. “The Policy of The United States Toward The Black Sea Region”, R. D. ASMUS (Ed.), **Next Steps in Forging a Euroatlantic**

Strategy for The Wider Black Sea, Washington D.C., German Marshall Fund of The United States, 2006, 37-42.

BUKKVOLL, Tor. "Ukraine and the Black Sea Region", T. AYBAK (Ed.), **Politics of the Black Sea: Dynamics of Cooperation and Conflict**, London, Tauris, 2001, 85-113.

BURGESS, Peter. "Non-Military Security Challenges", International Peace Research Institute, 15 Kasım 2007, <http://www.prio.no/files/file49760_burgess_non-traditional_security.pdf?PHPSESSID=b8a3+ac>.

BUZAN, Barry. **People, States and Fear: An Agenda For International Security Studies in the Post-Cold War Era** (2nd. Edition), Worcester, Harvester Wheatsheaf, 1991.

BUZAN, Barry. "Security,the State, the "New World Order", and Beyond", Ronnie D. LIPSCHUTZ (Ed.), **On Security**, New York, Columbia University Press, 1995, 187-210.

BUZAN, B., O. WAEVER ve J. DE WILDE. **Security: A New Framework for Analysis**, London, Lynne Rienner Publishers, 1998

BUZAN, B. ve O. WAEVER. **Regions and Powers: The Structure of International Security**, Cambridge, Cambridge University Press, 2003.

CALLEYA, C. Stephen (Ed.). **Regional Dynamics in the Post-Cold War World**, London, Ashgate Publishing, 2000.

CELAC, S. ve P. MANOLİ. "Towards a New Model of Comprehensive Regionalism in the Black Sea Area", **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol. 6, No. 2, 2006, 193-205.

CIA (Central Intelligance Agency). "World Fact Book 2008", 25 Aralık 2007, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>.

(CICP) Center for International Crime Prevention, "Assesing Transnational Organized Crime: Results of a Plot Survey of 40 Selected Organized Criminal Groups in 16 Countries", **In Trends in Organized Crime**, Vol. 6, No. 2, Winter, 2000, 44-92.

COHEN, A. ve I. CONWAY, "US Strategy in the Black Sea Region, 2006", The Heritage Foundation, 29 Ocak 2007, <http://www.heritage.org/Research/RussiaandEurasia/upload/bg_1990.pdf>.

COHEN, M. D. "Russia and European Union: An Outlook for Collobration and Competition in European Natural Gas Market", **Demokratizatsia: The Journal of Post-Soviet Democratization**, Fall, 2007, 379-390.

Commision of the European Communities. "An Energy Policy for Europe, 2007", 12 Şubat 2007, <http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/01_energy_policy_for_europe_en.pdf>.

CORNELL, E. Svante. **Small Nations and Great Powers: A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus**, Richmond, Curzon Press, 2001.

CORNELL, E. S. ve N. NILSSON. "Daha Yakın Bir Avrupa Komşuluğu: Geniş Karadeniz Bölgesi ve Avrupa Güvenliği", **Avrasya Dosyası: Karadeniz'in Yeni Jeopolitiği**, Cilt. 13 Sayı. 1, 2007, 141-171.

CROWTHER, William. "Moldova, Transnistria and the PCRM's Turn to the West", **East European Quarterly**, XLI, No. 3 , 2007, 273-304.

CZAPUTOWICZ, Jacek. "Security – Theoretic Remarks", IIAS Project Group, 19 Aralık 2007, <http://www.iiasiisa.be/iias/aigrou/security/wp_jacek_ czaputowicz.pdf >

ÇELİKPALA, Mitat. "Kuzey Kafkasya'da Anlaşmazlıklar, Çatışmalar ve Türkiye". M. AYDIN ve Ç. ERHAN (Ed.), **Beş Deniz Havzasında Türkiye**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2006, 63-102.

ÇELİKPALA, Mitat. "1990'lardan Günümüze Türk Rus İlişkileri", **Avrasya Dosyası: Karadeniz'in Yeni Jeopolitiği**, Cilt. 13 Sayı. 1, 2007, 267-298.

DAĞ, Ahmet Emin. **Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü**, İstanbul, Anka Yayınları, 2004.

DEDEOĞLU, Beril. **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, İstanbul, Derin Yayınları, 2003.

Denizcilik Müsteşarlığı. Türk Boğazları Deniz Trafik Tüzüğü, 5 Aralık 2007, <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=2.5.9811860&sourceXmlSearch=Trk%20Boazlar%20Deniz%20Trafik&MevzuatIliski=0>.

DIMITROV, Vesselin. **Bulgaria: The Uneven Transition**, London, Routledge, 2001.

Dışişleri Bakanlığı. "Dış Politika: Genel Görünüm, 2007", 15 Şubat 2008 <http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/GenelGorunum/default.htm>.

Dışişleri Bakanlığı. 24 Ocak 2008, <http://www.mfa.gov.tr/mfa_tr/PDF_Pool/showUAFile.aspx>.

Dış Politika Forumu, Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD. "ABD Bülteni (31 Mart-7 Nisan 2006)", 16 Şubat 2007, <http://www.dispolitikaforumu.org/component/option,com_docman/task,doc_view/gid,10/

ERALP, Atilla. "Uluslararası İlişkiler Disiplinin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması", A. ERALP (Ed.), **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar** (8. Baskı), İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, 57-88).

European Commision. "External Relations, 2008", Şubat 10, 2008 <http://ec.europa.eu/external_relations/ceeca/tacis/>.

European Commission. “European Neighbourhood Policy, 2007”. 6 Aralık 2007, <http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm>.

“European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World 2003”, Council of the European Union. 15 Aralık 2007, <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>.

EUROPOL. “EU Terrorism Situation and Trend Report 2007”, 12 Ekim 2007, <http://www.europol.europa.eu/publications/EU_Terrorism_Situation_and_Trend_Report_TE-SAT/TESAT2007.pdf>.

EVANS, G. ve J. NEWNHAM. **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, (Çev. H. Ahsen UTKU) İstanbul, Bilimevi Basın Yayın Ltd., 2007.

FALKENRATH, Richard. “Weapons of Mass Reaction: Rogue States and Weapons of Mass Destruction”, Harvard International Review, Summer, 2000, 52-55.

FATIC, Aleksandar. “Conventional and Unconventional Security – Hard and Soft Security: The Distinction”, **South-East Europe Review**, Vol. 3, 2002, 93-98.

FINCKENAUER, James. O. “Problems of Definition: What is Organized Crime?” **Trends in Organized Crime**, Vol. 8, No. 3, 2005, 63-83.

GAO (United states General Accounting Office). “Balkans Security: Current and Projected Factors Affecting Regional Stability, 2000”, 10 Şubat 2008, <http://www.gao.gov/archive/2000/ns00125b.pdf>.

GLEDITSCH, Nils Petter. “Armed Conflict and Environment: A Critique of the Literature”, **Journal of Peace Research**, Vol. 35, No. 3, Special Issue on Environmental Conflict, May, 1998, 381-400.

GRESSANG, S. Daniel. “Audience and Message: Assesing Terrorist WMD Potential”, **Terrorism and Political Violence**, Vol. 13, No. 3, 2001, 83-106.

GUNNARSSON, Malin. “Regioanlism and Security – Two Concepts in the Wind of Change”, Department of Political Science and Cerum, 10 Ekim 2007, <www.umu.se/cerum/publikationer/pdfs/NSB_1_00_6_1.pdf>.

GÜRDENİZ, Cem. “Sixth Regional Seapower Symposium for the Navies of the Mediterranean and Black Sea Countries, 2006”, Ministero Della Difesa, 8 Kasım 2007, <http://www.marina.difesa.it/symposium/gurdenzing.asp>.

GÜRSEL, F. Haluk. **Tarih Boyunca Türk-Rus İlişkileri**, İstanbul, Ak Yayınları, 1968.

HAGAN, E. Frank. "Organized Crime and Organized Crime: Indeterminate Problems of Definition”, **Trends in Organized Crime**, Vol. 9, No. 4, Summer, 2006, 127-137.

Heidelberg Institute for International Conflict Research İnternet Sitesi, “Conflict Barometer 2006”, 18 Eylül 2007, <http://www.hiik.de/ konfliktbarometer/pdf/Conflict Barometer_ 2006.pdf>.

HETTNE, Björn. “Beyond The New Regionalism”, A. PAYNE (Ed.), **Key Debates in New Political Economy**, London, Routledge, 2006, 128-160.

HOMER-DIXON T. F. ve M.A. Levy. “Environment and Security”, **International Security**, Vol. 20, No. 3, Winter, 1995-1996, 189-198.

HURRELL, Andrew. “Regionalism in Theoretical Perspective”, A. HURRELL and L. FAWCETT (Ed.), **Regionalism and World Politics: Regional Organization and International Order**, New York, Oxford University Press, 1995, 37-73.

HUYSMANS, Jef. “Security! What Dou You Mean? From Concept to Thick Signifier”, **European Journal of International Relations**, London, Vol. 4(2), 1998, 226-255.

ICBSS (International Center of Black Sea Studies). “Background Paper, 2005”, 27 Kasım 2007, <http://icbss.org/index.php?option=com_docman& task=doc_download&gid=259>.

ICBSS (International Center of Black Sea Studies). “Task Force on a Joint Black Sea Strategy, 2008”. 17 Şubat 2008, <http://icbss.org/index.php? option=content&task=view&id=107>.

IMAI, Ryukichi. “Weapons of Mass Destruction: Major Wars, Regional Conflicts and Terrorism”, **Asia-Pacific Review**, Vol. 9, No. 1, 2002, 88-99.

İpurgio Eksoterikon. “Ethniko Simvulio Eksotrikis Politikis, 2008”. 12 Şubat 2008, <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/National+Council+On+ Foreign+Policy/>.

İpurgio Ethnikis Aminas. “Straticiki Aminas, 2004” 15 Ocak 2008, <http://www.mod.mil.gr/Pages/MainAnalysisPage3.asp?HyperLinkID=3&Mai nLinkID=12&SubLinkID=56#third>.

IVAKHNIOUK, Irina. “Illegal Migration: Russia”. **European Security**, Vol. 13, 2004, 35-53.

JACKSON, P. Bruce. “The Soft War for Europe's East”, R. D. ASMUS (Ed.), **Next Steps in Forging a Euroatlantic Strategy for the Wider Black Sea**, Washington D.C., German Marshall Fund of United States, 2006, 101-111.

KAMALOV, İlyas. “Soğuk Savaş Sonrasında Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası”, **Stratejik Analiz**, Kasım , 2006, 91-99.

KAMALOV, İlyas. “Ukrayna'nın NATO Macerası, 2006”, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 5 Ocak 2008, <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp ?ID=1144&kat1=61&kat2=>.

KING, Charles. “Moldovan Identity and the Politics of Pan-Romanianism”, **Slavic Review** Vol. 53, No. 2, 1994, 345-368.

KING, Charles. **The Black Sea: A History**, New York, Oxford University Press, 2004.

KINIKLIOĞLU, Suat. “Turkey's Black Sea Policy: Strategic Interplay at a Critical Junction”, R. D. ASMUS (Ed.), **Next Steps in Forging a Euroatlantic Strategy for the Wider Black Sea**, Washington D.C., German Marshall Fund of United States, 2006, 55-64.

KIR, Şener. “Maritime Security in the Black Sea: Black Sea Harmony Operation”, **Security and Stability in the Black Sea Area**, National Defence University, Bucharest: "Carol I" Publishing House, 2005, 91-95.

KOLODZIEJ, A. Edward. **Security and International Relations**, Cambridge, Cambridge University Press, 2005.

KOLSTO, P., A. EDEMSKY ve N. KALASHNIKOVA. “The Dniester Conflict: Between Irredentism and Separatism”, **Europe-Asia Studies**, Vol. 45, No. 6, 1993, 973-1000.

KRYUKOV, N. A. “Evolution of Russian-Ukrainian Relations: The Legal Status of the Black Sea Fleet”, **Military Thought**, 15, 2006, 120-132.

KURAT, Akdes Nimet, **IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri**, Ankara, Murat Kitabevi, 1992.

KURUMAHMUT, Ali. **Montrö Sözleşmesi, Türk Boğazları ve Karadeniz** Yayın No: 26, İstanbul, TÜDAV, 2006.

LEVCHENKO, Aleksandr. “Ukraine in the Black Sea and Caspian Regions”, K. R. SPILLMANN, A. WEGNER ve D. MULLER (Ed.), **Between Russia and the West: Foreign and Security Policy of Independent Ukraine**, Bern, Peter Lang Publications, 1999, 213-233.

LEVY, A. Marc. “Is the Environment a National Security Issue?”, **International Security**, Vol. 20, No. 2, Fall, 1995, 35-62.

LINDSTRÖM, Susanne. “The Changing Nature of Security: The Euro-Mediterranean Partnership and Non-military Security”, Presented at the Workshop on The Status of International Mediterranean Studies, 10 Ekim 2007, <http://www.eri.bham.ac.uk/events/bisa_6_10_05/Susannepaper.pdf>.

LINKLATER, Andrew. “The English School”, Scott BURCHILL ve diğerleri (Ed.), **Theories of International Relations (3rd Edition)**, New York, Palgrave Macmillan, 2005, 84-109.

LIPSCHUTZ, D. Ronnie. “On Security”, R. D. LIPSCHUTZ (Ed.), **On Security**, New York, Columbia University Press, 1995, 1-23.

"Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar Belgeler No: 291, Takım 1, Cilt 1, Kitap 1", (Çev. Seha L. Meray), Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1969.

LYNCH, Dov. "Separatist States and Post-Soviet Conflicts", **International Affairs**, Vol. 78, No. 4, 2002, 831-848.

LYNCH, Dov. **Why Georgia Matters**, Paris, Institıte for Security Studies. 2006.

MARSHALL G. M. ve T. R. GURR. "Peace and Conflict 2005", 7 Mart 2007, <http://www.cidcm.umd.edu/publications/papers/peace_and_conflict_2005.pdf.>

MCSWEENEY, Bill. **Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations**, Cambridge, Cambridge University Press, 1999.

MEDVEDEV, Sergei. "Former Soviet Union", P. B. STARES (Ed.), **The New Security Agenda: A Global Survey**, Washington D.C., Brooklyn Institution Press, 1998, 75-116.

MILOV, Vladimir. "Global Energy Agenda", **Russia in Global Affairs**, Vol. 3 No. 4, 2005, 60-68.

MINCHEV, O., M. LESSENSKI ve P. RALCHEV. "Transatlantic Strategy for Black Sea Stabilization and Integration" R. D. ASMUS, K. DIMITROV ve J. FORBRIG (Ed.), **A New Euroatlantic Strategy for the Black Sea Region**, Washington D.C., German Marshall Fund of United States, 2004, 85-98.

Ministry of Defence of Bulgaria. "White Paper on Defence", Sofia, 2002.

Minestry of Defence of Romania "Priorities of Romania's Foreign Policy in 2007", 12 Şubat 2008 <http://www.mae.ro/index.php?unde=doc&id=11639&idlnk=1&cat=3>

Minestry of Foreign Affairs of Bulgaria. "The Kosovo Issue and Bulgaria, 2008", 11 Şubat 2008, <http://www.mfa.bg/en/index.php?option=com_content&task=view&id=8722&Itemid=454>.

Ministry of Foreign Affairs of Georgia. "Foreign Policy Strategy 2006-2009", 10 Ocak 2008 <http://www.mfa.gov.ge/files/115_1973_997704_Strategy_MFA2006-2009En.pdf>.

Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. "Foreign Policy Priorities of Ukraine, 2007", 14 Kasım 2007, <http://www.mfa.gov.ua/mfa/en/293.htm>.

Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. "Mission of Ukraine to European Communities, 2005" 10 Şubat 2008, <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu/en/publication/content/2533.htm?lightWords=unesco>.

MITCHELL, W. Donald, **A History of Russian and Soviet Sea Power**, New York, Mcmillan Publishing, 1974.

MOLLER, Bjorn. “The Nordic Model of Regionalism, CALLEYA, C. Stephen (Ed.). **Regional Dynamics in the Post-Cold War World**, London, Ashgate Publishing, 2000, 45-69.

“Montrö Boğazlar Konferansı: Tutanaklar Belgeler, No: 390”, (Çev. Seha L. Meray ve Osman Olcay), Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1976.

MORGAN, M. Patrick. “Regional Security Complexes and Regional Orders”, P. M. MORGAN ve D. A. Lake (Ed.), **Regional Orders: Building Security in a New World**, Pennsylvania, Pennsylvania University Press, 1997, 20-42.

MORGENTHAU, J. H. ve K. W. THOMPSON. **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace** (6th Edition), New York, Alfred A. Knopf, 1985.

MOSHES, Arkady. “Littoral States and Region Building”, O. PAVLIUK ve I. K. TSINTZADZE (Ed.), **The Black Sea Region: Cooperation and Security Building**, New York, M. E. Sharpe, 2004, 61-85.

MUTIMER, David. “Reconstituting Security? The Practises of Proliferation Control”, **European Journal of International Relations**, Vol. 4, No. 1, 1998, 99-129.

“National Security Strategy of the United States of America 2002”, White House, 2 Ocak 2007, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>.

“National Security Strategy of the United States of America 2006”, White House, 12 Ocak 2007, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2006/nss2006.pdf> .

OME (Observatoire Mediterraneen de l’Energie). “Natural Gas Supply and Market Security Issues: Europe and It’s Suppliers, 2007”, 23 Ekim 2007, <http://www.ome.org/sidosoft/pdf/GasStudy-Discussion%20paperFINAL.pdf>

O'NEIL, Andrew. (2003). Terrorist Use of Weapons of Mass Destruction: How Serious Is The Threat. Australian Journal of International Relations Vol.57 No.1 , 99-112.

ORAL, Nilüfer. “**Turkish Straits and the IMO: A Brief History”**, N. Oral ve B. Öztürk (Ed.), **The Turkish Straits-Maritime Safety, Legal and Environmental Aspects** Publication No.25, İstanbul, TÜDAV, 2006, 22-29.

PALMORE, I. Julian. “Missile Defense and Europe: WMD and Terrorism”, **Defense and Security Analysis**, Vol. 20, No.4, 2004, 381-389.

PALONKROPI, Mikko. “Energy Security and the Regional Security Complex Theory, 2007”, SAM SDU, 10 Ocak 2008, <http://www.sam.sdu.dk/politics/nisa/papers/palonkorpi.pdf>.

PAVLENKO, Irina. “Ukrainian Foreign Policy: Orange Leadership Priorities and Potential Changes Stemming from the Country's 2006 Parliamentary

Elections", **Die Ukraine: Zerrissen zwischen Ost und West?**, Wien, Schriftenreihe der Landesverteidigungsakademie, 2007, 45-61.

PETERS, Susanne. "Coercive Western Energy Security Strategies: Resource War as a New Threat to Global Security", **Geopolitics** Vol. 9, Issue. 1, 2004, 187-212.

POLYKAOV, Leonid. "Illegal Migration: Ukraine", **European Security**, Vol. 13, 2004, 17-33.

PUHL, Detlef. "What Strategy for the Black Sea Area?", **Monitor Strategic**, 3-4, 2005, 5-9.

PUTIN Vladimir. "Speech of President of the Russian Federation Vladimir Putin on 8 February 2008", 12 Şubat 2008, <http://www.mid.ru/Brp_4.nsf/arh/D52D84BF1FBBC71CC32573EC0025631D?OpenDocument>.

QUILLE, Gerard. "The European Security Strategy: A Framework for EU Security Interests", **International Peacekeeping**, Vol. 11, No. 3, Autumn, 2004, 422-438.

ROBERTS, M. John. "The Black Sea and European Energy Security", **Southeast Eurpean and Black Sea Studies**, Vol. 6, No. 2, June, 2006, 207-223.

Romanian Supreme Council of National Defence. "National Security Strategy of Romania 2007", 9 Ocak 2008, <http://english.mapn.ro/stratsec/index.php>.

SANBERK, Özdem. "Türkiye, ABD ve Yeni Karadeniz Bölgesinde Dönüşüm İçin İşbirliği", **Avrasya Dosyası: Karadeniz'in Yeni Jeopolitiği**, Cilt. 13 Sayı. 1, 2007, 39-71.

SCHMID, P. Alex. "Terrorism and The Use of Weapons of Mass Destruction: From Where The Risk?", **Terrorism and Political Violence**, Vol. 11, No. 4, 1999, 106-132.

SEZER, Duygu Bazoğlu. "The Changing Strategic Situation in the Black Sea Region, Bundesministerium für Landesverteidigung, 2000". 20 Ocak 2007, <http://www.bmlv.gv.at/pdf_pool/publikationen/03_jb00_26.pdf>.

SIMON, Jeffrey. "Black Sea Regional Security Cooperation: Building Bridges and Barriers", R. D. ASMUS (Ed.), **Next Steps in Forging a Euroatlantic Strategy for the Wider Black Sea,** Washington D.C., German Marshall Fund of United States, 2006, 83-97.

SIPRI Internet Sitesi, "World Military Expenditure, 1988-2006", 20 Ekim 2007, <http://www.sipri.org/contents/milap/milex/mex_world_graph.html>.

SOCOR, Vladimir. "The Caspian-Black Sea Region: A Key toDiversifying Europe's Energy Supplies", R. D. ASMUS (Ed.), **Next Steps in Forging a Euroatlantic Strategy for the Wider Black Sea**, Washington D.C., German Marshall Fund of United States, 2006, 137-153.

SOLANA, Javier. “Foreword”, R. D. ASMUS (Ed.), **Next Steps in Forging a Euroatlantic Strategy for the Wider Black Sea**, Washington D.C., German Marshall Fund of United States, 2006, 7-8.

STADTMULLER, Elzbieta. “Regional Dimensions of Security”, **Global Politics of Regionalism: Theory and Practice** M. FARRELL, B. HETTNE ve L. V. LANGENHOVE (Ed.), London, Pluto Press, 2005, 104-119.

TADEVOSYAN, Ara. “Armenia: Between the Wider Black Sea Region and the Greater Middle East”, R. D. ASMUS (Ed.), **Next Steps in Forging a Euroatlantic Strategy for the Wider Black Sea**, Washington D.C., German Marshall Fund of United States, 2006, 157-174.

TANRISEVER, F. Oktay. “Güvenlik”, A. ERALP (Ed.), **Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005

TANRISEVER, F. Oktay. “Sovyet Sonrası Dönemde Rusya'nın Karadeniz Politikası”, **Avrasya Dosyası: Karadeniz'in Yeni Jeopolitiği**, Cilt. 13, Sayı. 1, 2007, 173-190.

TARVYDAS, D. ve R. GATAUTIS. “Liquefied Natural Gas in the World and Lithuanian Perspective”, **Energitika**, Nr. 3, 2006, 94–101.

THUMMAN, Michael. “European Energy Security,The Black Sea and Russian Interests: Can There Be a Common Strategy?” R. D. ASMUS (Ed.), **Next Steps in Forging a Euroatlantic Strategy for the Wider Black Sea**, Washington D.C., German Marshall Fund of United States, 2006, 125-135.

TOKLUĞLU, Ceylan. “Definitions of National Identity, Nationalism and Ethnicity in Post-Soviet Azerbaijan in the 1990's”, **Ethnic and Racial Studies**, Vol. 28, No. 4, 2005, 722-758.

Türk Dil Kurumu. “Güvenlik”, Türkçe Sözlük, 10, 2005, 187.

Turkish General Staff. “Regional Initiatives Aimed at Enhancing Security in the Black Sea Maritime Domain, 2007”. 18 Aralık 2007, <http://www.tsk.mil.tr/eng/uluslararasi/karadenizdenizisbirligigorevgrubu.htm>.

TÜRBEDAR, Erhan. “Karadeniz'in Değişen Dinamikleri, Romanya ve Bulgaristan'ın Rolleri”, **Avrasya Dosyası: Karadeniz'in Yeni Jeopolitiği**, Cilt. 13 Sayı. 1, 2007, 225-242.

ULLMAN, H. Richard. “Redefining Security”, **International Security**, Vol. 8, No.1, Summer, 1983, 129-153.

UN, Department of Economic and Social Affairs. “Trends in Total Migrant Stock: The 2005 Revision”, 10 Ekim 2007, <http://www.un.org/esa/population/publications/migration/UN_Migrant_Stock_Documentation_2005.pdf>.

UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime). “Trafficking Persons: Global Patterns, 2006”, 3 Kasım 2007, <http://www.unodc.org/pdf/traffickinginpersons_report_2006ver2.pdf>.

UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime). “World Drug Report 2007”, 15 Aralık 2007, <http://www.unodc.org/pdf/research/wdr07/WDR_ 2007.pdf>.

US Department of State. “Biography of Matthew J. Bryza”, 20 Şubat 2008, <http://www.state.gov/p/eur/rls/or/48913.htm>.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. **Osmanlı Tarihi Cilt IV, Kısım. 2** (2. Baskı), Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1983.

VAHL, M. ve S. CELAC. “Ready for a Breakthrough: Elements for a European Union Strategy Towards the Black Sea Region”, **Southeast European and Black Sea Studies,** Vol. 6, No. 2, 2006, 169-191.

VARYNEN, Raimo. “Regionalism: Old and New”, **International Studies Review**, Vol. 5, 2003, 25-51.

WAEVER, Ole. “Securitization and Desecuritization”, R. D. LIPSCHUTZ (Ed.), **On Security**, New York, Columbia University Press, 1995, 46-87.

WALT, M. Stephen. “The Renaissance of Security Studies”, **International Studies Quarterly**, Vol. 35, No. 2, June, 1991, 211-239.

WALT, M. Stephen. “International Relations: One World, Many Theories”, **Foreign Policy**, No. 110, Special Edition: Frontiers of Knowledge, Spring, 1998, 29-46.

WALTZ, N. Kenneth. **Theory of International Politics**, New York, Newbery Award Records, 1979.

WALTZ, N. “Kenneth. Structural Realism after the Cold War”, **International Security** Vol. 25 No. 1, Summer, 2000, 5-41.

WENDT, Alexander. “Anarchy is What States Make of it: The Social Construction of Power Politics”, **International Organization**, Vol. 46, No. 2, Spring, 1992, 391-425.

YALÇINKAYA, Haldun. **Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı**, Ankara, İmge Kitabevi, 2008.

ZIELONKA, Jan. “Europe’s Security: A Great Confusion”, **International Affairs**, Vol. 67, No. 1, January, 1991, 127-137.